OVER
HET HERSTEL

EN DE

INVOERING DER NEDERLANDSCHE TAAL,

DOOR

L. G. VISSCHER.

BRUSSEL,

BIJ EBEST VAN KEMPEN, BOEKVERKOOPER,
OP DE GRASMARKT, Nº 331.

M DCCC XX[illegible]

OVER

HET HERSTEL

EN

DE INVOERING

DER

NEDERLANDSCHE TAAL.

UIT DE DRUKKERIJ VAN M. HAYEZ.

OVER

HET HERSTEL

EN

DE INVOERING

DER

NEDERLANDSCHE TAAL,

DOOR

L. G. Visscher.

BRUSSEL,
BIJ BREST VAN KEMPEN, BOEKVERKOOPER,
OP DE GERZEMARKT, N° 331.

M DCCC XXV.

KONINKL.
BIBLIOTHEEK
TE 'SHAGE.

INLEIDING.

Sedert twaalf jaren is ons vaderland weder vrij en geniet het verademing en voorspoed. Een deel van hetzelve, bewerkte zijne eigene onafhankelijkheid en hernam al spoedig zijne plaats, onder de magtigste Staten van Europa. Het had slechts eene kortstondige overheersching gedragen, herstelde dus zonder eenige zwarigheden de meeste voorouderlijke gebruiken, en onder deze herstelling werd de taal der vaderen niet vergeten.

Een ander gedeelte van Nederland, zag zich bij den val van Napoleon, door de verbondene Mogendheden bevrijd en als het ware, aan zich zelven terug gegeven. Beide die gedeeltens werden vereenigd. Een nazaat van den Grooten Willem beklom den troon, en het

land der vrijheid eerbiedigde den Vorst, die getrouw was gebleven aan de beginselen van zijn stamhuis. Alle wenschen waren nu bevredigd, en de heerlijkste vooruitzichten vonden zich geopend.

Die gewesten evenwel, welke bij de afschudding van het Spaansche juk nog overheerd bleven, schenen voor een oogenblik verloren te hebben; zij waren sedert lang reeds aan het vreemde gewoon, waren van de eene hand in de andere gekomen, en hadden het niet altijd gemerkt dat de laatste van ijzer was. Zonder nog Franschen te wezen, zoo hadden echter een groot deel der Zuidnederlanders eene wijziging in hun karakter bekomen, welke hen in vele opzigten, tot vreemdelingen maakte in hun eigen Vaderland. Hunne tevredenheid had dan ook eene geheel andere kleur dan die, welke men in het noorden waarnam, en geen wonder, want de nationaliteit was verloren gegaan, op voorouderlijke zeden stelde de meerderheid geen prijs, en zelfs de landtaal had geene vrienden en geene verdedigers meer.

Onder de Franschen was de Nederlandsche taal tot in het bespottelijke vervolgd geworden. Die vervolging hield op, en ofschoon dan de grooten en vermogenden van hunne min-

achting omtrent het Vlaamsch niet terug kwamen, zoo beurde nogtans de gemeente het hoofd weder in de hoogte en gevoelde zich vrij te wezen. De volksverhalen geraakten hier en daar wederom in den trant. Het gezang nam toe, eenige scholen kwamen tot het oude terug, en de rederijkers voeren triomfantelijk door steden en dorpen.

Wat vroeger verboden was, werd nu toegestaan. Zij vermenigvuldigden zich en gaven openbare voorstellingen; zoo dat de natie niet alleen hare taal, maar ook hare letterkunde begon indachtig te worden. Eenige weinigen zochten dit te bespotten, en die bespotting bragt verbittering te weeg, ook bij een groot deel van hen, die anders onverschillig waren. Dat was het eerste begin van eene ontwakende vaderlandsliefde.

Zoo als van zelve spreekt, was niemand genegen om dit toe te stemmen, intusschen werd het van dag tot dag duidelijker, zoo dat zij, die begonnen waren met de uitsluitende vereering van het Fransch, weldra de mogelijkheid erkenden om het Nederlandsch ten minste te verdragen.

De Heer Van Lennep gaf toen eene spraakkunst in het licht, en twee uitgaven werden daarvan verkocht.

Eenige dichters lieten zich hooren, en onder dezen maakte de Heer Willems, in de Noordelijke provincien, eenen wezenlijken opgang, die, wel is waar, door zijne stadgenooten niet ondersteund werd; doch die hen de overtuigendste bewijzen gaf, hoezeer men den goeden wil, de verbroedering en de eensgezindheid zocht te gemoet te komen.

De Heer Ten Broeke leverde toen eene verhandeling : over de onverschilligheid der Vlamingers, omtrent hunne moedertaal, maar dat voortbrengsel had geene warmte en geene kracht, en deed alzoo noch goed noch kwaad.

Van iets meer belang was misschien de Bloemlezing uit de Nederlandsche Dichters, die ik destijds in het licht gaf. Ten minste de nieuwsgierigheid van deze en gene werd daardoor opgewekt, en men bekwam een oppervlakkig denkbeeld van onzen letterkundigen rijkdom. Er waren er nogtans, die de belangstelling in dat boek zochten te verminderen en het doel miskenden. Sommigen vereerden het met hunne afkeuring. Met een ander werk was ik destijds niet gelukkiger. Ik bedoel mijne *Mélanges de Littérature*, welke verzameling, ofschoon in het Fransch geschreven, alleen door hen gezocht werd, die dezelve niet

noodig hadden of in staat waren van veel beter te doen.

De Heer Barafin, die kort te voren tegen de landtaal geijverd had, werd nu door de Heeren Tarte en Plascart gevolgd. Een drietal, dat tot mijne groote verwondering, bij de boekverkoopers somtijds gezocht, en alleen bij de kruideniers gevonden werd.

In de stilte beproefde men nog het onmogelijke, om het gevallen gezag der vreemdelingen, om vooral hunne letterkunde te blijven behouden, doch de tijd daar toe was reéds voor bij. De vijanden van het Vaderland bleven verre van hun doel, en de goede zaak handhaafde zich zelve.

In Lier vestigde zich eene school voor onderwijzers, die door den Heer Schreuder tot eene hoogte gebragt werd, waar van men te voren geen denkbeeld had. Hij maakte zich voor het overige tot een vriend van ouden en jongen, en geheel dien oord hoorde zijne lessen.

De onderwijzers over het algemeen begonnen den Hollandschen trant te volgen, en de Nederlandsche taal toetevallen. De Heer Meijer onderwees die aan het Athæneum te Brussel en bragt zijne leerlingen zoo veel mogelijk op den goeden weg. Hij paarde eene vriendelijke hulp-

vaardigheid aan een vast geduld, zoo dat zij, die teregtwijzing en raad behoefden, hem ten allen tijde gereed vonden; de leerboeken, die hij in het licht gaf, had ik vollediger en doelmatiger willen hebben, doch hij beweerde dat zij naar de behoefte van het oogenblik waren ingerigt, en waar een professor beweert, moet een dilectant de vlag strijken.

Ook de Heer Somerhausen, maakte zich in dien tijd verdienstelijk, en was met raad en daad aan de goede zaak voordeelig. Hij gaf zich hoofdzakelijk met het onderwijs af, en vond in zijne letterkundige kennis, een middel te meer om de studie van het Nederlandsch, zoo bevallig als gemakkelijk te maken.

Het genootschap *Concordia* was te Brussel in zijne geboorte. Zoo als zoo vele anderen werkte hij aan de oprigting daarvan mede, en behoorde later tot een dier weinigen, die zich aan deszelfs in standhouding lieten gelegen leggen. Ik zeg, in standhouding, want hoe zeer die vaderlandsche inrigting ook onder de beste vooruitzigten is daargesteld, zoo is zij nogtans van dag tot dag in belangrijkheid afgenomen. Er zijn weinige maatschappijen, die zoo nuttig zijn als deze had kunnen wezen, vooral zoo men partij had willen trekken van de liberale beginselen, die er de grondslag van

waren, welke beginselen, in verband gebragt met de plaatselijke omstandigheden en den invloed der hoofdstad, ongetwijfeld de heerlijkste gevolgen hadden daargesteld. Het is onbegrijpelijk zelfs, dat men dit alles heeft kunnen over het hoofd zien en den moed schijnt verloren te hebben. Bij de wettige invoering der landtaal, had het Koninklijk genootschap voor het minst, eenige teekenen van leven moeten geven; doch de besturing van hetzelve verschool zich achter den brand, die omtrent deszelfs vergader plaats gewoed had. De Catheter was van zijn plaats gekomen; de Letteroefeningen waren door elkander geraakt; op den Recensent was een watervlak gevallen, en dit vuur en dit water gaf den dood aan het genootschap.

Te Leuven verscheen de Heer Hoekstra, die aan de hoge school ter bevordering der studien in de landtaal geroepen was, doch ongelukkiger wijze was die man te geleerd, voor den hem opgedragenen post, en niet verstandig genoeg om dit intezien. Hij werd later bedankt en is nu door den Heer Meijer vervangen geworden. Voor het overige heeft die stad zich tot nog toe niet bijzonder doen gelden. Er is daar niet eene instelling, die de Nederlandsche taal ten doel heeft; het goede echter wordt

er niet tegengewerkt, want de studenten gaan met de grootste gedweeheid naar de gehoorzalen en de burgers naar de herberg.

In Gend kwam Schrant eene taal verkondigen, die hij bij uitnemenheid wel verstond, hij vond daar vrienden en vijanden, genoot eenen welverdienden bijval, in eenige bijzondere kringen, maar is tot nog toe buiten invloed op het volk gebleven.

De Gendsche rederijkers waren gelukkiger in hunne pogingen, zij verlevendigden de zucht voor alles wat vaderlandsch is, en gingen op iederen prijskamp met de overwinning weg. De Heeren De Hulster en Vervier zochten het goede op dien zelfden weg en gaven hunne landgenooten eenen zeer beduidenden wenk, de een door zijne krachtige sierlijkheid, en de andere door zijne kunstige nabootsing der Rotterdamsche dichtschool.

In Brugge was de Heer Genabeth, met het onderwijs in de landtaal belast, en bevlijtigde zich voornamelijk om de Vlamingers te overtuigen, dat het Nederlandsch géene andere taal was, dan die, welke zij dagelijks spraken. Hij slaagde in dien arbeid en gaat daar nog in voort. Ook een genootschap in den vorm der Hollandsche maatschappijen kwam hier tot stand, en wel inzonderheid door den onvermoeiden ijver

van den Heer Schuurmans. Een letterkundige regtsgeleerde, welke de begunstiging, die hij geniet overwaardig is. Op dit oogenblik behoort hij tot de regtbank van Brussel en beoefent tevens de vaderlandsche letterkunde.

Wat overigens in die provincie door den Heer Behaegel beproefd is, heeft men door het geheele land naar waarde weten te schatten. Zijne verhandeling over de taal en spelling, heeft menig-een opmerkzaam gemaakt en eenige weinigen overtuigend bewezen, dat de Hollandsche spraakkunst, hier en daar op grondslagen rust, die noodzakelijk eenige verbetering vorderen. — De Heer Willems, is daar kortlings nog op terug gekomen en heeft bij die gelegenheid een vernieuwd bewijs gegeven, van zijne grondige kennis in dat vak, hetwelk de spil is van kennis en geleerdheid.

Langs de zeekusten en door geheel Vlaanderen begon men zijne waarde als Nederlanders te gevoelen, en dat gevoel is er levendig gebleven tot op dezen dag. Audenaerden, Dixmuiden en Nieuwpoort kunnen daar van getuigen.

In Henegouwen begon men een Fransch tijdschrift uit te geven, welke het verbeterde onderwijs, naar de beginselen van Amsterdam ten doel had. De Heer Raingo had daar de hand in, deed er veel goeds mede, en gaf later eene

Fransch-Nederlandsche spraakkunst, die met de beste werken van dien aard mag vergeleken worden. Zoodanig een begin was reeds zeer veel, voor zoodanig eene provincie. Van de Walen toch kon men billijker wijze niet veel meer verwachten, en althans geene groote vorderingen uit eigen beweging te gemoet zien; Dit schijnt onwedersprekelijk, en nogtans werden er met menigte gevonden, die zich in het Nederlandsch deden onderwijzen, en vooral de studie van die taal bij hunne kinderen verlangden. Met het opkomend geslacht kan er gevolglijk aan eenige beterschap gedacht worden. Voor het minst is er het ijs gebroken, en daartoe heeft ook de Heer Lauts het zijne bijgedragen. Hij is er langen tijd met ijver werkzaam geweest, en heeft er een werkje geschreven, waar in de gronden der nationale taal, op eene zeer bevattelijke en tevens zeer grondige wijze verklaard zijn. Ik had destijds het genoegen van met hem in betrekking te staan, en vond mij alzoo in de gelegenheid, om over zijne verdiensten te kunnen oordeelen. Wat hij thans te Brussel doet, weet ik minder naauwkeurig.

Te Namen heb ik niemand gekend, die zich aan den opbouw der vaderlandsche letterkunde liet gelegen leggen; ik heb er uitgekeken na den morgen, doch het is er nacht ge-

bleven; het merkwaardigste dat zich daar voordoet, is een wandelende berg en stilstaande menschen.

Geheel anders daarentegen was het in Luxemburg gesteld: van den beginne af aan, kwam men er tot het Duitsche taal-eigen terug en geraakte daar door in eenèn staat van nadering, waar van alsnog ten algemeenen beste een overgang te wachten blijft. Aan goeden wil ontbreekt het er niet, doch het ontbreekt er aan scholen, aan opwekking, en zoo als in vele andere provincien, aan eene verstandige leiding.

Ook hier is bij de oprigting van het Koninkrijk, een *Athæneum* tot stand gekomen, waar in de Heer Schilperoord, voor het eerst de Nederlandsche taal onderwezen heeft. Dan hij was er niet gelukkig, bekwam er weinig vrienden en geheel geen bijval onder de gemeente; zijn voorbeeld gaf weinig stichting, zoo dat hij, ondanks zijne wezenlijke talenten, naar Holland is moeten terug keren; waar hij vervolgens, door de beoordeeling van zeker in gunststaande treurspel, nieuwe vijanden bekomen heeft.

In Luxemburg is hij door den Heer Ten Broeke vervangen; deze heeft weder plaats gemaakt voor een derde, en het onderwijs is

daar niet mede te kort gekomen. Wat er overigens in het Groot-Hertogdom, door meergevorderden beproefd is, zal ik verder aantoonen; het kan tot bewijs strekken met hoe weinige moeite, er in die provincie aan groote verbeteringen kon gewerkt worden.

Te Luik werd de Heer Kinker geroepen, en hij opende er zijne academische lessen, schier zonder vooruitzigt en zonder genoegen. Intusschen, bemerkte deze scherpzinnige man al zeer spoedig, wat hij te doen en wat hij te vermijden had. Hij won er de achting van aanzienlijken en van geleerden, gaf veel toe, en kreeg er veel gewonnen; inzonderheid bepaalde hij zijne aandacht tot een klein getal weetgierige en wakkere jongelingen, gaf die weinigen een volledig en voortreffelijk onderwijs, beschouwde hen als zijne huisvrienden, ontving hen dagelijks op zijn kamer, en noemde die vereeniging *tandem*. Die vereeniging bestaat nog, en neemt in belangrijkheid steeds toe.

Van alle kanten was alzoo gelegenheid gegeven om zich in de landtaal te oefenen, en van die gelegenheid werd dan ook hier en daar een vlijtig, en zoo veel mogelijk een dankbaar gebruik gemaakt; den kwaadwilligen tot ergenis, en vele verstandigen tot vreugde.

Reeds vroeger was men met de geleerden der Noordelijke provincien in eenige betrekkingen geraakt, die niet zonder belang waren voor de wederzijdsche toenadering, en welke uit dat oogpunt beschouwd, niet te hartelijk en niet te veelvuldig hadden kunnen zijn. Er is echter ten dezen aanzien, nog zeer veel te wenschen overgebleven, zoo dat men bij de Hollanders niet zelden eene zekere partijdigheid bespeurt, welke al veeltijds op eene volstrekte miskenning van Belgische verdiensten uitloopt. In tijdschriften en maandwerken is dit vooral zigtbaar; hoogst zelden komt er iets in voor, dat Braband betreft, en van deszelfs letterkundigen wordt gewoonlijk gezwegen. In de Zuid-Nederlandsche dagbladen is dit geheel anders gesteld, ofschoon dan de schrijvers van het grootste deel der journalen, ook hunne gebreken en hunne partijdigheid hebben.

Zoo veel ten minste is zeker, dat de Noord-Nederlandsche voortbrengselen met graagte ontvangen worden, en er zich duizenden bevlijtigen, om dezelve zoo veel mogelijk bekend en algemeen te maken. Met betrekking tot het laatste, is vooral de oprigting van eenen nationalen boekhandel eene belangrijke aanwinst, voor deze stad. De Heer Brest van Kempen,

mijn tegenwoordige uitgever, is in dat vak werkzaam, en heeft van zijn huis een vereenigings-punt gemaakt, waar zich al het merkwaardige der vaderlandsche letterkunde te zamen treft, en van waar het wederom, met goed gevolg, door alle provincien verzonden wordt. — Eenige kleinigheden heeft hij zelve ter perse gebracht, die insgelijks naar buiten zijn gezocht geworden. Zijne nieuwe uitgave van Simon Stijl, is een meesterstuk, in vergelijking met de beste werken, welke in onze taal gedrukt zijn; en daarenboven, heeft hij de regtbanken in de gelegenheid gesteld, om zich van den Nederlandschen tekst der wetboeken te voorzien en te bedienen.

Op die wijze is de bekendheid met onze letterkunde van lieverlede toegenomen, en het vooroordeel verminderd, althans op die hoogte gekomen, dat velen in de opkomst van het Nederlandsch een levendig belang stellen. In de zamenleving, wel is waar, blijft de landtaal eene balling, doch de eerste stap is gedaan, en het is niet overal eene schande meer om van het Vlaamsch te reppen. Het dagelijksche gebruik, dat daarvan op de scholen, aan de regtbanken en in de kantoren gemaakt wordt, brengt hetzelve al meer en meer in den burgerlijken kring, en wordt er behou-

den. Dat is de gewone natuurlijke, maar misschien wat al te trage loop der dingen.

Van den beginne af aan, hadden de nieuwsbladen en de schouwburgen meer werkzaam kunnen wezen, ter bevordering van eensgezindheid en kennis, doch het allernoodzakelijkste is niet naar behoren beproefd, of op geene voldoende wijze volgehouden.

Beide die takken van letterkunde zijn alzoo onvruchtbaar gebleven, voor de Zuidelijke provincien, ten minste hebben zij aan de verwachting niet beantwoord en vorderen dus eene nieuwe aandacht, en eene meer beteekenende ondersteuning. Een tijdschrift in de landtaal zou er van de eerste behoeften, en van de beste gevolgen wezen, terwijl van den anderen kant, de tooneelen wel wat in beter handen mogten komen, dan in die der oude, en nieuwe rederijkers. Beide hebben, wel is waar, hunne bijzondere verdiensten. Zij hebben menigmalen den kenner genoegen gegeven, en zijn eerwaardig door hunnen oorsprong, doch hetgeen de Franschen zeggen, van een maaltijd zonder omslag en van een concert uit liefhebberij, dat zeker blijft altijd nog op hen toepasselijk.

In de kerken is het taalgebruik op den ouden voet gebleven, dat is, de geestelijkheid heeft in de leere volhard. Zij zijn Eeuwen

lang voorstanders geweest van den nationalen roem, en hebben de taal hunner vaderen onder geene omstandigheid verzaakt. Onder de overheersching onderhielden zij dezelve, zoo veel mogelijk, bij de kinderen, en schreven en predikten in het vlaamsch. Dat scheen de laatste schuilplaats, die de landtaal was overgebleven, doch die schuilplaats was naast het altaar en op de plaats zelve, waar den Hemel om verlossing en uitkomst gebeden werd. In zoo verre dan, zijn de priesters van een bijzonder nut geweest, en daar zij bij iedere gelegenheid de bewijzen geven, hoezeer het hen te doen is om met den tijd mede te gaan, zoo zijn er gelukkiglijk, van die zijde, geene moeijelijkheden te wachten: Die niet tegen ons is, zal voor ons wezen.

Ook de protestantsche leeraren, hebben het hunne weten bij te dragen, om de waarde der Nederlandsche taal te doen rijzen, en men leerde misschien nog te gereder van hen, om dat men niet verpligt was aan de waarheden te geloven, die zij verkondigden. Dit duurt nog voort, en zij zijn zoo wel hier als elders, tot een treffend voorbeeld gebleven, van die welsprekenheid, welke op den kansel voegt.

Op het platte land begon men een weerzin

in het Fransch te krijgen, of liever: de bestaande afkeerigheid van eene vreemde taal in gebruik te zien, openbaarde zich meer en meer; er waren gemeentebesturen, die er openlijk voor uitkwamen, dat zij ter betere behandeling hunner zaken, de herstelling van het vlaamsch noodig oordeelden. In de kleine steden bestond daar omtrent geene verdeelde denkwijze, en ofschoon er in grootere plaatsen wel eenigen waren, die de invoering van al wat nationaal was, zochten tegen te werken, zoo vernam men weldra, dat de Koning eene volledige kennis droeg van den stand der zake, en het verlangen der menigte. Hij had zich door de onpartijdigste staatsmannen en burgers doen onderrigten, en oordeelde zelve over het gewigt en de waarde hunner raporten. Hij ging verder, drong tot in de gevolgen door, en deed eindelijk een soort van voorloopend gebod uitgaan, hetwelk de vrienden der landtaal voor het oogenblik te vreden hield, en de kwaadwilligen en zwakken tot nadenking en aanmoediging was.

Het belang ondersteunde nu de Vaderlandsliefde, en die prikkel deed zijne gewone werking; men zag reuzenschreden, schier in ieder uur; de onverschilligen werden voorstanders, en verminderden alzoo door hun invloed en voor-

beeld de wederstand en tegenwerking der andersdenkenden.

Onder die omstandigheden kwam de zaak tot rijpheid; het gebruik der landtaal begon verpligtend te worden, voor het grootste gedeelte der Belgische provincien, en de ineensmelting was begonnen.

In andere zaken had men daar van reeds vroeger de voorboden gezien, want hoezeer de twee groote afdeelingen van het Rijk in eenige kleinigheden schenen uit elkander te loopen, in sommige zelfs geheel anders bestuurd werden, zoo was het toch van den beginnen af aan zigtbaar, dat de Overheid niet anders bedoelde dan de vereeniging van al de deelen tot een ligchaam. Dat was het belang van den Koning en van het volk, en het is tot beider welzijn, dat wij het geheel gouvernement van Belgien hebben zien ophouden, om vervolgens, in dat van het Koninkrijk overtegaan. Dezelfde grondwet is ook door geheel het land erkend, en geëerbiedigd geworden. Onder hare bescherming zijn wij overal Nederlanders, en genieten op den vaderlandschen bodem alomme dezelfde regten, en dezelfde voordeelen.

Zoo als van zelve spreekt, is deze en gene zwarigheid, als nog ter vereffening overgebleven, doch wij zien steeds, dat de zorgen der

Regering bestendiglijk naar die zijde gekeerd blijven; wij zien haar waakzaam en trouw, en in vergelijking met anderen, voelen wij ons dubbel gelukkig.

Wij hebben alzoo groote redenen om te vreden te wezen, en wij hebben dit te meer, daar een ieder bij eene redelijke vrijheid is gewaarborgd, en zich in de gelegenheid vindt gesteld om zijne denkwijze op eene bescheidene wijze, algemeen bekend te maken. Reeds meermalen is dit met het beste gevolg beproefd, en wij zijn er ook voor een groot gedeelte, de herstelling der Nederlandsche taal aan verschuldigd.

Na dat oogenblik evenwel, dat de landtaal in hare regten is hersteld geworden, heeft zich niet eene enkele stem ter harer verdediging verheven, even als of alle tegenwerking had opgehouden, en 's Konings besluit in dit opzigt was voldoende geweest.

Eene tweejarige ondervinding heeft ons van het tegendeel moeten overtuigen, en ten minste bewijzen kunnen, dat de hier bedoelde verordening, en voor eene betere uitvoering, en voor uitgestrekter toepassing, vatbaar is. Beide die punten heb ik daarom op mij genomen, en ik zal derhalve zoeken aan te toonen, dat de Nationale taal nog niet genoeg-

zaam schijnt hersteld, en ook niet voldoende is ingevoerd.

Dat is de korte inhoud van al het geen de lezer, in de volgende hoofddeelen, zal ontwikkeld vinden. Uit het voorgaande heeft hij reeds kunnen opmaken, dat het mij niet te doen is, om op eene andere wijze lastig te wezen, dan tot nut. Mijne bedoeling is opregt. Ik heb om niemand iets gezegd en om niemand iets gezwegen. Men beschouwe alzoo mijnen arbeid, als : de slotsom van een onpartijdig oordeel, en ondersteune mij met raadgeving en teregtwijzing, zoo ik onwetende mogt gedwaald hebben.

OVER HET HERSTEL EN DE INVOERING DER NATIONALE TAAL.

EERSTE HOOFDDEEL.

OVER DE ALGEMEENHEID EN VOORTREFFELIJKHEID VAN HET NEDERLANDSCH, ALSMEDE OVER DE VOORDEELEN, WELKE ER IN DE BEZITTING VAN EENE VOLKSTAAL GELEGEN ZIJN.

In het opschrift van dit hoofddeel heb ik van de algemeenheid onzer taal gesproken, en heb zeker daar niet mede bedoeld, dat zij bij andere volken zoude verspreid zijn. Een ieder weet, dat het tegendeel bestaat. Slechts zeer weinig is zij bekend, en de reden daarvan, ligt in onze groote inschikkelijkheid omtrent de vreemdelingen, met wie wij in betrekking staan, en met wie onze voorouders geleefd hebben. De weinige belangrijkheid van onze letterkunde heeft er insgelijks toe bijgedragen, om onze taal in andere landen zonder beoefenaars te laten. Voor Vondel toch, waren wij niet gelukkig met onze dichters, en na hem, hebben wij eene eeuw stilstand, en schier niet anders dan navolgers gehad. Met Hoofd hadden wij welligt bij de vreemdelingen eenig figuur kunnen maken, zijne proza vooral onderscheide zich boven

dat van zijne tijdgenooten, doch even als zij, had hij eene groote ongelijkheid van stijl en van daarstelling, was bewonderingswaardig en onverstaanbaar tevens, en viel niet zelden van het verhevene, plotslings weder in het platte en onbehaaglijke.

De Duitschers alleen waren op dat tijdstip ten achteren, zij hebben later het een en ander van ons overgenomen, en zich door Heinsius laten teregtwijzen. Zij zijn echter hunne leermeesters spoedig over het hoofd gewassen, en zien nu met verachting op ons neder. De Italianen en Engelschen waren ons vroeger reeds vooruit gegaan, en hoezeer de Franschen, in onzen besten tijd nog geen gevormd tooneel bezaten, zoo vonden zij toch in zichzelven, vermogen genoeg om te ontwikkelen, en behoefden na de opkomst van Corneille, bij ons niet meer ter school te gaan.

Zoo wij echter de grondslagen behouden hadden, die door Vondel en Hoofd gelegd waren, dan had welligt onze letterkunde, de aandacht van Europa kunnen waardig worden : dan ongelukkiglijk zijn wij aan het navolgen geraakt, en zonder zelfs de gebreken te vermijden, waarin onze voorgangers gevallen waren, zoo hebben wij onze gebreken nog bij de hunne gevoegd, en onze letterkunde van alle oorspronkelijkheid beroofd.

Wij vertaalden onophoudelijk de voortbrengselen der naburen, en dat ontsloeg hen om de onze in hunne taal overtebrengen, te meer nog, daar die stukken, welke geene volstrekte kopijen waren, toch altijd beneden het middelmatige moesten gesteld worden. De taal, wel is waar, verscheen in eenige dichtstukken met al derzelver zachtheid en kracht, dan er was niemand, van hare voordeelen doordrongen,

en tevens dichter genoeg, om zijne natie een meesterstuk te geven, dat zij met dankbaarheid, en geheel Europa met verwondering zou ontvangen hebben.

Over het algemeen wordt onze letterkunde bij den landgenoot op eene gunstiger wijze beoordeeld, want het ligt in onzen aard, om toegevend te wezen, en in zonderheid, om het voorgeslacht te bewonderen. Die laatste eigenschap drijven wij misschien veel te ver, en zwijgen dikwerf uit eerbied, waar wij om der waarheid wille, zouden te spreken hebben.

Het kan zeker mijne bedoeling niet zijn, om der vaderen roem te willen verkleinen. De achting voor hunne goede hoedanigheden, is van jongs af in mijn hart geweest, en met het merkwaardige dat zij hebben voortgebragt, ben ik lang genoeg bekend, om het naar waarde te schatten. Ik stel het op hoogen prijs, dan ik kom op de hoofdzaak terug, en herhaal andermaal, dat het ons, tot nog toe, aan die mannen ontbroken heeft, welke even als Camoëns, de landtaal voor den vreemdeling veradeld hebben.

Bij onze meeste schrijvers vinden wij belangrijke wenken, bij vele, schoonheden van den eersten rang, doch zoo min als één zwaluw den zomer maakt, even zoo min, maakt één regel een gedicht. En zie daar wat men vroeger en later wel wat meer had mogen voor oogen houden. Men heeft dit zeldzaam gedaan. Eene critische geschiedenis van onze letterkunde ontbreekt er nog op dit oogenblik, en dit is de oorzaak, dat men de werken der ouden, naar uittreksels beoordeelt, en op die wijze een verkeerd denkbeeld bekomt, van hetgeen er voor ons, op den Nederlandschen zangberg, gedaan is. Doorgaans toch worden de vroegere dichters veel meer geprezen dan ingezien,

geleerden alleen dringen tot de bronnen door, terwijl de gewone liefhebber, zelfs menige, anders kundige man, uit deze en gene hem bekende brokken, tot de voortreffelijkheid van het geheel besluit. Van dien kant gezien, verschalken onze bloemlezingen het gevoelen der menigte, die toch zeker niet denken, zal dat er uit dezelfde werken, waarvan men hen de schoonheden geeft, ook nog geheel andere bloemen te vergaren blijven. Zij denken gunstig over hetgeen hen verholen blijft, doch zoo zij immer van nabij onderzoeken, dan zullen zij zien, dat onze Homerussen ruim zoo veel geslapen als gewaakt hebben. Zij zullen zien dat onze grootste mannen slechts goede bladzijden, en maar zeer zelden goede boeken schreven.

In de laatste jaren is dit aanmerkelijk gebeterd, vooral bij de Hollanders, die zich, zonderling genoeg, met eenen ongemeenen ijver, op de behandeling van hunne taal hebben toegelegd, juist van dat oogenblik af aan, dat hunne vrijheid en onafhankelijkheid te niet ging. Zij hebben zich in dien tijd, als het ware, eene nieuwe letterkunde geschapen, en bezitten nu eenige dichters, die, wel is waar, dezelfde gebreken hebben als hunne schilders, doch die toch ware kunstenaars en grondige geleerden zijn.

Alle de Nederlanders mogen zij tot voorbeeld dienen, want alle kunnen van hen leren, hoe zeer onze taal tot de behandeling van de meest uiteenloopende onderwerpen geschikt is. Bij Stijl, Bilderdijk en Van der Palm zullen zij den goeden smaak meestentijds zien voorzitten, en eenen rijkdom en kracht ontmoeten, die geen naburig schrijver, tot dien graad in zijn bezit heeft. In zagtheid en zoetvloeijenden gang zijn zij insgelijks de meesters, heldere inzagen we-

ten zij met beknoptheid voor te dragen, en vermaken en leren altijd in den zelfden oogenblik. Er zijn anderen nog, die hen moedig op zijde streven, eenige zelfs die hen in bijzondere vakken overtreffen, en die allen reeds te gunstig bekend zijn, dan dat ik noodig zou hebben om langer bij hunne verdiensten stil te staan.

Ter dezer plaatse echter moet ik aanmerken, dat wij bij al onzen rijkdom, altijd nog arm zijn, aan oorspronkelijke vernuften, in de ware beteekenis van dat woord, en men zich alzoo te wachten heeft, om met het goede uit de Noordelijke provincien, niet tevens, die belagchelijke eigenliefde over te nemen, die aldaar omtrent de Nationale letterkunde gevoed wordt. Men is er verwonderd dat de vreemdelingen zoo zelden eenigen ophef maken van het gene er in Holland geschiedt, en dat is eene zwakheid, daar de overige Nederlanders niet in moeten deelen; zij moeten leeren inzien, dat verre weg de meeste dichters in het noorden, zich met kleinigheden afgeven, die voor de naburige natien van gering belang zijn, of door hen veel beter en ten minste veel bevalliger behandeld worden; zij moeten ook in het oog houden, dat vele voortbrengselen alleen eene lokale waarde hebben, en men gevolglijk, bij gebrek van belangstelling in het plaatselijke van ons land, ook geene geestdrift voor genootschappelijke redevoeringen, feestzangen en dergelijken verwachten kan. Eindelijk, zoo moeten wij indachtig wezen, dat geheel de Nederlandsche letterkunde wel gerezen, doch niet tot die hoogte gekomen is, dat zij boven die van Engeland, Duitschland, Frankrijk of Italien kan gesteld worden.

In alle vakken hebben wij proeven, en wat zich

daar boven verheft, is reeds bij de vreemdelingen bekend, of zal er ter eeniger tijd eenen welverdienden bijval ontvangen. Wij moeten ons alzoo geene schrikbeelden maken, alleen om het genoegen te hebben van dezelven te bestrijden. Neen, onze naburen zullen ons op die wijze niet hooger achten. Met razen en tieren is hier niets uit te regten, want bij eene enkele onregtvaardigheid van hunne zijde, hebben zij ook duizend en duizendmalen gelijk; zij zeggen, dat wij onze zelfstandigheid verloren hebben, en dat is maar al te waar. In de wetenschappen gaan wij een trager gang, en in de kunsten hebben wij geene meesterstukken te toonen, die te vergelijken zijn, met dat gene wat zij dagelijks voortbrengen.

Zoo wij dus belang stellen in de hulde van Europa, dan moeten wij ook Europa volgen, alle vooroordeelen afleggen, en onze letterkunde, die algemeene belangrijkheid zoeken te geven, welke haar in waarheid ontbreekt. Wij moeten verder gaan dan men tot hier toe gegaan is, en zoo wij met dien geest bezield, tevens zulke nuttige ontdekkingen doen kunnen als onze voorouders, of dat wij in onze scheepvaart, koophandel en fabriekwezen, wederom nieuwe en voordeelige gevolgen verkrijgen, dan is het waarschijnlijk, dat wij eindelijk weer de bewondering zullen opwekken, waar in de vaderen gedeeld hebben. Hadden zij Tasso's of Schakespearen gehad, dan zou de wereld ze niet versmaad hebben, want het goede dat er in ons land bestond, werd algemeen aangenomen. Het nieuw volkenregt, onze consulaten, wisselhandel en beursinrigtingen, vonden overal bijval. Onze verordeningen op het have-

nen en reden, op het loodswezen, bewapenen en geleiden van koopvloten; dit alles is bij alle volkeren bekend, en allen hebben het van ons geleerd. Onze gezangen van Lodenstein, daarentegen, vielen niet in den smaak der vreemdelingen. Die van mingeliefde, doch meer verdienstelijke dichters, hadden ook nog te groote gebreken, om opgang te maken onder hen, die vroeger reeds getoond hadden, dat zij niets anders zochten over te nemen, dan hetgeen in der daad goed en voortreffelijk was.

Wij klagen alzoo ten onregte over de mindere bekendheid van onze letterkunde, terwijl de geringe verspreiding van onze landtaal voor een gedeelte, het gevolg is van ons karakter, en voor een ander gedeelte, aan onze achterlijkheid in de kunsten moet worden toegeschreven. Het gene ik derhalve over de algemeenheid van het Nederlandsch gezegd heb, moet alleen met betrekking tot ons eigen land worden opgevat en verstaan.

Bij de herstelling der landtaal heeft men het tegendeel zoeken te beweren, en het, een geruimen tijd, doen voorkomen als, of de Zuidelijke provincien ten eenenmale vreemd waren aan het Hollandsch of Vlaamsch. De geschiedenis, de archiven en het taalgebruik der burgers, spraken dit op de stelligste wijze tegen, doch zij, die de handhaving van het vreemde ter harte namen, lieten zich op die wijze niet overtuigen. Met het tegendeel te willen aantoonen, zouden zij zich vruchteloos vermoeid hebben, en daarom verzekerden zij, dat de grooten ten allen tijde het Fransch spraken, dat ook de middelstand die taal had aangenomen, in dezelve onderwezen was, en men gevolglijk niet te vragen had hoedanig

het voorheen, maar veeleer, hoedanig het nu met de Nederlandsche taal gesteld was. Die gesteldheid was allerdroevigst naar hunne wijze van zien, te meer nog, daar zij den Hollandschen tongval voor het Nederlandsch verklaarden, en ieder ander dialect. als een verachtelijk *patois* beneden hunne aandacht stelden. In Vlaanderen was dat evenwel van eene verbazende moeijelijkheid, want de geheele wereld spreekt daar het Vlaamsch, en velen zelfs een volkomen Zeeuwsch. Men behielp zich daarom met eene uitvlugt, en verklaarde het Zuidelijk Nederlandsch voor een verbasterd Duitsch, het welk met het Hollandsch niets gemeen had, en waar uit men dan het gevolg trok, dat de herstelling der Nationale taal, geene herstelling van het oude, maar eene invoering van het nieuwe was. Op die invoering draafde men door, schilderde die, met de zwartste kleuren, en ontkende tevens, alle schoonheden aan de eene, en alle zwakheden aan de andere zijde. Het denkbeeld van eene Nationale taal zocht men boven alles te weren; want men wilde het daar voor gehouden hebben, dat het volk geene taal bezat, ten einde de verdringing van het aangenomen Fransch, als eene onregtvaardigheid te doen voorkomen. Bij welke gelegenheden men niet naliet, om den voortreffelijken vorm van onze taal belagchelijk te maken, eene Nederlandsche letterkunde onmogelijk noemde, en die van Frankrijk boven alles deed gelden, wat elders bestond, of nog zou worden voortgebragt.

Het laat zich gemakkelijk bevroeden, dat soortgelijke redeneringen, niet zelden door de grooten ondersteund werden, en men daarbij den toestand van onze zeden en gebruiken geheel en al uit het oog verloor. Voor

den oppervlakkigen beschouwer was het reeds zigtbaar, dat de Fransche letterkunde, hoe voortreffelijk dan ook op zich zelve, echter geene afbeelding was van onze maatschappij, en dus voor een groot gedeelte aan onzen landaard zou moeten vreemd blijven. Ondanks die onlochenbare waarheid, vond de vaderlandsche taal hare vijanden, en deze waren zoo ingenomen met de zaak die zij verdedigden, dat zij niet alleen alle staatkundige redenen voorbij zagen, maar daarenboven nog schenen vergeten te hebben, dat de massa van het volk geen Fransch en kent, en onder de overheerschgin zelfs het levendigste belang stelde in de landtaal.

Dat is eene hoofdzaak, die de lezer zich niet te veel herinneren kan, en om hem verder te doen oordeelen, over de volstrekte eenheid van het Vlaamsch en het Hollandsch, zoo heeft hij slechts rond te zien in de eerste provincie die hij begeert. Sedert twee jaren bedient zich de overheid van het laatste dialect, en daartegen zijn nog geene de minste klagten ontstaan. Ook zoo was het in onze kindschheid, toen men op de geregtshoven en in regeringszaken van het Vlaamsch gebruik maakte, en bij alle stukken in vreemde talen eene vertolking voegde, waar van echter de acten en proces stukken der Hollanders waren uitgezonderd; en wil men meer, zoo kan ik mij op de scholen beroepen, waar destijds geene andere boeken gebruikt werden, dan in Amsterdam en Groningen. De trap der jeugd was aan allen gemeen. Bartjes en Van Lens deelden in dezelfde voorregten, en Kiliaen was even zoo beslissend voor het Noorden als voor het Zuiden.

De achting, waarin Cats tot heden toe bij alle Nederlanders gedeeld heeft, is insgelijks een belang-

rijk bewijs, voor de bekendheid en de verspreiding van zijne taal; welke bewijzen allen nog te sterker zijn, daar ik ze niet gelezen heb uit de vroegere, maar wel degelijk uit de tegenwoordige, of uit de onveranderlijke gesteldheid van zaken.

Wij hebben de Heer Barafin hooren beweren, dat het Hollandsch en Vlaamsch twee volstrekt verschillende talen waren, doch terwijl hij daar mede bezig was, wedersprak de ondervinding zijn boeksken, begonnen de Brabanders in het Hollandsch te schrijven, en de Hollanders naar de prijzen te dingen die men hen in verschillende letterkundige genootschappen heeft toegewezen. En dat dit alles geen dwang, geen gevolg was van hoogeren invloed, dat is onder anderen op te maken, uit de getuigenis van een lid der Brusselsche akademie, die reeds lang voor de vereeniging, op de beoefening der taal, en op derzelver eenheid met die van het Noorden, heeft aangedrongen.. Hij beschouwde het als een gemeen goed, en hield het voor pligtmatig om wederzijds dien schat te waarderen. Daar verder nog bijvoegende: « Wij zijn inderdaad het zelfde volk, hetzelfde in taal, inborst, zeden en gebruiken, daarom laat ons gezamenlijk Nederlanders wezen, en ofschoon wij van staat gescheiden zijn, ons ten minsten in Nederlandsche kunsten aanzien als gevaderlanders en gebroeders. »

Er zijn hier een paar woorden, die misschien aan gene zijde van den Biesbos eenigermaten vreemd zullen schijnen, doch ik twijfel niet of een ieder zal er die oordeelvelling ten duidelijkste verstaan, en er van harte gaarne zijn zegel aan hechten.

Wat nu de uitspraak betreft, zoo lijdt het geen twijfel, of de Zuidelijke provincien verschillen hier in

van de Noordelijke, doch dit verschil is alle levendige talen eigen, en in den beschaafden stand schier niet merkbaar. In Holland zelve telt men verscheidene dialecten; in Amsterdam alleen worden er twee of drie waargenomen, en evenwel verstaan alle Hollanders elkanderen en alle Amsterdammers het Nederlandsch.

Niet anders is het in Braband en Vlaanderen gelegen, want hoe zeer er van plaats tot plaats, eenen verschillenden tongval gevonden wordt, zoo spreekt en schrijft men toch overal eene verstaanbare algemeene vaderlandsche taal. Ook dezelfde boeken worden overal gezocht, voor al die, welke in het zoogenaamde Hollandsch geschreven zijn. Op zoodanige plaatsen alzoo, waar het dialect inderdaad bedorven of verbasterd schijnt, is er een middel aanwezig om het verder verloop tegen te gaan, en dat zelfde middel bevordert op alle andere, al dat geen wat er nog aan de volkomene eenheid van taal zou kunnen ontbreken.

Alleen de Walen maken eene uitzondering op den regel, zij spreken hunne landtaal en zijn in het Nederlandsch nog niet genoegzaam gevorderd, om te mogen verzekeren, dat hetzelve onder hen verspreid is. Dat is geenszins het geval, doch zij bevlijtigen zich. Zij volgen allen dezelfde handleiding en hebben geene eigene wendingen, geen plaatselijk gezag en voor al geene overleveringen. Zij zullen derhalve in het vervolg van tijden slechts een gering verschil maken, met onze uitspraak, en met onzen schrijftrant. Op kleinigheden na, zal dan de geheele bevolking van het Koningrijk een en dezelfde taal spreken, die taal welke wij nu reeds op meer dan drie vierden van ons grondgebied in hare waardigheid hersteld zien.

Van verdere uitbreiding zal ik in het vervolg gewagen, want ik wil de mogelijkheid aantoonen om onze taal, ten minste zoo algemeen te maken, dat zij alle Nederlanders eigen wordt. Voor den buitenlander zou zij hetzelfde kunnen wezen als het Hoogduitsch voor ons, doch zoo het daar toe komen moet, dan zullen onze geleerden uit hunne leuningstoelen dienen op te staan, ten einde zich aan de werktafel te plaatsen, die hen wacht.

Nog oneindig veel is er in onze letterkunde te verrigten, en daar de taal tot alles geschikt is wat ons ontbreekt, zoo kan er niet te spoedig begonnen worden. Van het straatliedje af, tot aan het heldendicht toe, zijn wij ten achteren. Er is alzoo een ruim veld te bearbeiden, en aan hulpmiddelen ontbreekt het niet. De Hollanders zijn hunne overige landslieden reeds voorgegaan, en hebben het bewezen, dat de zwarigheden te overkomen zijn, die men in het Nederlandsch wel eens heeft willen zoeken. Zij zijn doorgaans veel krachtiger dan de Vlamingers, en ofschoon zij die zachtheid wel eens missen, die eigen was aan de vroegere zangers van Braband, zoo bestaan er eenige dichtstukken, die, ofschoon aan den Amstel gemaakt, nogtans de toonen hebben van den Arno of van den Tiber. Gehele werken van dien aard zijn er niet voorhanden, doch in de middelmatigste zelfs vindt men sporen van dien rijkdom, welke onze taal zoo dichterlijk, zoo zacht en zoo verheven maakt.

Men onderzoeke dus wat er in het Noorden gedaan is, en men zal er de bewijzen vinden, dat er met zulk een hulpmiddel, als onze taal, bijna het onmogelijke kan beproefd worden.

Zoo ik eene verhandeling had te maken, over de voortreffelijkheid van het Nederlandsch, dan zou ik

niet weten waar ik beginnen, en waar ik eindigen moest, en om anderen na te schrijven, daar toe ontbreekt het mij aan lust en aan stoutheid. Ik verwijze dus mijnen lezer naar Siegenbeek en Lulofs, en houde mij overtuigd, dat hij hunne werken niet anders dan met genoegen zal ter neder leggen. Het gene wij aan die mannen verschuldigd zijn, is eene belangrijke theorie, en tevens eene duidelijke ontwikkeling van al de schoonheden welke onze moedertaal bevat. Die schoonheden echter liggen in hunne werken, zoo als het goud in den schoot der aarde. Zij hebben ons oplettend gemaakt op derzelver bestaan, en dat is hunne verdienste. Hij, daarentegen, die zich hunne opmerkingen zal ten nutte maken, en de behandeling durft wagen van een groot onderwerp, dat zal de eerste man van onze Natie zijn.

In vergelijkingen met het Fransch, zoek ik mij niet in te laten. Er zijn eigenheden in die taal, dat ware schoonheden blijven, doch de oorspronkelijkheid der onze is alleen een voordeel, dat alle sieraden der naburige spraken overtreft. Zij is daar door in haar geheel, en van woord tot woord voor een ieder verstaanbaar; terwijl de taal van Racine voor Racine zelve, hare onduidelijkheid heeft gehad. Zonder woordenboek is het den Franschen onmogelijk om de wetenschappelijke voortbrengselen van hunne eigene landslieden te verstaan, zich in de kunsten uit te drukken, of in de fabrijken te doen begrijpen Maar wij, wij hebben eene taal, zoo beteekenend als deftig, voor den ongeoefendsten zoo bevallig als voor den geleerdsten, en waar van Scriverius reeds gezegd heeft, dat het eene Godin was, die geene hulp noodig had.

Voor onze behoefte alzoo, kan het niet wel twijfelachtig wezen of de landtaal verdient in allen opzigte de voorkeur. Zij is algemeen genoeg om tot middel te dienen van beschaving en kennis, en inderdaad al te schoon om immer te worden verwaarloosd. Voor het onderwijs is er zeker geen geschikter, want wij bezitten voor de moeijelijkste en afgetrokkenste zaken nog altijd de duidelijkste en verstaanbaarste woorden; wij hebben daarenboven een schat van leerboeken, welke in die volkomenheid, bij de Franschen niet wordt aangetroffen, en waar van het gebruik, aan de wetenschappen de kundigste mannen, en aan het Vaderland de beste burgers verzekert.

Zoo eene algemeene taal bestaanbaar was met de tegenwoordige gesteldheid der wereld, dan zoude er de beschaving mede gewonnen hebben, en er welligt eene eensgezindheid onder het menschdom komen, dat nu gestadiglijk met zich zelven in oorlog is. Doch alleen door eene langdurige wereldmonarchij, was zoodanig eenen heilstaat tot stand te brengen, en dat zelfs den aanvang daar van onmogelijk blijft, mag men staatkundig voor bewezen houden.

Intusschen zal de geschiedenis van de toekomst naar de geschiedenis van het voorledene gelijken, en de verschillende staten aan al die lotgevallen blijven blootgesteld, waarbij de magtigen zoo veel te hopen, en de zwakken zoo veel te vreezen hebben. Het is pligt geworden om ook in het midden van den vrede op aanval en verdediging bedacht te wezen.

Geen mensch kan dit in twijfel trekken, en daar eene zoo algemeen erkende waarheid, ook op Nederland zijne toepassing heeft, zoo is de waakzaamheid eene deugd, niet minder noodzakelijk voor ons en

voor onze kinderen, dan zij eenmaal voor onze ouders was. Ja, zoo de vaderlandsliefde niet bestond, dan zouden wij haar van den Hemel moeten afbidden.

Ik ga uit van het beginsel, dat wij in waarheid gelukkig zijn. Wij kunnen geene andere belangen hebben, dan de handhaving van die regten en vrijheden, welke wij genieten, geene betere verdedigers dan de Prinsen van Oranje, de Vorsten van Nederland. Zoo wij echter eenen wezenlijken prijs willen stellen op al die voordeelen, dan mogen wij der vaderen spreuk niet een oogenblik uit de gedachten verliezen, dan moeten wij niet alleen alle verdeeldheden, maar zelfs alle veranderingen onmogelijk maken. En wat ook hier toe zou kunnen bijdragen, zoo bestaat er zekerlijk geenen krachtiger band, dan de eenheid van taal en van zeden. De staatslieden van alle tijden hebben dat ingezien, en de pogingen der nieuwere strekken insgelijks daar henen. Er zijn er echter die de nuttigheid ontkennen, welke er in eene algemeene volkstaal gelegen is. Deze stelling wordt ter goeder trouw somtijds beweerd, vooral door de zoodanigen, die in de behandeling van het Nederlandsch eenige zwarigheid ontmoeten, en evenwel een hoogen prijs stellen op het behoud der tegenwoordige orde van zaken. Zij willen dat het verschil van taal niet schadelijk is aan de eensgezindheid onder de bewoners van hetzelfde land, en beschouwen de overeenkomst, welke er ten dien aanzien, tusschen naburige volken gevonden wordt, voor niets anders dan eene kleinigheid. In 't kort, wat de gehechtheid betreft aan vaderlandsche instellingen, zoo willen zij dat er andere grondbeginselen in onze harten moeten zijn, die de duurzaamheid daarvan verzekeren.

De Heer Stassart is insgelijks van dat gevoelen, en heeft zijne denkbeelden daaromtrent, in eene fabel gekleed, die men in zijne verzameling, onder het opschrift van *le Pinson Roi* kan aantreffen. De redeneringen evenwel, die daar voorkomen, hebben mij niet overtuigd, even zoo min als de soortgelijken, waar van ik zoo even gesproken heb. Integendeel, zij hebben mij versterkt in het gevoelen, dat wij ook voor het uiterlijk een kenmerk behoeven, hetwelk onze zelfstandigheid aanduidt, en dat kenmerk is de Nederlandsche taal. Voor zoo verre zij verspreid is, hebben wij er de goede gevolgen menigmalen van gezien. De geschiedenis kan ons daaromtrent inlichten en de zekerste bewijzen geven, dat de invloed van eige taal en zeden, voor onze onafhankelijkheid ter geener tijd onverschillig was. Het is om die reden in de eerste plaats, dat ik op de algemeenmaking der landtaal durf aandringen, en ondanks mij zelve, in het begrip van nationaliteit, met den Heer Stassart zal moeten verschillen.

Even als zoo vele anderen houde ik mij overtuigd, dat de gehoorzaamheid aan den Vorst voor het oogenblik voldoende is, om ons gelukkig te maken. Dan men wil meer nog, en beweert ook, dat wij in benaauwende omstandigheden zouden te redden wezen, zonder dat er bij ons eene ineensmelting behoefde plaats te grijpen. Men vleit zich, dat het volk aan de weldaden zou indachtig zijn, die het thans geniet, en ook magtig zou wezen zonder eendragt, doch ik heb eene slechte gedachte van zulk eene magt, en nog veel slechter van zulk eene herinnering. Ik wensche alzoo het volkskarakter zoodanig verbeterd en versterkt te zien, dat alle aanvallen van buiten, voor

den geduchtsten vijand nog te schromen bleven, en daartoe zie ik, in het gebruik der Vaderlandsche taal niet alleen een band, die alle provincien aaneenknoopt, maar tevens eene van die weldaden, welke bezwaarlijk vergeten worden.

Dat de overeenkomst van taal, niet altijd een schadelijke invloed, op de onafhankelijkheid der volkeren heeft uitgeoefend, dat is in Duitschland en in Amerika bewezen. Doch de zaak bevindt zich aldaar in eene geheel andere verhouding dan bij ons. Wij maken niet, zoo als de Pruisschen en de Oostenrijkers, een gedeelte uit van een groot en magtig volk, dat in zeden één is, en in spraakgebruik niet verschilt, doch dat aan zijne Vorsten verkleefd, en aan zijne wetten en voorregten zoodanig gewoon is, dat zij goed en bloed daar voor ten beste hebben. Wij zijn ook geene planters, die van het moederland gescheiden, in een ander werelddeel zoodanige nieuwe belangens hebben aangetroffen, dat de verdediging daar van, ook tegen onze voormalige broeders, een pligt is geworden, sterk genoeg om de overeenkomst van taal, van zeden en van godsdienst te onderdrukken. Neen, wij zijn een eigen volk, dat voor het grootste gedeelte zijne eigene taal spreekt. Doch eene belangrijke uitgebreidheid van ons grondgebied grenst onmiddelijk aan Frankrijk, de bewoners van die landstreek bedienen zich niet van het Nederlandsch, en daar nu die zelfde oorden, reeds verschillende malen door de naburen bemeesterd werden, nog ongewoon zijn aan groote opofferingen voor de zaak van het Vaderland, ja, eeuwen lang zich buiten gemeenschap der overige provincien bevonden hebben; zoo is het klaarblijkelijk, dat de overeenkomst van taal,

welke er tusschen ons en de Franschen, in eenige opzigten, bestaat, niet wel uit het oogpunt der Duitschers of der Amerikanen kan beschouwd worden.

De Franschen zelve bevonden zich ten aanzien van den Elsas, min of meer in hetzelfde geval, als wij met betrekking tot de waalsche provincien, en wat zij of hunne vrienden hier ook beweren, zoo handelen zij echter geheel anders, dan zij bij ons willen gedaan hebben. De invoering van onze Nationale taal, is eene dwaasheid in hunne oogen, doch die van hun aan de boorden van den Rhijn, zoo algemeen te maken, als mogelijk is, dat was voor lang reeds een ernstig onderwerp van bemoeijenis en zorg. Nog onlangs heeft er het Institut eene prijsvraag over uitgeschreven, die rijkelijk zal beloond worden, en reeds jaren lang praalt Straatsburg met den schoonsten schouwburg, die in geheel Frankrijk bestaat.

Ook het voorbeeld van de Romeinen zou ons ten nutte kunnen verstrekken. Zij waren in hunne hoofdstad, omtrent in gelijke omstandigheid als wij in de onze, en hadden provincien waar het latijn niet nationaal was. De invloed der grieksche taal had in geheel het land een onwederstaanbaar vermogen, en hoezeer ook de grieksche letterkunde die van Rome overtrof en alle beschaafde burgers daar in ervaren waren, had het gouvernement evenwel geene oogen en geene ooren, dan alleen voor dat gene, wat Romeins was. Valerius Maximus getuigt, onder anderen, in zijn tweede boek, dat zij de vreemdelingen nooit anders te woord stonden dan, in het latijn, en zelfs de Grieken wisten te noodzaken, om door een tolk tot hen te spreken.

TWEEDE HOOFDDEEL.

OVER DE VOOROORDEELEN TEGEN ONZE TAAL BESTAANDE.

DAT de Nederlandsche taal inderdaad de volkstaal is in alle die provincien, waar zij door het gouvernement gebruikt wordt, schijnt reeds als eene bewezene waarheid te zijn aangenomen. De handhaving der ingevoerde verbetering moet alzoo de bedoeling zijn van een ieder, die het wel meent, en dat dit inderdaad het geval zij, dat laat zich uit den vaderlandschen geest der menigte gemakkelijk opmaken. Het is nogtans niet te lochenen, dat er een vooroordeel tegen de moedertaal bestaat, welk vooroordeel niet alleen in den zin is der tegenstrevers en kwaadwilligen, maar dat ook eene zeer vermogende werking, op het oordeel van anderen, uitoefent. Bij den grootsten voorstander van onze nationale instellingen, vindt men er somtijds de sporen van. Het gevoel van onze minderheid, verdooft niet zelden al het gevoel van eige waarde, en men gelooft eindelijk, dat onze taal met al hare voortreffelijkheid, in geen geval, tegen die der Franschen zal kunnen opwegen. Men ziet de dagelijksche vorderingen, die onze naburen maken. Men let inzonderheid op het gene zij met hunne taal in de eeuw van Lodewijk XIV gedaan hebben, en die beschouwing, die een enkele tot opwekking strekt, is daarentegen voor de meer-

derheid de grootste ontmoediging. In de Noordelijke provincien is er meer oorspronkelijkheid gebleven, de zeden zijn er niet zoo verbasterd; men heeft er een levendiger begrip van de waardij der onafhankelijkheid, en alle deze oorzaken te zamen, bevorderen den nationalen geest, immers die nationale trots, welke nimmer doet wanhoopen aan den goeden uitslag eener vaderlandsche onderneming, en ten minste de mogelijkheid veronderstelt, om eenmaal met de vreemdelingen te kunnen wedijveren. Slechts in zeer weinige vakken gelooven de Hollanders dat zij te kort te schieten, en ofschoon zij zich jammerlijk daar mede bedriegen, zoo is het toch eene dwaling, waar van men zich gemakkelijker genezen zal, dan van die, welke in het zuider gedeelte van Nederland, de werkeloosheid bevordert.

Het gebruik der landtaal is door geheel het noorden in aanzien, en dat aanzien, dat de steun is der letterkunde, wordt op zijne beurt wederom door de letterkunde versterkt. Men kan dus vrijelijk beweren, dat er in Holland, geene vooroordeelen tegen het Nederlandsch bestaan, want hoezeer er ook daar worden aangetroffen, die het Fransch in de zoogenaamde groote wereld trachten in te voeren, zoo zou het onbillijk wezen om bij de geheele bevolking, een soortgelijk verlangen te veronderstellen. Niet eens de edelen en vermogenden onderscheiden zich door die zwakheid, maar er zijn er onder hen, die de gebreken eener slechte opvoeding, zoo veel mogelijk, onder een vreemden tooi zoeken te verbergen. Dat zijn kleinigheden en niets meer.

In Braband en Vlaanderen, daarentegen, is het dagelijksch gebruik eener vreemde taal geheel iets

anders dan gemaaktheid. Het is eene noodlottige miskenning van zich zelven en van de natie, of wel het droevige gevolg van die onkunde, welke de fransche overheersching, in haar belang, zoo meesterlijk heeft weten te bevorderen. Wat in vroegere jaren slechts den zweem had van het Vlaamsch, dat werd, als het ware, uit eenen mond bespot en vernietigd. Aan vaderlandsche tooneel- en letterkunde dorsten slechts de redenrijkers te denken, en het gebruik der landtaal gedoogden men hoogstens bij de boeren en bij de dienstboden. Onder die vooroordeelen is een groot gedeelte van het tegenwoordige geslacht geboren en opgevoed. Het is onbekend gebleven met de vorderingen die de landtaal in het noorden gemaakt heeft, en is slechts op de verachtering in het zuiden, en op den bloei der naburen oplettend gebleven. Van hier dan, dat de vooroordeelen, welke ik bedoel, als met te vasten wortel gehecht zijn, om voor als nog, in derzelver geheel, te worden uitgeroeid.

Intusschen zou de opwekking van eene betere denkwijze, met het beste gevolg te bespoedigen zijn; de neiging der burgers strekt zigtbaar daar henen, doch het ontbreekt ons aan eene krachtige handhaving van al het goede, dat reeds is daargesteld, inzonderheid aan overeenstemming en zamenwerking van die magten, welke onder den Koning het bewind voeren, en waar bij er gevonden worden, die zich aan de zaak niet het minste laten gelegen zijn. Het is waar, dat zij de bepalingen der wet niet overschreiden, en alzoo nalaten, om dat gene te doen, wat stellig verboden is; maar dat is de letter gevolgd die doodt, in plaats van den geest die levendig maakt.

Het vooroordeel zelve bekomt nieuw voedsel langs dien weg, zoo dat de gemeente in hare verkeerde begrippen versterkt wordt, en aan de onmogelijkheid blijft gelooven om van het Nederlandsch de taal eener beschaafde natie te maken. De volksklasse, die met de nationale taal is ingenomen, denkt er niet op door en is te vreden met die schoonheden, welke zij ook in het platste Vlaamsch bespeurt. Geheel anders is het in den beschaafden stand en bij de studerende jeugd, die even zoo dikwerf weder tot het Fransch terug komen, als er slechts van bevalligheid of smaak, of van kunst of wetenschap gesproken wordt. Zij zien geene inrigtingen waar het Nederlandsch niet in de schaduw staat; geene schouwburgen, waar die taal gesproken wordt, en geene gezelschappen, geene kringen, waar ook in dit opzigt eenen nationalen toon heerscht, zoo dat zij ondanks zich zelven, worden medegesleept om het vreemde te huldigen, en wederom nieuwe aanleiding geven tot verdere verbastering der vaderlandsche instellingen, taal en zeden.

Bij de grooten en vermogenden is het niet beter gesteld, en dit kan te minder nog het geval zijn, daar het gebruik der Fransche taal reeds eeuwen lang bij hen in zwang was, en zij alzoo van ouders tot ouders hunne vooroordeelen geërfd en behouden hebben. Dit dagteekent zich van het oogenblik af, dat het huis van Bourgondien aan de souvereiniteit geraakte, terwijl de laatste dertig jaren zulk een verwoestend begin, op eene nog verwoestender wijze bekroond hebben. Dat er evenwel onder de edelen gevonden worden, die ten dezen aanzien eene gunstige uitzondering maken, dat kan in het minste

niet bestreden worden, er zijn er zekerlijk, die zich het bloed herinneren, waar uit zij gesproten zijn, en die ook hunne vaderen in nationaliteit niet zoeken toe te geven; dan hoe zeer dit bij eenige het geval is, en andere zelfs de landtaal ter harte nemen en beoefenen, zoo is nogtans de vooringenomenheid met het vreemde, in geenen stand zoo merkbaar, en zoo algemeen als bij den Brabandschen adel.

Even zoo als de voornaamste burgers, hebben de edelen zich een reusachtig denkbeeld van de voortreffelijkheid der Franschen gevormd, en vonden met hen eene belagchelijke zijde in het gebruik van het Vlaamsch, met dit verschil nogtans, dat de aardigheden der overheerschers een staatkundig doel hadden, en die der grooten, slechts aan een verkeerd gevoel van welvoegelijkheid waren toe te schrijven. Beide hadden nogtans dezelfde gevolgen, en bragten willens en onwillens, tot eene volkomene ineensmelting met Frankrijk. Van dat hooge belang is, daarom, de zaak die ik behandel, dat zelfs de geringste onverschilligheid omtrent derzelver waarde, tot de droevigste gebeurtenissen kan aanleiding geven, het ongeluk van het Vaderland langzaam voorbereidt, en eindelijk deszelfs val moet veroorzaken.

Wat nu de vooroordeelen betreft, die wij te bestrijden hebben, zoo zou ik in de eerste plaats over den tegenstand kunnen spreken, die de landtaal in de zamenleving en bij aanzienlijken wel eens ontmoet heeft, doch het voorbeeld van het Hof heeft hier omtrent reeds eene gunstige wending gegeven; en het is schier dat voorbeeld alleen, waarnaar de groote wereld zich regelt. Er zou oneindig veel nog te doen wezen, om de zucht, voor al wat vaderlands en

goed was, bij den vermogenden te bevorderen, en wij kunnen dit alles, van die heilzame indrukken te gemoet zien, welke de Koning te geven weet, aan een ieder die hem omringt. Het is onmogelijk, dat de verbetering van eene andere zijde zijn aanvang neemt, en wij moeten alzoo den publieken geest der hoogere standen, eeniglijk aan de besturing van hoogerhand overlaten.

Met het overige gedeelte der maatschappij is dit een ander geval, iedereen bevindt zich te midden van dezelve, en alzoo in de gelegenheid om zekeren invloed te bekomen op het geheel, ten minste om in zijnen kring de plaats hebbende dwalingen ten algemeenen beste te regt te brengen. Die in het kleine slechts nuttig wil wezen, die is het, en dit beweegt mij om den lezer nog aan het een en ander te herinneren wat ter zake past.

In mijn vorig hoofddeel heb ik reeds aangemerkt, dat onze letterkunde eene merkbare uitbreiding noodig heeft, en daar zij alleen in staat is om voldoende bewijzen te geven, van de voortreffelijkheid onzer taal, zoo moet zij ook het vermogendste middel zijn ter bestrijding der vooroordeelen. Wij dienen alzoo de zorgen van hare verbetering aan de zorgen van hare bekendmaking te paren, en ons wel te overtuigen, dat de ingenomenheid met het Fransch niet wel verminderen kan, voor dat onze theorien in praktijk komen. Op zich zelve beschouwd, is die ingenomenheid eene zwakheid, die voor een groot gedeelte het gevolg is der verflaauwde vaderlandsliefde. Het is alzoo de vaderlandsliefde in de eerste plaats die te herstellen schijnt, en deze herstelling laat zich niet denken, zonder dat men bij de natie de kennis be-

vordert van het geene onze voorouders gedaan hebben, en tevens voortgaat om in derzelver letterkundige en wetenschappelijke behoeften te voorzien. Bij de Franschen vindt men daaromtrent al het noodige. Daar het nu bij de Hollanders en Vlamingers aan eene menigte van voortbrengselen en inrigtingen ontbreekt, die de naburen bezitten, en van welke men de nuttigheid, door overneming en invoering beproefd heeft, zoo ligt het in den aard der zake, dat men huiverachtig is om van zijne vooroordeelen terug te komen. Een ènkele ziet daar geene zwarigheid in, en vindt al dikwerf, bij het gemis van deze en gene werken, eene menigte van andere, die hem zoodanig een verlies tien dubbel vergoeden, doch de menigte, vooral de beschaafde, maar niet geleerde man oordeelt geheel anders, en houdt zijne moedertaal alleen voor dat geene bestemd, waar voor hij dezelve ziet aangewend. Dit is de reden, waarom de Brabanders beweren zullen, dat het Nederlandsch ongeschikt is voor de behandeling der wetenschappen, en dat zelfs de Hollanders van meening zijn om in hunne taal niet te kunnen zingen. Het een is even zoo zeer een vooroordeel als het ander, en laat zich uit de letterkundige geschiedenis genoegzaam wederleggen.

Wij weten daarenboven, dat er bij menigte, geleerden zijn, die de wetenschappen in de landtaal behandeld hebben, en wij kunnen bij Guichiardijn lezen, hoedanig de Italianen over onze muzijk oordeelen.

Indien men dit boek, of de vertaling van onzen beroemden Kiliaan wil naslaan, dan zal men vinden, dat wij de opregte meesters genoemd worden; mees-

ters, zegt hij, die niet alleen de kunst verbeterd, maar tot de volkomenheid gebragt hebben, en bij wie de natuurlijke aanleg, zoo wel in de stem, als in de behandeling der werktuigen gelegen was.

Zoo schreef een vreemdeling, die ons gezang bewonderde, en dat ook nog, indien wij het zochten, zoo bewonderingswaardig zou wezen als ooit te voren. Die verzekeringen evenwel hebben, voor den grooten hoop, geen overtuigend vermogen, en kunnen alzoo niemand te vreden stellen, die in dit oogenblik naar een nationaal zangstuk zou willen vragen. Wij hebben een Leegwater, een Grotius, een Zwammerdam en een Martinet gehad, die over hun vak in het Nederlandsch geschreven hebben, doch hij, die zich in die wetenschappen bekwamen moet, waar van zij een tijd lang de sieraden waren, hij, zeg ik, kan zich met soortgelijke geschriften niet meer vergenoegen; hij moet noodzakelijk op de hoogte geplaatst worden van zijne eeuw, en hoezeer dan de schriften der vaderen hem hebben doen inzien, dat de bezwaren tegen onze taal opgeworpen, inderdaad vooroordeelen waren, zoo ziet hij zich evenwel genoodzaakt om tot de Franschen en de Duitschers terug te keren. Met al het merkwaardige dat deze natien hebben voortgebragt, heeft men zich haastiglijk bekend gemaakt. Bij hen vindt een ieder het zijne, de ongemakkelijkste vindt er voldoening; de regtsgeleerden en geneesheeren, zoo wel als de fabrijkanten en landbouwers; de kunstenaars zoo wel als de ledigloopers, de zangers en de vrouwen, en dit is de ware oorzaak der minachting in welke onze taal gehouden wordt, en waar boven zij zich niet anders zal kunnen verheffen, dan door den

vernieuwden ijver van eenen anderen Grotius, van een tweeden Boerhave, of van een Nederlandschen Buffon.

Of er nu zulke mannen niet meer zouden te vinden zijn, dat is een geschilpunt, hetwelk ik, om de eer van ons land, niet gaarne ontkennend beslist zag. Het is zeker, dat wij er geen weten op te noemen, of liever, dat zij zich niet kennen doen; doch het is ook even zeker, dat wij in algemeene wetenschappelijke kennis bij geene natie ter wereld behoeven achter te staan. Onze ernstige beschaving heeft de belangrijkste kundigheden in alle standen verspreid, en het is alzoo niet onwaarschijnlijk, dat wij weldra eenige verborgene talenten glansrijk zullen zien optreden. In de Noordelijke provincien zijn er ongetwijfeld, die tot nog toe onbekend bleven, en evenwel dubbel in staat waren om onze nationaliteit en de wetenschappen tevens te bevorderen. Zij zouden daardoor aan het vaderland in de eerste plaats een belangrijke dienst doen, alle weldenkenden aan hun verpligten, en met hunzelven geheel de natie verheffen. Het blijve alzoo der vromen wensch, dat zij mogten aanvangen, en dat de Heer Da Costa mogt eindigen.

Wat nu de Zuidelijke provincien betreft, zoo lijdt het geen twijfel, of er worden ook daar geleerden gevonden, die met het grootste nut, aan de goede zaak konden werkzaam wezen. Schier in alle vakken zijn er mij bekend. Dan, terwijl eenige reeds begonnen zijn om de aandacht van het publiek op hunnen arbeid te vestigen, zoo zijn er weder andere, die niet den minsten prijs stellen op de hulde hunner landgenooten. Zij verbeelden zich, dat on-

vaderland, geene genoegzame belooning voor hunne verdiensten zou kunnen opleveren, en dromen zich eenen buitenlandschen roem, waartoe, volgens hunne wijze van zien, het gebruik der nationale taal veeleer een beletsel dan een hulpmiddel zou wezen. Ook dat was het gevoelen van *Brunetto Latini* die door eene verkeerde eerzucht gedreven, zijne *Tessoretto* in het Fransch schreef, *parce que François*, zegt hij, *est plus delitauble langage et plus communs que moult d'autres.* Zijn leerling evenwel liet zich door soortgelijke redeneringen niet afschrikken, hij schreef zijne *Divina Commedia* in de taal, welke zijne moeder hem geleerd had, en de wereld sprak van *Dante*, en niet van zijn meester.

Zoo wij zulk een voorbeeld volgen wilden, als dat van den goddelijken *Alighieri*, dan waren er in onze letterkunde spoedig eenige verbeteringen te gemoet te zien, doch het vooroordeel heeft reeds zoo diepe wortelen geschoten, dat zelfs onze jeugdige geleerden ongenegen zijn om het bij hunne mislukte ondernemingen te laten blijven. Het is meer dan waarschijnlijk, dat zij volharden zullen in hunne dwaling, ten minste zoo lang, tot dat de Franschen hen vinnig zullen bespot, en de oogen geopend hebben.

Dat de Franschen in hunne algemeen verspreide taal een wezenlijk voordeel hebben, en hunne schrijvers daardoor al dikwerf eene spoediger vermaardheid bekomen, dan die van eenig ander volk, dat kan in geenen deele ontkend worden. De middelmatigen onder hen, hebben daar vooral belang in, zoo dat, van die zijde beschouwd, de onze altijd zullen achter liggen. Voor de voortbrengselen nogtans

van groote en oorspronkelijke vernuften is de taal maar zeer zelden eene oorzaak geweest van meerdere of mindere bekendheid. In Ossian zien wij daarvan het sterkste bewijs, want hoezeer het Gaelisch, op het vaste land misschien geen twintig beoefenaars heeft, zoo zijn zijne gedichten nogtans bij alle natien bekend, en in alle talen overgebragt. Bij ons is dit met niet eenen dichter het geval, maar wij hebben ook nog ter geener tijd een zanger gehad, die met den Calidonischen bard te vergelijken was. Onze Van Haren en Van Merken, zijn bij de vreemdelingen bekend, doch zij hebben in *de Friso*, even zoo min een heldendicht gevonden als in *de Germanicus*, en dit heeft ten gevolge gehad, dat de vertolking van die gedichten aan de verwachting niet heeft beantwoord. Die werken, daarentegen, welke op zich zelve meesterstukken waren, zijn algemeen bekend geworden, en zulks heeft te dikwerf plaats gehad met voortbrengselen in de landtaal, dan dat het ons niet tot bemoediging en overreding zou verstrekken. Cats en Vondel waren in hunnen tijd bij de naburige natien nog niet overtroffen, en daarom verhief Leibnitz derzelver verdiensten; hij wilde ze bij zijne landgenooten beoefend hebben.

Merian en Dapper, zijn aan alle natuurkundigen aan alle geographen bekend, in de dagen toen zij schreven, waren zij de eerste in hun vak, en derhalve even zoo welkom aan Europa, als of zij in het latijn of in het fransch gearbeid hadden. De Atlas van Blauw vond insgelijks eene algemeene toejuiching, het was eén wonder voor dien tijd. Eene gelijksoortige goedkeuring viel den werken van Brant ten deel, zijne wijdloopigheid verveelde, doch de man

die het leven beschreef van zulk een gevreesden zeeheld als De Ruiter, hij kon immers, met geene mogelijkheid onbekend blijven.

Ook onze Balthazar Bekker is door het onderwerp dat hij behandelde, in de geleerde wereld beroemd geworden. Zijne landtaal was hem niet in den weg, en alle volkeren eerbiedigen hem als de man, die zich het eerst tegen den duivel en tegen de spoken verzet heeft.

Met het gedenkstuk van Vander Palm, hebben wij kortelings nog gezien, dat het goede in onze taal zich even spoedig als een fransch opstel verbreiden kan. De verschillende overzettingen zouden dit nader kunnen bevestigen, terwijl de scheikundige ontdekkingen van den Heer Strating, ook zonder vertalingen van zijn werk, door geheel de beschaafde wereld zijn bekend geworden.

Ik zou die voorbeelden nog kunnen vermenigvuldigen, dan ik meen reeds genoeg gezegd te hebben, om de ongegrondheid van dat vooroordeel te doen opmerken, meer nog dan eenig ander, is het de bevordering der landtaal nadeelig; het verdient alzoo dubbel de aandacht. Deszelfs bloei en luister verwacht ik hoofdzakelijk van de goede voortbrengselen, die daarin verschijnen zullen, en ik geloove daarom, dat alle de omstandigheden, die deze verschijning verhinderen, als de grootste hinderpalen te beschouwen zijn, met welke wij te worstelen hebben.

DERDE HOOFDDEEL

OVER HET LAGER ONDERWIJS.

De middelbare en lagere scholen, zoo als die in Holland bestaan, zijn de voortreffelijkste van geheel Europa. De vreemdelingen, de Franschen zelve hebben dit erkend, en de Nederlanders zijn er met reden trotsch op. Ik zeg de Nederlanders, want wij hebben de hier bedoelde inrigting in alle provincien zien tot ständ brengen en toejuichen. Alle scholen zijn naar die van Haarlem, of naar die der hoofdstad ingerigt geworden, en overal heeft men er zich wel bij gevonden. Voor Braband en Vlaanderen was die verandering eene volstrekte verbetering. 'S Konings bedoelingen werden dan ook van stonden af aan, uit het ware oogpunt beschouwd, en algemeen in de hand gewerkt; ja de verstandige en verlichte maatregelen, welke er van gouvernements-wege, ten aanzien van het onderwijs genomen werden, overtuigden de natie, dat zij een Keizer verloren, en een vader had terug gekregen. Hij, die de zuidelijke scholen, voor de vereeniging met het noorden gekend hebbe, vergelijke dezelve bij de tegenwoordige. Hij doe dit in alle opzichten, en ik gedrage mij aan zijne uitspraak.

Niet eene enkele stem heeft zich tegen die verbetering verheven, doch de fransche liberalen namen

het zoogenaamde *enseignement mutuel* in bescherming, en het kon dus niet anders, of die zaak moest ook hier bijval vinden. Dat onderwijs zou wonderen doen, en scheen het eenige, dat voor onze behoeften geschikt was, en met de opgeklaarde denkbeelden van deze eeuw overeenkwam. De overheid was wijs genoeg, om zich tegen die nieuwigheid niet aan te kanten, hetwelk ten gevolge had, dat de Lancastersche professoren bij de leerlingen van Prinsen ter school kwamen. De voortreffelijkheid der nationale leerwijze werd alzoo ongevergd erkend, en bekwam de goedkeuring van alle ouders en van alle meesters. De laatste begonnen zich meer en meer van de belangrijkheid der hollandsche inrigtingen te overtuigen, en de eerste wilden van hunne kinderen iets meer dan werktuigen en apen gemaakt hebben. De behoefte daarenboven, om de nationale taal aan de zijnen te doen leeren, deed zelfs den weerspannigsten naar scholen omzien, waar dat onderrigt inzonderheid te huis behoorde, en dit maakte dan ook, de Amsterdamsche leerwijze tot de leerwijze van geheel het vaderland.

Van die scholen alzoo belove ik mij veel goeds, doch op dat derzelver nuttigheid in de gevolgen algemeen merkbaar zoude wezen, zoo dienden zij nog talrijker te zijn, en nog meer in aanzien te komen; het zij dan dat derzelver oprigting door het gouvernement bekostigd werd, het zij dat de stedelijke en plaatselijke regeringen werden *uitgenoodigd*, om ten dezen aanzien het goede te verrigten.

Op de dorpen vooral, kon er nog zeer veel ter verbetering worden aangewend, en in de waalsche provincien zou het eene weldaad wezen, om de gees-

telijkheid, voor hunne bewezene diensten te bedanken, met verzoek om tot hunne kerken terug te keeren; waar zij vervolgens den hemel te bidden hebben voor het Vaderland, voor den Koning en voor de jeugd.

In Namen althans, heb ik eene bende, van christelijke onderwijzers gezien, die er afschuwelijk uitzagen en de kinderen, eene geheel verkeerde rigting gaven. De burgers meenden dat het verkleede Jesuiten waren; doch, hoe dit ook zij, zoo is het zeker, dat zij de bestaande scholen afbreuk doen, zonder iets beters in de plaats te geven. Het onderwijs in de landtaal wordt in alle gevallen door hen verwaarloosd, en het is dit onderwijs, in de eerste plaats, dat ik alomme wilde ingevoerd en aangemoedigd zien. Door geheel Nederland zoude dit de hoofdzaak moeten wezen, en daar het op vele plaatsen slechts als een bijwerk beschouwd wordt, zoo kan er niet te veel op verbeteringen worden aangedrongen.

In de Noordelijke provincien is ten dezen aanzien het hoofdzakelijke reeds tot stand gebragt, men kan zeggen, dat de scholen aldaar in het Nederlandsch zijn ingerigt, en alle verder onderwijs op dezelve, door middel van die taal gegeven wordt. In de Zuidelijke provincien is dit niet zoo zeer het geval, in de meeste pensionaten ontvangt de jeugd een onderrigt in de landtaal, bij wijze van uitzondering, even zoo als in het schermen, in het dansen en in de muzijk. De Franschen volgden hierin eene geheel andere politiek, en daar zij even als het tegenwoordige gouvernement de zaak van het onderwijs in handen hadden, zoo trokken zij er ten minste die partij van, dat alles eene fransche rigting kreeg, en de liefde tot Frankrijk, zoo veel mogelijk, in de harten der

kinderen werd ingeplant en bewaard. Zij hadden dat stuk bij uitnemenheid wel begrepen, en wij zouden er op den langen weg de vruchten van plukken, bijaldien wij hen hier in navolgden, hunne stellingen omkeerden, en al dat geen voor het vaderland deden, wat vroeger voor eene vreemde heerschappij beproefd is.

Zoo als in Frankrijk alle aanmoedigingen en belooningen in fransche werken bestonden, zoo zouden om die zelfde redenen, de prijzen, welke op onze scholen uitgedeeld worden, eene keuze moeten zijn uit de Nederlandsche letterkunde. Men zou zelfs de vertalingen, zoo veel mogelijk, moeten uitsluiten, en op die wijze eene verbetering kunnen tot stand brengen, die zoo wel in het belang was van de jongheid, als in dat van de nationale schrijvers. Er behoorde eene wet te wezen, waarin dat grondbeginsel erkend was, doch de onsteltenis van zoodanige bepaling, behoeft evenwel de schoolbestuurders niet terug te houden; zij kunnen aanvankelijk reeds het goede beproeven, en de ingeslopene misbruiken herstellen.

In geheel Nederland bestaat dit misbruik, en in Braband is het zoo verre gedreven, dat het de bespottelijkheid nabijkomt. In Holland heeft men de dwaling zoeken te regtvaardigen, door het toewijzen van vreemde boekgeschenken, in verband te brengen met de gemaakte vorderingen in vreemde talen, zulk een volstandig gebruik, heeft er als het ware kracht van wet bekomen. Van daar dan ook, dat de jongeling, die zijnen Cornelius Nepos verstaat, al dadelijk een Florus bekomt, en van dat oogenblik af aan, op niets anders meer gewezen wordt, als op de grootheid van Rome en Griekenland. De vertalin-

gen uit Agron en Meidinger daarentegen, verzekeren den leerlingen eenen franschen Telemachus of eenen engelschen Grandison, van vaderlandsche werken wordt zeldzaam gerept; de jeugd zelve verliest die uit het oog, en begrijpt volstrekt niet, dat de kennis van vreemde talen alleen daartoe strekken moet, om nog te beter Nederlander te worden.

Aan het onderrigt in de vaderlandsche geschiedenis, wilde ik meer gewigt gegeven hebben, dan tot nog toe plaats grijpt. In de Noordelijke provincien toch bepalen zich de onderwijzers hoofdzakelijk bij de historie van Holland, en in de Zuidelijke gewesten verzuimen zij het een en het ander. Op die scholen althans, welke niet door het gouvernement zelve zijn tot stand gebragt, is De Ruiter even zoo onbekend als Lalain, terwijl de Condés en de Turennes, schier bij uitsluiting, als navolgingswaardige mannen worden voorgesteld.

Op zich zelve beschouwd, heeft dit zijne goede zijde, er bestaan zeker geene redenen om de jeugd niet oplettend te maken, op de deugden van andere volkeren. De spil echter van geheel het onderwijs, behoort op een vaderlandschen, en in geen geval op een franschen grondslag te staan.

Er is een middelweg tusschen het oude leerboekje van *de fransche tijrannij*, en het *Mémorial de Ste.-Hélène.*

Wat nu het onderwijs aan vrouwen, of liever aan meisjes betreft, zoo zijn de weldadige inrigtingen der Hollanders tot de Zuidelijke provincien nog niet doorgedrongen. Wij zijn in dit opzigt nog honderd jaren ten achteren, en hoe vreemd dit ook klinke voor een ieder die de vaardigheid bewondert, waarmede

onze jonge schoonen het fransch spreken en de *Moniteur* weten uit te leggen, zoo blijf ik echter bij mijne stelling. Ik weet zeer wel, dat de Belgische meisjes in het bloemen maken en lintjes strikken, naast die van Parijs kunnen gesteld worden; dat zij met veel smaak ook veel handigheid leeren vereenigen; dat zij in dansen en zingen de françaises niet toegeven, en hen misschien in walschen en in nocturnes nog wel zouden willen overtreffen; dat alles is waar; dat alles heeft ook zijne goede zijde, doch er is niets van dat alles, dat eene goede huismoeder, en dat eene nederlandsche vrouw maakt. — Dat de landtaal op onze meisjes-scholen nog meer dan op alle de overige verwaarloosd is, kan door niemand in twijfel worden getrokken. Op eenige weinige worden lessen in het Hollandsch gegeven, doch op niet eene enkele is het onderwijs ingerigt naar de behoeften van het land, of gewijzigd naar de gelukkige omstandigheden waar in wij leven. Over het algemeen houden zich de onderwijzers der meisjes aan de oppervlakkigheid onzer naburen, en verachten met hen al dat gene, wat niet fransch, en niet in de zeden is van de onzedelijkste stad der wereld.

Wat goed is moet naar hun oordeel, bij Madame De Sevigny en bij Madame Campan worden aangetroffen, en daar er nu, in de anderzins verdienstelijke voortbrengselen van die vrouwen, geen gewag gemaakt is van Nederlandsche deugden, veel minder nog van die zedelijkheid, welke de vrolijkheid met de pligtsbetrachting vereenigt, zoo besluiten zij daar uit, op hunne wijze, en leeren de jeugd om juist daar te bespotten en te miskennen, waar zij dienden te buigen en te volgen. Het spreekt van zel-

ve, dat onze zoo eerbiedwaardige en tevens zoo geestige Cats een vreemdeling is op die scholen, en geen wonder, Maria Reigersberg is er even min gekend als de heldhaftige verdedigster van Doornik. De jufvrouwen Wolf en Deken worden er nooit genoemd, en hunne voorbeelden en hunne lessen, worden even zoo weinig in acht genomen en opgemerkt, als die van alle andere verdienstelijke vrouwen, welke zich in het vaderland hebben beroemd gemaakt.

In 't kort, de meisjes welke in de Zuidelijke provincien eenig onderrigt genieten, bekomen nooit anders dan eene geheele fransche opvoeding, en onderhouden alzoo alle die vooroordeelen tegen het nationale, welke er in de maatschappij reeds al te rijkelijk bestaan.

Hoe schadelijk dit nu in de gevolgen ook worden kan, behoeft zeker geen vertoog, en is te meer nog de aandacht waardig, daar de invloed der vrouwen op de burgerlijke zamenleving, niet wel grooter kan wezen dan in de Zuidelijke provincien van Nederland.

Inderdaad, de vrouwen zijn er van eenen voortreffelijken aanleg. Zij besturen veel meer dan men denkt, en zijn de hoofden van verre weg de meeste huisgezinnen. Hun wil is der mannen wet, en zoo die wet al eens overtreden wordt, in wezenlijke en belangrijke dingen, dan toch kan men het daar voor houden, dat dezelve, wat het uiterlijke betreft, altijd wordt nagekomen. In de groote wereld nu, behoort schier alles tot den vorm, ook zijn er in die klasse maar weinig mannen, en die weinige zijn zeer beleefd. Der vrouwen toon is er gevolgelijk van een on-

vergelijkbare kracht, en de begrippen in welke zij verkeeren, kunnen alzoo niet gemakkelijk worden aangerand. Bij den middelstand zou dit met meer vrucht te beproeven zijn, eensdeels om dat er de mannen wat meer man, en de vrouwen wat meer vrouw zijn; dan de zucht tot navolging staat hier evenwel in den weg, en daar uit vloeit dan voort, dat de burgers zich gewoonlijk naar hunnevrouwen voegen, en de vooroordeelen van deze, de vooroordeelen worden van geheel de maatschappij.

In nering en handelzaken spelen de vrouwen een groote rol, zij zijn op de kantoren en in de fabijken, besturen dikwerf de eerste en de laatste tevens, of hebben in beide een zeer beduidend gezag; winkelhandel is hun meest al toevertrouwd, en bij den ambachtsman is de vrouw in alles de baas. Ook valt er op te merken, dat zij in alle standen de huishouding, de opvoeding en de gesprekken regelen, en hoezeer nu alle deze bemoeijenissen met goeden zwier in het fransch en op der franschen wijze plaats grijpen, zoo zouden zij nog veel beter in het Nederlandsch, en naar de gewoonte der vaderen kunnen behandeld en bestuurd worden.

Aan eene plotselijke verandering en ommekeer is hier niet te denken, de volkszeden worden anders verbeterd; en daarom zoude er beproefd moeten worden, om op den langen weg het goede te vinden, het gebruik der Nederlandsche taal, eerst in de scholen en dan in de wereld te brengen. Tot dat einde evenwel, moet er niet uitgesteld worden tot morgen, het geen heden reeds kan gebeuren; de zaak is van belang en de verbetering zal zich zelve niet tot stand brengen. Bij de burgerklasse zou dit in kleine

plaatsen nog mogelijk wezen, althans na verloop van eenigen tijd. Bij hen daarentegen die zich boven den middelstand verheffen, wordt het fransch nog te blindelings gewaardeerd dan dat er van die zijde eene gunstige wending te wachten is, of wel er zou eene, volkomene hervorming in het onderwijs der vrouwen moeten plaats grijpen.

De overheid heeft aan dat onderwijs nog in het geheel niet geroerd, en alzoo tien jaren laten voorbij gaan, in dewelke de Nederlandsche meisjes, naar het vroeger stelsel gevormd en opgevoed zijn, waar uit dan volgt, dat de kinderen, die bij de herstelling van het vaderlandsche gouvernement naar school werden gezonden, er nu als huuwbare françaises weder vandaan komen.

De mannelijke jeugd is iets meer gevorderd, want de noodzakelijkheid heeft hen doen aanvangen, en de verkregene smaak heeft hen doen volharden. In gezelschap nogtans vermijden zij het gebruik der landtaal en voegen zich naar het verlangen van de bevalligste helft der natie. Er is trouwens niets natuurlijker dan dit, en ik wilde daarom dat men op middelen bedacht ware, die het aangewezene verschil in de opvoeding wegnamen, en alzoo voordeel wist te doen, met de belangrijke invloed van het vrouwelijke geslacht.

Zoo men vervolgens door middel der lagere scholen ten goede wilde werkzaam wezen, dan moesten ook de wetten en bepalingen op dat stuk met meer kracht en met meer waardigheid worden uitgevoerd. Er zijn overal ongeroepenen, die zonder examina zich met het onderwijs afgeven, of wel er heeft gunst plaats, en vele onkundigen worden toegelaten.

Het aanwezen van scholen, waar uitsluitend in het fransch geleerd wordt, behoorde dan ook algemeen verboden te worden, en dit behoorde nog te meer en nog te spoediger in aanmerking te komen, daar die scholen juist de zoodanige zijn, waar de kinderen hunne allereerste opvoeding en indrukken ontvangen. Op het platte land is dit niet zoo zeer het geval, doch het is daarentegen eene aanmerking, die vooral in Brussel en Gent en in de Waalsche provincien zijne toepassing kan vinden. Ten slotte, men zou het begonnen werk niet voor afgedaan moeten houden, en overal dienen te voltooijen, waar men aangevangen heeft te verbeteren. Naar men zegt, is de Heer Vanden Enden, daar mede bezig, doch de Heer Vanden Enden gaat maar eenen gang, en die gang is dan nog bijzonder langzaam.

VIERDE HOOFDDEEL.

OVER HET ONDERWIJS DOOR MIDDEL VAN HET LATIJN.

Zoo als thans in alle beschaafde landen gebruikelijk is, zoo wilde ik ook, dat het onderwijs bij ons uitsluitend in de landtaal plaats greep. Dat is het onderwerp van dit hoofddeel. Met de geschiedenis van het latijnsche onderrigt, kan ik mij hier niet inlaten, ook komt dit ter zake niet te pas, het is genoeg dat het bestaat, en dat het eene noodzakelijkheid was, toen men daar mede aanving. In later tijden had ook dat stelsel nog zijne nuttigheid, doch in onze dagen, nu, daar er schier in het latijn niet meer geschreven wordt, daar alle diplomatische behandelingen in die taal hebben opgehouden, en vreemde natien hunne kinderen niet meer bij ons ter school zenden, nu schijnt het, dat wij door ons latijnsch onderwijs even zoo veel ten achteren geraken als wij er weleer door vooruit waren. Europa heeft een stap voorwaards gedaan, en wij zijn staande gebleven.

Dat men op onze hooge scholen het latijn niet verwaarloosd wil hebben, is prijsselijk; de geestelijken en regtsgeleerden kunnen ook niet te veel aan de studie der klassische schrijvers gehouden worden, hunne wetenschap rust voor een groot gedeelte op de wijsheid en op de dwalingen der ouden, en het is dus billijk en noodzakelijk, dat zij de bronnen

kennen, waaruit men in later tijd geput heeft. Die kennis evenwel, zou hen door middel van de landtaal kunnen eigen worden, hetwelk veel natuurlijker, en daarom ook veel gemakkelijker zou wezen. Immers is het niet te ontkennen, dat het tegenwoordig gebruik even vermoeijend voor de professoren als voor de leerlingen is, terwijl daarenboven, de onduidelijkheid der ouden, door eene nog veel grootere onduidelijkheid der nieuweren, wel verre blijft van opgehelderd te worden. Ik heb ruim vijftig zoogenaamde dictaten gelezen, waaruit meer te bewijzen is dan menigeen kan aangenaam wezen.

Tot beter verstand der Grieken en Romeinen, zoude alzoo eene verklaring in het Nederlandsch noodzakelijk zijn; in het bijzonder zou dit van belang wezen voor de medici, die in allen gevalle nog gewigtiger zaken te hooren hebben, dan eenige latijnsche ophelderingen over Anacreon en Tibullus. De regtsgeleerden en geestelijken konden er ook niets bij verliezen, te minder nog, daar men de zoodanige, welke zich bepaaldelijk met de letteren zochten bezig te houden, eene gelegenheid kon verschaffen, om zich in het spreken der oude talen te oefenen. Voor hen alleen toch kan dit van eenig nut zijn, want, van wat voordeel het zij voor een advocaat of een predikant is niet gemakkelijk in te zien.

In het latijn, hebben zij na het afgelegd examen geen enkele maal meer te spreken, terwijl hen het Nederlandsch daarentegen iederen dag en ieder uur te pas komt. Ten allen tijde is dit alzoo gesteld geweest, in de landtaal toch heeft men al dat geen moeten verkondigen, wat men voor heilig, en

wat men voor regt hield. Zoo men daarop het oog houdt, dan is het zeker te verwonderen, dat onze voorvaderen niet meer belang stelden in het gebruik en de beschaving van het Nederlandsch, en nog meer misschien, dat Petrus Burman het in zijn tijd heeft durven wagen, om zich stellig daar tegen te verklaren. In eene redevoering, ten jare 1715 gehouden, vind ik zoo belagchelijk eene stelling; intusschen was Burman in het geheel geen belagchelijk man.

Dat evenwel die gevoelens niet algemeen waren, kunnen wij reeds bij Francius geleerd hebben, van wien de geschiedenis vermeldt, dat hij een groot voorstander, en tevens een gelukkige beoefenaar der Hollandsche taal was. Als latinist is hij bij een ieder bekend, wiens oordeel voor mij van gewigt is. Die beide zaken kunnen dus zeer wel te zamen gaan. Ik lees ook in den *Seeman* van Winschoten, dat die leerwijze door de ondervinding beproefd is. Hij had Francius tot meester, een man, die bij het onderwijs van het latijn, zich hoofdzakelijk bezig hield, om de schoonheden van het Nederlandsch te doen uitkomen; waarom hij niet aarzelt te verklaren, dat uit de school van Francius alleen, meer liefhebbers van de vaderlandsche taal zijn voortgekomen, dan uit alle de scholen van Nederland te zamen. Wat die leerlingen in andere vakken waren, is door geheel de wereld bekend, en het is hun voorbeeld, dat ik wilde gevolgd zien.

Over het algemeen is de jeugd niet genoegzaam in het latijn ervaren, om met veel vrucht de Batavische en Germaansche voordragten te volgen, waaraan de hoogleeraren gewoon zijn. Zij moeten zich alzoo noodeloos vermoeijen, en de tijd, die anders besteed

kon worden om Homerus en Plato, om Horatius en Cicero te doorgronden, moet nu gebruikt worden om den professor te leeren verstaan.

Voor de eigenlijke philologie is misschien het langst reden geweest, om het latijn als leermiddel te behouden. Dit gebruik bevorderde ongetwijfeld de gemakkelijkheid, voor al, daar de hulpbronnen in die taal geschreven waren; doch nu, daar verre weg de meeste der lateren eenen anderen weg zijn ingeslagen, nu toch zoude het geraden wezen om hen te volgen. — Over de oostersche talen, is door de Engelschen, Duitschers en Franschen een nieuw licht opgegaan. Wat wij daar in nog zouden kunnen doen, behoef ik niet aan te wijzen, alleen wil ik den lezer maar herinneren, dat wij onze oude roem verloren hebben van het tijdstip af aan, dat alle andere natien, door middel van hunne landtaal, zijn werkzaam geworden, en wij in het latijn volhard hebben. Daarenboven, zijn onze nieuwere en latijnschgezinde oosterlingen bij niemand bekend, terwijl Van der Palm zich op de hoogte van zijne eeuw geplaatst heeft, en door zijne vertolking, en toelichting van Salomo, van Jesaias en van geheel den Bijbel eenen onsterflijken roem verwerft.

Men denke echter niet, dat ik die mannen zoek te verongelijken, die de vruchten van hunne nasporingen in de latijnsche taal hebben wereldkundig gemaakt. Dit zoude de dwaasheid zelve zijn. Er zijn omstandigheden, waar in het volstrekt noodig is om eene meer algemeene taal te gebruiken, dan de Nederlandsche. De Heer Hamaker onder anderen bevond zich in die omstandigheid, toen hij het *specimen catalogi* bewerkte dat van hem het licht ziet,

en waarmede hij den geleerden van alle landen eenen belangrijken dienst heeft bewezen.

Op de Akademische Annalen wil ik dit niet toegepast hebben, even min als op de talrijke redevoeringen en prijs-antwoorden, waarmede zich de studenten moeten ophouden, en, welke vooral wat de wetenschappelijke vakken betreft, in het Nederlandsch behoorden te wezen.

In de letteren, immers in de behandeling der ouden, kan ik mij het gebruik der latijnsche taal gemakkelijker verklaren. Die verklaring is echter gedwongen, althans, zoo men onbevooroordeeld over de zaak nadenkt, dan is het eene zoo wel eene dwaling als het andere. Der vaderen roem wordt hier gemeenlijk bij opgehaald, en met reden, de Nederlanders van alle tijdvakken, hebben de mogelijkheid bewezen om zich in eene doode taal nog voortreffelijk uit te drukken. Na de Italianen, zijn zij in die poging zekerlijk het best geslaagd van alle nieuwere volken, zij zouden dit nog kunnen, doch de zaken in Europa, zijn zoodanig omgekeerd dat het geene behoefte meer is. De hedendaagsche letterkunde is ook niet meer die der ouden. Met flaauwe kopijen stelt men zich ongaarne te vreden, en dichters en proza schrijvers moeten op een nieuw veld komen; zij moeten iets anders leeren voortbrengen, als Romeinsche denkbeelden in Nederlandsche woorden.

De algemeenheid van het latijn, maakt hetzelve ongetwijfeld bijzonder aanlokkelijk, want hoezeer de gewoonte, om in oude talen te schrijven, overal wordt afgekeurd, zoo bekomt toch het goede, dat in dezelve het licht ziet, eene spoedige vermaardheid. Wijtenbach en Ruhnkenius zijn daaromtrent

voldingende bewijzen. Men late zich echter niet wegslepen door zulke groote voorbeelden, hunne verdiensten toch, zouden niet minder zijn bekend geworden, bijaldien zij in de volkstaal geschreven hadden, terwijl zij nu, ondanks hunnen roem, schier van geene beteekenis zijn voor onze Nationale litteratuur. Onze taal- en letterkunde zijn hen niets verschuldigd, en voor onze schilders en beeldhouwers, ja zelfs voor een groot deel van onze dichters, waren hunne lessen zonder nut en zonder gevolg.

Van daar, dat onze kunstenaars meest alle onkundig blijven in de klassische poëzij, de oudheid niet kennen, en in den verhevenen stijl ten achteren zijn. Slechts eenige weinige maken eene gunstige uitzondering in dit geval, doch die weinige hebben hunne kunstkennis in het fransch of in het hoogduitsch bekomen, en verachten nu de letterkunde van hun vaderland. Eene letterkunde, zeggen zij, welke hun telkens in de verlegenheid laat, en hoofdzakelijk aan het huisselijk geluk gewijd is.

Over de land-huishoudkunde houdt men insgelijks voorlezingen in het latijn. Op de Zuidelijke hooge scholen is dat zoo wat in het gebrokene, doch op de Noordelijke universiteiten is dit in vollen gang. Aan het oogmerk evenwel wordt niet beantwoord, het ontbreekt aan toehoorders, en dit gebrek zou zich meer en meer vergroot hebben, indien gelukkiglijk de theologanten, ter vervulling niet waren *voorbeschikt*. Deze Heeren zijn getrouw bij de lessen, en vertolken die vervolgens aan de boeren, waar onder zij het Evangelie moeten prediken. Die boeren intusschen weten er meer van, dan hunne herders, en bespotten niet zelden eene zoo drooge en gebrekkige theorie.

Waren de hier bedoelde voorlezingen daarentegen in de landtaal, dan konden er duizenden deel aan nemen; vele landjonkers, houtvesters en fabrijkanten zouden er hun voordeel in vinden, en er hunne kinderen niet van willen versteken. Ook dit kon het middel wezen, om geschriften over dat vak te doen ontstaan, die op de ondervinding gegrond, weldra tot roem zouden zijn van onze taal, van onze letterkunde en van ons vaderland.

Zoo er daarenboven lessen gegeven werden in de werktuigkunde, dan behoefden wij in die tak van wetenschap evenmin achter te liggen, maar die lessen zouden om nuttig te wezen in de eerste plaats verstaanbaar moeten zijn. Het voorbeeld van zeker geleerde, die over de stoombooten in het latijn gehandeld heeft, diende zoo min mogelijk nagevolgd te worden.

Met de toegepaste schei- en natuurkunde bevinden wij ons in gelijke omstandigheden; beide die wetenschappen worden bij ons verwaarloosd, zoo dat juist in die vakken, welke den meesten invloed hebben op onze fabrijken en handel, of volstrekt geen, of slechts middelmatig latijnsch onderrigt te bekomen is. De resultaten zijn dan ook allertreurigst, want terwijl wij onze eigene grondstoffen zouden kunnen bewerken, en allerbelangrijkste verzendingen naar buiten doen, zoo besteden wij jaarlijks, voor chemische zamenstellingen alleen, meer dan een millioen gulden bij onze naburen.

Dat ook de verdere studien, met name die der theologie en regten, in de volkstaal behoorden plaats te hebben, is duidelijk; het is met die wetenschappen even zoo gelegen als met alle andere, en wij hebben slechts aan de Duitschers en Franschen te

vragen, op welke wijze zij hunne groote mannen van het tegenwoordig tijdvak gevormd hebben. Onze eigenliefde erkent ongaarne hunne meerderheid, over hunne verdiensten wordt dikwerf gezwegen, doch hoe men de zaak ook plooijen wil, zoo zijn hunne werken aanwezig, en onontbeerlijk geworden voor de leergierige jeugd.

Reeds is de kennis van vele levendige spraken in eene soort van hoofdstudie veranderd, welke voortaan niet te vermijden is. Het wordt dus raadzaam om zich daar naar te voegen, doch waarom dit alles door den Romeinschen trechter der hoogleeraren moet loopen, blijft voor den scherpzigtigsten altijd nog onverklaarbaar. De kortste weg is in wetenschappen, altijd de beste, en zoo men dit slechts in het oog wilde houden, dan zou er zeker niet meer aan gedacht worden, om het fransche regt in het latijn, en de werken van Merlin, op de wijze der monniken, te verklaren. Grotius begreep het geheel anders in zijnen tijd, en schreef zijne verhandeling over de toen in gebruik zijnde regtspleging in de Nationale taal; dat dit geen louter geval zij, en Grotius het gebruik van het Nederlandsch, inzonderheid voor de wetenschappen, van belang rekende, ja boven het latijn stelde, dat kan men nazien in zijne Vergelijking der Gemeenebesten. *Cap. XXV. De Lingua.*

Onder ons heeft Meijer dat voorbeeld gevolgd, want hoezeer hij zich voor zijne *Institutions Judiciaires* van het fransch bediende, zoo heeft hij toch over de Nationale wetgeving in de Nationale taal gehandeld.

Bij dit voorbeeld evenwel is het gebleven, en de latijnsche voorlezingen gaan den ouden gang.

Met de geneeskunde is het al wederom hetzelfde

geval; de jonge doktoren worden uitsluitend in eene doode taal voorgepraat, en moeten langs dien weg de vorderingen leeren kennen, welke er sedert honderd jaren in dat vak gemaakt zijn. De kennis der Grieken en Romeinen wordt hen op diezelfde wijze verzwaard, zoo dat de wenken en inzigten der ouden, niet anders tot hen mogen komen, dan alleen door die hulpmiddelen, waar van men zich in de middel-eeuwen bediende.

Eene stelling van Hippocrates heeft met die middelen niets gemeens, maar onze ouders hebben het zoo begrepen, en wij die het beter weten, wij mogen het niet beter doen.

Onze latijnsche Pharmacopœa is daar een nieuw bewijs van. Met de gebreken van dat boek wil ik mij niet inlaten, dit zou te langdradig eene stof zijn, doch, dat dezelve allernoodzakelijkst in de volkstaal behoorde geschreven te zijn, dat is zelfs door den onkundigsten in te zien.

Voor de burgers is dit van geen belang, deze dienen zich in alle gevallen op goed vertrouwen over te geven. Ook voor de doktoren, kon zoodanig een werk in het latijn wezen, doch van welk eene zwarigheid dit voor de apothekers en chirurgijns blijft, is onberekenbaar; en het is dit te meer, daar, zonderling genoeg, het pharmacœtisch en chirurgicaal onderrigt overal in de landtaal gegeven wordt.

In de wetenschappen, welke de geneeskunde aanverwant zijn, staan wij op verren afstand achter onze naburen. Onze professoren weten dat zeer wel, en houden daarom latijnsche voorlezingen over Thenard en Biot. Op die wijze evenwel zijn wij slechts

ten halve geholpen, en doen zij de helft van het nut niet, dat een goed handboek zoude te weeg brengen. Dat ik nu, wat die vakken betreft, de meerderheid der Engelschen en Franschen, insgelijks aan de behandeling in de landtaal toeschrijf, zal men mij zeker niet gewonnen geven. Het is ook niet uitsluitend de oorzaak, doch zoo men het geschil van alle kanten, en uit een onpartijdig oogpunt beschouwen wil, dan twijfel ik niet, of men zal erkennen moeten, dat de behandeling der wetenschappen in eene levendige taal op derzelver bloei van eene gunstige werking is.

Simon Stevijn was van dat gevoelen; hij schreef de vorderingen der Franschen aan die oorzaak toe, en drong er ernstig op aan, om toch de wetenschappen in onze moedertaal te doen onderwijzen, bij welke gelegenheid hij ten duidelijkste betoogd heeft, hoe uitnemend zij daartoe geschikt, en alle andere talen vooruit is. Met toepassing tot het latijn, zoo verlangde die groote man, dat hetzelve vooral in de wiskunst niet zou gebruikt worden. Hij geloofde zelfs, dat de Romeinen niet eenen wiskunstenaar van naam hebben voortgebragt, alleen om dat hunne taal ongeschikt is voor de behoefte van die belangrijke wetenschap.

Van Swinden, en De Gelder schijnen dit begrepen te hebben; zij behooren tot die weinigen, welke zich hunne moedertaal nimmer schaamden, en in spijt van het vooroordeel, tot derzelver luister, en tot roem van hunnen geboorte-grond, zijn werkzaam geweest. Op zulke mannen, mogen wij trotsch zijn, de vreemdelingen hebben niets beters, dan het geen er van hun het licht ziet.

Met hunnen arbeid vergelijke men de latijnsche ver-

klaringen van den Heer Ekama, en beslisse over de waarde of onwaarde van mijne stelling.

De algemeenheid van het misbruik maakt de zaak toch niet beter, evenmin als het gezag van geleerden, die zich op den dwaalweg bevinden. Ik verwerp dus alle beroep op dissertatien en nagebootste Romeinen. En zoo men bij de Romeinen zelve zoeken wil, dan zal men er de bevestiging vinden van het hoofdzakelijke, dat in dit boek behandeld is. In vele opzigten bevonden zij zich in dezelfde verhouding als wij, zij hadden met het grieksch te worstelen, en wij met het latijn en het fransch, en hoe, onder anderen Cicero daar over dacht, en welken prijs hij stelde op het gebruik der landtaal is algemeen bekend; schier op iedere bladzijde van zijne werken geeft hij er bewijzen van, of wil men, op het voetspoor der geleerden, eene bepaalde aanhaling, men zie dan de *fin, bon et mal.* L. I. 2. et 3.

Dat er nu geleerden zijn, die in goed latijn waarlijk goede zaken te voorschijn brengen, is onbetwistbaar; er zijn er, die getoond hebben, dat nieuwe wetenschappen in de taal der ouden verstaanbaar te behandelen zijn. Borger zijn Mijsticismus bewijst ons, dat een man als hij, des noods, over Kant en Fichte zou kunnen lezen. Zulke voorbeelden zijn er nog eenige weinige, doch dat alles getuigt even min voor het latijn, als een jaartellend gedicht voor de poëzij. De nieuwere joden hebben op die wijze ook eenige wetenschappelijke werken in het hebreeuwsch vervaardigd, die Salomo wel zou bewonderen, maar niet goedkeuren.

Zoo alle geleerden evenwel naast Borger konden staan, dan nog zou het gebruik der latijnsche taal

slechts het goede vertragen, zonder daarom nog stellig nadeelig te wezen. In dit oogenblik, heeft het laatste plaats. De meeste hoogleeraren weten er zelve geen weg mede, en de kundigste, vinden in hun dialekt altijd nog eene zwarigheid om verstaan te worden.

Voorheen was die zwarigheid minder groot. De professoren in het Noorden, waren grootendeels Hollanders van geboorte, en de studenten vonden niets vreemds aan hunne zonderlinge uitspraak. In het Zuiden had men Vlamingers, die den toon gaven, en die Heeren behielpen zich met hun klooster-accent, dat de leergierigen gemakkelijk konden bevatten. Thans is de zaak veranderd, en wij vinden onder de hoogleeraren eene volstrekte verwarring van talen en tongvallen. Zoo zij nu genoodzaakt waren om de landtaal te spreken, dan zouden zij begrepen worden, of wat misschien nog beter was, zij zouden naar hunne haardsteden terug keeren. Nu, daarentegen, spreken zij voor een groot deel als zendelingen in de woestijn, en worden van niemand verstaan.

Ik twijfel niet, of deze en gene beschuldigt mij van overdrijving en oppervlakkigheid, dat zijn de gewone stokpaardjes der strijdende geleerden, doch ik zal er mij niet aan stooten, en mijnen weg vervolgen. Het is billijk, dat ieder zijn popje heeft, het mijne is onze nationale waardigheid, en dat kleinood zal magtiger worden dan men denkt. De Hollandsche Rektoren wil ik evenwel uitgenoodigd hebben, om bij eene der examina te Brussel tegenwoordig te wezen. Voor het grieksch alleen is dit de moeite overwaardig. Dan, dit is niet alles, er worden bij die gelegenheden latijnsche redevoeringen gehouden door een

der onderwijzers, die de zaken kundig is, en echter, zoo zij er een enkel woord van begrijpen, dan heb ik een aam wijn ten beste der Leuvensche Universiteit.

Reeds bij de oprigting der hooge scholen in het Zuiden openbaarde zich die zwarigheid. Aan de uitspraak der Franschen was men gewoon, aan die der Hollanders zocht men zich te gewennen, en die der Duitschers hoorde men met weerzin in ons land. In Luik evenwel koos men eenen middelweg, en behielp zich zoo veel mogelijk met het fransch, van daar dan ook, dat men in die stad de heldendaden van onze voorouders, in de taal van hunne grootste vijanden, en op andere plaatsen, de vaderlandsche geschiedenis in die van Ennius onderwijst. Grooter ongelijkheid kan men niet wel aanvoeren, en daar bij, is nog dit bijzondere aan te merken, dat het eene, zoo wel als het andere, onze taal te kort doet, en ons nationaal gevoel beleedigt.

Hoe ondoelmatig voor het overige die beide leerwijzen zijn, zal een ieder erkennen, die slechts het verband gevoelt, dat er tusschen volkszeden en volkstaal bestaat. Hij vooral, die derzelver invloed op de geschiedenis bevatten kan, zal geredelijk toegeven, en ten minste met mij instemmen, dat de wakkere bedrijven der Vlamingers, dat de grootheid van Willem de eerste, van De Ruiter en van Tromp, niet wel voegzamer kunnen behandeld worden, dan in de ronde taal der oude Nederlanders.

Zoo dit plaats had, en de jeugd hoorde in alle vakken van die taal gewagen, welke eenmaal in den mond was van zoo onbedenkelijk veel vernuftige en heldhaftige mannen, dan zouden zij met den eerbied

voor de vaderen, ook hunne achting voor de Nationale taal voelen opgewekt, zij zouden beter begrijpen wat het Nederlandsch is; zij zouden onder allerlei vormen deszelfs voortreffelijkheid leeren inzien. In het kort, zij zouden zich zelve en hunne voorgangeren gaan waarderen, alle hunne studien tot den roem van het lieve vaderland betrekkelijk maken, en er zich weldra op verhovaardigen van Nederlanders te zijn, en Nederlandsch te spreken.

VIJFDE HOOFDDEEL.

OVER HET HOOGER ONDERWIJS.

Wij hebben zes universiteiten in ons vaderland, en tot die zes inrigtingen bepaalt zich al dat geen wat wij gewoon zijn het hooger onderwijs te noemen. In de Zuidelijke provincien ziet men drie scholen van dien aard, welke, door het tegenwoordig gouvernement of opgerigt of hersteld zijn. De leerwijze der Hollanders is daar in aangenomen. Voor het overige kennen wij van de zijde der overheid alleen eene beschermende zorg, geen dwang, en geene voorschriften. Eene gepaste onderscheiding is den geleerden verzekerd, zij genieten eene ruime belooning, voor de studenten bestaan er aanmoedigingen en vooruitzigten, en voor de behoeftigen hebben wij talrijke middelen van ondersteuning en hulp. Aan boekerijen en verzamelingen van natuur-produkten is geen gebrek, hospitalen, en planten-tuinen zijn er aanwezig, en aan verbeteringen wordt even zoo wel gedacht als gearbeid.

Intusschen klaagt men over den toestand van het hooger onderwijs, en beweert nu eens dat er te veel, dan weder dat er te weinig universiteiten in ons land zijn. Over de leerstoelen wordt op gelijke wijze gesproken, de een is van oordeel, dat zij tot in het overtollige vermenigvuldigd zijn, de andere beweert

wederom, dat wij er nog verscheidene ontberen. Er zijn er ook die in alles aan de tegenwoordige inrigting hunne goedkeuring geven, eenigen die er niets dan verkeerds in zien, en zoo als meestentijds in dergelijke gevallen, zoo ligt ook hier de waarheid in het midden.

Bij de beoordeeling evenwel van dit onderwerp, moet men zich in de eerste plaats den voormaligen toestand der geleerdheid herinneren. Vooral dient men in het oog te houden, dat zij aan de eene zijde zeer bloeijend en aan de andere, bijzonder verwaarloosd was. In de Noordelijke provincien had men verschillende hooge scholen, en de talrijkheid dier inrigtingen was een natuurlijk gevolg der staatkundige gesteldheid en republikijnsche denkwijze van dat land. Het gene zich elders op één punt verzamelde, was daar verspreid. Men miste er de voordeelen van eene hoofdstad, doch men ondervond er al het aangename en al het nuttige, van een verdeeld en daarom niet min werkzaam vermogen. Onder de fransche regering deed men den oorlog aan die begrippen, ook verklaarde men zich met te veel hevigheid tegen alles wat bestond, zoo dat de Hollanders bij de verandering van zaken door eene zeer begrijpelijke tegenwerking, als het ware, werden medegesleept en geheel en al op het oude terug kwamen. Hunne verschillende hooge scholen hieven zich weder op, en ofschoon nu, de verandering in het staatkundige ook in het onderwijs eene wijziging had moeten voortbrengen, zoo scheen het toch dat de overheid op die noodzakelijkheid niet wilde aandringen. In Belgien waren schier geene overblijfsels meer der voormalige geleerdheid, en men meende dus eene weldaad te doen

door er niet alleen dezelfde soort, maar ook nog hetzelfde getal van universiteiten tot stand te brengen. De Heer Falk althans gaf er dien uitleg aan, en vergoelijkte met zijne gewone scherpzinnigheid, al dat gene wat verkeerdelijk was aangevangen. Dat het gouvernement evenwel geene andere bedoelingen had, dan de bevordering van verlichting en beschaving, is zelfs den onkundigsten bekend. De middelen die men aanwende, bewijzen het onwederlegbaar, doch het is de inrigting der middelen, die niet gelukkig, en voor de behoeften der natie onvoldoende was. In dit oogenblik nog is het van de eerste noodzakelijkheid, om het vreemde te onderdrukken en het vaderlandsche te doen herleven, en tot dat einde behoorde de jeugd niet verdeeld, maar vereenigd te worden. Onze Walen en Vlamingers zijn als vreemd aan elkander, die verwijdering is nog grooter ten aanzien van de Vriezen en Gelderschen; zij zijn slechts bij naam bekend, er bestaat zigtbaar een vooroordeel, het welk de inwoners van de verschillende provincien als van elkander afkeerig maakt, en deze strekking, welke door het hooger onderwijs te verbeteren was, wordt er door gevoed. In plaats alzoo van drie, behoorden wij slechts eene universiteit te hebben, en het zou nog beter wezen, zoo dezelfde school het vereenigingspunt voor geheel Nederland was. Voor de kunsten en letteren zou zulk eene inrigting in alle opzigten voortreffelijk zijn, vooral indien er in de landtaal wierd onderwezen, wij zouden dan met minder kosten niet alleen veel meer en veel beter kunnen doen, maar wij zouden de naburen in de wetenschappen evenaren, en tevens aan onze letter kunde eene nieuwe veerkracht geven.

Aan dit alles kan bij de tegenwoordige universiteiten niet gedacht worden, en ik herhaal dus, dat zij ongeschikt zijn voor de omstandigheden waar in wij ons bevinden. In Holland hebben zij wonderen gedaan, en het is mogelijk, dat zij er nog nuttig zijn, zonder tevens nadeelig te wezen aan de verbroedering der Nederlanders. Hier echter heeft het tegenovergestelde plaats, terwijl zij daarenboven niet eens die goede zijde hebben, welke haar ten minste voor de beschaving zou kunnen belangrijk maken. Om de verachtering der studien te gemoet te komen, zijn evenwel onze drie Zuidelijke hooge scholen tot stand gebragt, doch dat zij aan die verwachting niet kunnen beantwoorden, ligt in het gebrekkige van derzelver inrigting. Zoo als in Holland, ontmoet men hier in iedere akademie-stad één hoogleeraar voor de Nederlandsche taal, eene zwak bezette letterkundige faculteit, eene voor de regten en eene voor de geneeskunde, terwijl de theologische studien, juist die, welke het meeste ten achteren waren, ten eenenmale zijn overgeslagen. Ik weet het, dat derzelver werkzaamheden door de seminaria, gedeeltelijk ook door eenige gedienstige Jesuiten worden waargenomen, doch ik heb geen vertrouwen in hoogleeraren, die boven de wet zijn, noch in geestelijken die de Godheid onteeren. Dat de overheid toch wake terwijl het nog tijd is, want de dag zal komen, dat zij de Kerk uit den Staat, en den Staat in de Kerk zullen brengen.

Wij hebben een volkomen gemis van theologisch onderrigt, dat geen, wat daar voor gehouden wordt, is naar den tijd niet berekend waar in wij leven, en even zoo min naar de behoeften van

ons land. Onze jonge geestelijken moeten dus in het oude blijven voortgaan, en alzoo verstoken wezen van eene verstandige leiding. Van die leiding, waar door de noord-nederlandsche priesters en predikanten niet alleen zulke nuttige, maar ook zulke verdienstelijke leden der maatschappij zijn. Dit is het eerste punt, waar door de Hollandsche universiteiten de beschaving en de verlichting onder alle standen bevorderen, en dus een resultaat verkrijgen, het welk van de Zuidelijke met geene billijkheid te verwachten is.

In de overige vakken zijn alle de hooge scholen aan elkander gelijk, doch het is juist door deze overeenkomst, dat zij even zoo min zullen beantwoorden aan de bedoeling van het gouvernement, als aan het verlangen der burgers. Met betrekking tot de landtaal loopt het al dadelijk in het oog, dat Leijden en Luik met geene mogelijkheid aan dezelfde bepaling konden onderworpen wezen; het gene hier met één man te doen is, vereischt daar eene geheele faculteit. Met de oude letteren is het even zoo gesteld, de beginselen daar van, worden in de Noordelijke provincien, op de scholen reeds geleerd, en daar er talrijke gelegenheden aanwezig zijn, om zich in dat vak te bekwamen, en schier ieder regtsgeleerde en geestelijke daarin ervaren is, zoo zorgt men, dat de jeugd genoegzaam is voorbereid, om de philologische lessen met vrucht te kunnen bijwonen. Een enkel man is dus voldoende voor de leiding van zulk eene jongelingschap, doch in Belgien, waar geen Perlcampen en geen Dorn Seiffens zijn, waar de meeste rektoren niet een woord grieksch kennen, waar het latijn op zijn fransch, in Leuven zelfs, bij een akademischen leeraar in den tijd van zes weken geleerd wordt,

daar begrijpt men toch wel, dat voor het minst drie professoren met de klassische letterkunde moesten belast wezen. Ook in de oostersche en moderne talen, is men in Braband ten achteren, en wel zoo zeer, dat men daaromtrent met de Noordelijke provincien geen vergelijk zou kunnen aanvangen. Intusschen ontbreekt het hier aan hoogleeraren, zoo wel als aan leerstoelen voor die studien, welke omstandigheid ons ten duidelijkste overtuigen kan, dat men bij de oprigting der hooge scholen te veel op het gebruikelijke in Holland, en te weinig op de wezenlijke behoeften gelet heeft. Waarom anders hebben wij lektoren voor het fransch, eene taal die zekerlijk niet behoeft geleerd te worden, en waar in de leerlingen, die op de akademien komen, even zoo bedreven zijn als hun onderwijzer.

In de natuurlijke historie is men minder achterlijk dan in de zoo even genoemde wetenschappen. Ik heb zelfs reden om te veronderstellen, dat men er over het algemeen, verder in is dan in de Noordelijke provincien, immers dat het hier mede gelegen zij als met de wis- en bouwkunde, welke kundigheden genoegzaam verspreid zijn, om voor het hoogere gedeelte, geene andere voorziening te behoeven dan in Holland. In zoo verre prijs ik de overeenkomst die er in de verordening van onze universiteiten bestaat, en die ook zonder hindernis voor de beoefening der natuur- en scheikunde kan plaats hebben, in al welke studien de Zuidelijke nederlanders zich zeer wel met de Noordelijke vergelijken mogen, en waarin gevolglijk hetzelfde onderrigt en dezelfde middelen van voortgang, voor beide voldoende zijn.

Bij deze gelegenheid moet ik evenwel den lezer het

aanmerkelijk verschil doen opmerken, hetwelk er tusschen handeldrijvende en landbouwende provincien gelegen is. In de eerste, zijn de wetenschappen voor de meerderheid der bevolking van weinig belang, doch in de laatste, zijn zij voor iedereen van de hoogste noodzakelijkheid. Om die reden zou ik van oordeel wezen, dat men in Belgien, bij het akademiesch onderwijs op den Hollandschen voet, ook nog eenige teregtwijzing in de toegepaste schei- en natuurkunde zou te geven hebben, en waaromtrent men geene andere natie dan de Fransche zou moeten navolgen, of tot voorbeeld nemen. Zij zijn uitmuntend in dat vak, en verstaan zich inzonderheid op de gemeenmaking van die ingewikkelde en moeijelijke gedeelten, welke al dikwerf voor den fabrijkant eene nieuwe bron van gewin geven. Ik beken daarentegen, dat zoodanig eene studie met eene grondige geleerdheid onbestaanbaar is, doch men vergete niet voor wie ik dezelve aanprijs, en bedenke ook, dat het beter is, om onze werklieden eene oppervlakkige kennis te geven, dan hen geheel en al, van het beoefenen der wetenschappen te versteken.

Onze kunstenaars, beeldhouwers, schilders, dichters en graveerders, hebben voor het grootste gedeelte dezelfde behoeften, zij zijn door geheel het land verspreid, doch zij vinden nergens eene voegzame gelegenheid, om dat gene aan te leeren, wat bij ons slechts voor het hoogere gedeelte op de universiteiten onderwezen wordt. Ik wenschte daarom, dat wij somtijds wat meer monarchaal, of wat opregter republikijns waren, of met andere woorden, dat wij te vereenigen wisten, waar de glorie en de welvaart van het land eene vereeniging wenschelijk maken,

en tevens dat gene zochten te verspreiden en te verdeelen, wat voor den bloei der provincien, en het geluk van derzelver inwoners, in geen geval te algemeen kon wezen.

Zoo als het onderwijs tegenwoordig is ingerigt, brengt het geen ander voordeel te weeg, dan de voormalige *écoles de médecine et des droits*, dat is, wij bekomen advokaten en doktoren, en de tijd zal het moeten leeren, of de jongere hunne voorgangers ten achteren blijven of overtreffen zullen. Ik heb er de beste verwachting van, doch zoo geheel die verwachting vervuld wordt, dan heeft het vaderland slechts eenige geneesheeren meer, en eenige kwakzalvers minder. Voor zulk eene slotsom is de uitgave te groot, de opbrengst te algemeen, en het genot te bepaald. Er is zeker niets billijker, dan dat er gezorgd worde, om de uitoefening van het regt en van de geneeskunde, zoo veel mogelijk, in goede handen te doen blijven, doch het is eene dwaling, om beide die vakken zoo uitsluitend te begunstigen, dat alle kunsten en wetenschappen er door gedrukt worden.

Nog eene andere zwarigheid bestaat er tegen de inrigting van het onderwijs. Zoo ik mij niet bedrieg, dan zijn de Zuidelijke universiteiten even zoo min voor het hoogere gedeelte der wetenschappen als voor dat der letteren geschikt. Het is niet mogelijk om er eenige beduidende waarnemingen, of eenig ingewikkeld onderzoek aan te vangen, en dit heeft ten gevolge, dat schier iedereen de loopbaan der regten intreedt, of liever, dat al de jeugd, slechts naar die zijde hare aandacht gekeerd houdt, in der ijl eenige collegien bijwoont, en zich laat promoveren.

Hier door bekomen wij vervolgens een leger van advokaten, dat in waarheid schrikbarend is voor de toekomst. In Holland zijn er reeds meer dan genoeg. De hoeveelheid der studerenden staat aan beide zijden gelijk, en daar uit volgt dus, dat er in Belgien, waar geene theologanten tot dit getal behooren, nog oneindig meer regtsgeleerden en geneesheeren te verwachten zijn.

Het lijdt geen twijfel, of de zoogenaamde liberalen zullen het mij ten kwade duiden, dat ik met soortgelijk eene aanmerking in het midden kom, doch het is mij onverschillig, wat de groote hoop over mijn geschrift mogt oordeelen of napraten, het is mij om de duurzame welvaart van het vaderland te doen, en die welvaart verbeeld ik mij dat in iets anders gelegen is, dan in de verwarring van alle standen, of in de toomelooze verheffing van het gemeen. Ik zie er geen voordeel in, dat het vaderland door zijne advokaten en geneesheeren als overstroomd wordt, maar ik beschouw het als eene groote nuttigheid, dat een ieder zoo veel mogelijk, beschaafd worde, en die kundigheden bekomt, welke hem in zijnen stand, doen uitmunten, of dienstbaar maken, aan de welvaart van het algemeen. Om die redenen wilde ik een geschikt onderrigt voor de menigte, in geene stad laten ontberen. Ik zou de *Athænea* in eer en in aanzien zoeken te brengen, maar ik zou het transcendentale der wetenschappen, en al dat gene, wat verder bij onze tegenwoordige hooge scholen behoort, op één punt zoeken te vereenigen, hetwelk niet alleen de daarstelling van eenen nationalen geest in het groot zou kunnen bevorderen, maar waar door ook de wetenschappen, op eene grondige wijze, met oneindig meer vrucht te beoefe-

nen waren. In het kort, er behoorde voor geheel Nederland slechts eene universiteit te wezen, doch daarentegen, zou eene andere soort van hooge scholen, die kundigheden verspreiden moeten, welke nu aan den middelstand ontbreken, en waardoor onze kunstenaars, handelaars en fabrijkanten, veeltijds voor de vreemdelingen moeten onderdoen. Men rukke dit niet uit zijn verband, en verbeelde zich geenszins, dat ik den vervallen handel, door het naschrijven van dictaten, denk te herstellen. Ik wil den koopman slechts gelegenheid geven, om over de vorderingen der naburen te oordeelen, en met anderen een gelijken tred te houden. Ik wil de apothekers tot betere chimisten, de chirurgijns tot bekwamere operateurs maken. De beeldhouwers en schilders, wenschte ik in de ontleedkunde, en bovendien in het antieke een grondig onderrigt te geven. Ik wilde hen bedrevener in de geschiedenis en kiescher van smaak hebben. Aan allen te gelijk zou men het vaderland, deszelfs historie en voorname mannen moeten herinneren. De landtaal zou daarenboven het middel en het doel wezen, en dit alles te zamen kon zich op onze *Athenæa* vereenigen. Indien dit plaats had, dan moesten zij bloeijend zijn, en zoo men daar bij indachtig was, om deze verbeteringen, naar de plaatselijke omstandigheden, en niet naar een vast stelsel te doen invoeren, dan zouden zij even zoo zeer eene weldaad wezen voor de provincien in het bijzonder, als voor het Koningrijk in het al gemeen.

Het spreekt van zelve dat onze akademie-steden, bij zoodanig eene schikking, het een en ander van hunnen luister verliezen zouden; om die reden alleen moet het voorgestelde eenigen tegenstand vin-

den. Er zijn daarenboven eenige achtbare herinneringen aan sommige van die scholen verbonden, welke men schijnt aan te randen, zoodra er slechts van verandering gesproken wordt. Indien men echter het vooroordeel ter zijde stelt, dan wordt het duidelijk, dat de verandering in dit geval eene wezenlijke verbetering zou wezen, eene verbetering, niet alleen van het hoogste belang voor de tegenwoordige gesteldheid der wetenschappen, maar ook van een onmisbaar en tevens algemeen voordeel.

Het ligt daarbij in den aard der zake, dat wij van zekere centralisatie, niet wel kunnen bevrijd blijven.

Het is ook meer dan waarschijnlijk, dat onze tegenwoordige Koning de verbroedering van alle zijne onderdanen bedoelt, en het is zeker, dat er na hem op dien weg zal worden voortgegaan. Onze kinderen zullen dan al minder republikijns; en hunne Vorsten zullen geboren Koningen wezen. Deze zullen met naburige Staten willen wedijveren, gene zullen den luister en den roem zoeken, die er in eene eenhoofdige regering, voor de wetenschappen en voor de kunsten gelegen zijn. De zamentrekking op één punt moet daar uit voortvloeijen, en hoezeer dit stelsel zijne onberekenbare voordeelen heeft, zoo is het echter niet te ontkennen, dat eene waarlijk donkere zijde zich achter dien glans verbergt. Ik wilde daarom, dat men het goede van onzen tegenwoordigen regeringsvorm, met het bruikbare van vroeger tijd zocht te vereenigen, en dus ten gemeenen beste op eenige kleinigheden toegaf. Het hoofdzakelijke kon daar door te beter behouden worden. Wij zouden voor ons zelven nuttig, en voor onze nakomelingen groot we-

zen. Onze Vorsten zouden zich in staat zien gesteld, om door eene krachtige ondersteuning, op één punt, geheel het vaderland te verheffen, terwijl wij daarentegen in de gelegenheid kwamen, om de zoo onvermijdelijke centralisatie voor altijd onschadelijk te maken.

Zoo denk ik over onze hooge scholen. Ook mijne begrippen over de wetenschappelijke studien in het algemeen, heb ik ontvouwd, of liever ik heb ze aangestipt, want ik schrijf slechts voor de zoodanigen, die in de zaak ervaren zijn, en zich in staat vinden, om meer te lezen dan er staat. Hij, die het wel inziet, zal mijne redeneringen niet miskennen, want hoe zeer men aan het oude moge gehecht wezen, zoo wordt er in onze dagen toch niemand meer gevonden, die blindelings zal willen volgen hetgene voor hem bestond. Voor het minst zal men mij moeten toegeven, dat eene verandering in het hooger onderwijs noodzakelijk is geworden, of wel, men zal erkennen, dat bij eene soortgelijke inrigting als de onze, noch wetenschappen, noch kunsten voor eene groote verheffing vatbaar zijn.

ZESDE HOOFDDEEL

OVER DE VREEMDE SCHOUWBURGEN IN NEDERLAND.

In een land, zoo als het onze, waar de koophandel het beginsel is van voorspoed en welvaart, daar is de toevloed van vreemdelingen, niet alleen noodzakelijk, maar zelfs in het belang van het algemeen. Om die reden hebben wij ons ten allen tijde naar de naburen geschikt, en wij hebben hen het leven zoo aangenaam trachten te maken, als de omstandigheden, de luchtstreek en de vooroordeelen het maar eenigzins gedoogden. De vreemde schouwburgen in ons land hebben geen anderen oorsprong; zij zijn op alle punten gevestigd, en kunnen niet geweerd worden. Het denkbeeld van weren is bovendien niet in onzen aard, en wij verdragen misschien veel meer en veel langer dan eenig volk ter wereld.

Wij gaan verder nog, en behartigen niet zelden eene zaak, die aanvankelijk slechts eenige toegevenheid verlangde. De zoogenaamde waalsche kerk der Hollanders bevestigt dit, en de fransche schouwburgen zijn er door geheel het land de bewijzen van.

In het dulden van beiden is ontegenzeggelijk veel billijks en veel goeds, doch in de aanmoediging, in de onderhouding en bezoldiging van soortgelijke inrigtingen, zie ik noch het een, noch het ander. Op zich zelven beschouwd, zijn zij der nationaliteit

verderfelijk, en hoezeer wij dan, om der omstandigheden wil, wat hebben in te schikken, zoo moet het echter bij de inschikkelijkheid blijven. De speelpop dient geen afgod te worden.

Wat de waalsche kerk betreft, wil ik mijne aanmerking niet voortzetten, te minder nog, daar de Koning dien aangaande reeds maatregelen genomen heeft, welke ten minste de verdere uitbreiding van dat genootschap beletten zullen.

Het tooneel is beter mijne zaak, eendeels om dat het minder heilig, en anderdeels om dat het meer van belang is, in de zaak waar over te handelen valt; het heeft daarenboven nog een bijzonder nadeel, dat men de waalsche kerk niet kan ten laste leggen. Immers is deze, in het afgetrokkene genomen, volstrekt onschadelijk. Zij is, wat het innerlijke betreft, aller voortreffelijkst, en heeft niets nadeelig dan het taalgebruik. Het fransche tooneel, daarentegen, zondigt aan beide zijden, en het zondigt in den hoogsten graad.

Men beweert nogtans, dat de fransche schouwburgen voor de afgezanten noodzakelijk zijn, doch het is niet waarschijnlijk, dat het gouvernement zich om die reden aan dezelve laat gelegen leggen, die toegevenheid zou al te groot zijn; geheel het aanwezen van vreemde tooneelen laat zich voegzamer op eene andere wijze verklaren. De handelbetrekkingen en koopsteden hebben dezelve noodzakelijk gemaakt, en dit is in andere landen ook min of meer het geval.

Bij onze naburen evenwel, wordt de nationaliteit daar tegen-over in de schaal gelegen; men geeft er minder toe, en de vreemde kooplieden en gezanten zijn er welligt nog beter tevreden dan bij ons.

In Madrid is geen fransche schouwburg. In Londen beteekent zij zeer weinig. In Weenen speelt men duitsch. In Berlijn zingt men de nationale opera, en in Stokholm is het fransche tooneel door Karel Jan gesloten geworden.

Bij ons zou het verbieden van voorstellingen in het fransch, niet raadzaam en niet redelijk wezen; de vrijheid, waar aan onze natie gewoon is, zou in dit opzigt niet mogen geschonden worden, of er zou met reden voor onderdrukking te vreezen zijn.

Van den anderen kant kunnen de vreemde tooneelen in geen geval boven de Nederlandsche gesteld worden. Ook dit heeft in eenen zekeren zin geen plaats, het gouvernement, als zoodanig, ondersteunt noch deze, noch gene, en blijft dus zich zelven gelijk; doch de fransche tooneelisten genieten van 's Konings wege eene jaarlijksche bijdrage van meer dan honderd duizend franken, en overschaduwen daar door alle nationale tooneelen, welke er in het vaderland bestaan.

Talma is ongetwijfeld een meer volkomen kunstenaar dan Snoek, maar Snoek is evenwel een groot man; hij is voor ons van oneindig meer belang, dan de fransche Roscius. Met dat al, is hij afhankelijk van eenige kommissarissen, terwijl Talma, uit Zijner Majesteits beurs gevoed en gekleed, en in alle opzigten rijkelijk beloond wordt.

Langs dezen weg bekomen de fransche tooneelen aanmerkelijk de overhand. Het gezelschap, dat door Bingleij en Hoedt bestuurd wordt, heeft, wel is waar, groote voordeelen van den Vorst genoten, maar die voordeelen staan evenwel buiten alle evenredigheid met die, welke aan de vreemdelingen zijn toegekend

Wat er vervolgens aan het reizend gezelschap van Majofski gegeven is, was zeer beduidend voor deszelfs behoefte, doch het was volstrekt ontoereikende om het gevallene te herstellen, en het Nederlandsche tooneel slechts eenigermate op te beuren.

Het is intusschen buiten allen twijfel, dat deze schijnbare begunstiging van het vreemde, aan bijkomende omstandigheden moet worden toegeschreven. Uit eigene beweging heeft de Koning zekerlijk niet gegeven en niet terug gehouden, en daar nu de voortduring van zoo magtig eene ondersteuning, inderdaad schadelijk is, aan de ontwikkeling van Nederlandsche talenten, zoo heb ik gewaagd, om eerbiedigliјk daarvan te spreken.

Zoo wij de zaak nu wat dieper inzien, dan vinden wij in Brussel het voornaamste der fransche tooneelen. Men telt zelfs twee schouwburgen in deze stad, welke door Koninklijke tooneelisten bediend worden, en, ofschoon nu, een groot deel der bevolking onkundig is, in de taal, die daar gesproken wordt, zoo bestaat er nogtans geen nationaal tooneel. Wat erger is, de burgerij verlangt het Nederlandsch hersteld te zien, en heeft volstrekt geene gelegenheid om zich daar in te oefenen en te beschaven. Het is waar, dat de wetten in de landtaal worden afgekondigd, en dat de belastingen daarin worden uitgeschreven, doch dit is de donkere zijde van het voorwerp, dat men kennen en beminnen wil; die zijde vindt alzoo geen liefhebbers en geen bewonderaars. Over de wetten zelve wordt niet geklaagd, de belastingen zijn niet tegengevallen; maar de Nederlandsche taal uit sommatien en patenten te leeren, dat wil er bij de menigte niet in. De spraakkunst heeft ook niet veel

bijval; zij, die den geheelen dag gearbeid hebben, willen des avonds eene andere uitspanning, dan de thema's van Somerhausen, of het leesboek van Meijer. Openbare voorlezingen worden er nimmer gehouden, althans geene die in den smaak zijn van het volk, of aan deszelfs verlangen voldoen. Bij gebrek dus aan beter vermaak, moet het algemeen zich met het fransche tooneel tevreden stellen. Onder zoo talrijk eene bevolking zijn er zeker, die niets anders begeeren, er zijn er ook, die niets anders kennen, doch er zijn maar weinig oorspronkelijke Brabanders, die daar in genoegen scheppen. Zij zijn trotsch op zoo schoon een gebouw als den franschen schouwburg, maar het bedroeft hen, dat de luister van hetzelven den vreemdeling uitsluitend vereert. Dit gevoel evenwel is niet levendig genoeg, om de behoefte tot afwisseling en vrolijkheid te onderdrukken, terwijl de jeugd meer dan eene reden heeft, om van den nood eene deugd te maken. De vrouwen daarenboven willen gezien wezen, en stellen er prijs op, om ten minste te hooren. Dat alles verstaat zich, en dat alles zou met eene meer nationale inrigting bij uitnemenheid zijn overeen te brengen. Zoo als het thans met de schouwburgen in Brussel gelegen is, verdooven zij alle begrip van eigene grootheid en zijn getuigenissen tegen ons zelven.

Van het vaderland toch wordt nimmer gewag gemaakt, want met het intreden van het portaal komt men als het ware, in eene geheel vreemde volkplanting, in eene volkplanting, waar het belagchelijk zou schijnen, om van andere verdiensten te spreken als van die der Franschen, waar men zich zelven, of liever, waar men zijne landgenooten en zijne va-

deren alzoo vergeten moet, waar men niets ziet, niets hoort, en niets huldigt, dan hetgene strijdig in met onze zeden, met onze belangen, en met onzen roem.

Van alle Koningen is zekerlijk de onze bij zijn volk het meest bemind. De liefde tot den geboortengrond is ook in aller harten; zoo er nogtans eene feestviering moet plaats hebben, dan bevinden wij ons als met beklemden mond en met gebondene handen. Het gemeen klimt, bij die gelegenheden, in masten en in boomen, en de beschaafde stand gaat ter schouwburg, doch in den schouwburg speelt men *une Folie*, op den gedenkdag van Waterloo, en *Cendrillon* besluit de vreugde van dien avond. De klokken verkondigen de verjaring van 's Konings geboorte, en het tooneel-plakaat vermeldt: *le Mari à bonne fortune; le diable à quatre* of iets dergelijks.

Met reden en billijkheid is er zeker niets anders te wachten; de Franschen konden ook, bij het schrijven hunner stukken, geene zinspelingen maken op Nederlandsche Vorsten, of op feesten, die aan onze dapperheid en aan hunne nederlaag herinnerden. In zoo verre behoeft de fransche schouwburg, onze nationaliteit ook niet te bevorderen. Het is reeds wel genoeg, dat wij de onoverwinnelijken verjaagd hebben, en het zou smadelijk wezen, zoo wij van die zelfde natie triomfzangen op hunnen aftogt vroegen.

Wij hebben intusschen onze vrijheid en onafhankelijkheid herwonnen, en wij mogen dus vergen, dat ons nationaal gevoel niet beleedigd worde. Dit evenwel heeft in deze stad alle zaturdagen plaats. Men speelt dan in den zoogenaamden kleinen schouwburg, en voert daar stukjes ten tooneel, die niet alleen belagchelijk en

onwaarschijnlijk zijn, maar die daarenboven de hoogst mogelijke zedeloosheid, met de platste en gemeenste uitdrukkingen vereenigen. In het kort, men schildert er misdrijven, die den onzedelijksten onder ons niet bekend zijn, en versiert dit alles met aardigheden, die verderfelijk worden door de toepassing, of wel, die in schijn van de verkeerdheden te bestraffen, dezelve veeleer een bevallig voorkomen geven. Men doet meer nog, en stelt ons in de eerste plaats al die soort van stukken voor, welke de woeligste onder de Parijzenaars het meest hebben toegejuichd; die stukken, welke gestadiglijk aan hunnen vergoden meester herinneren, en die daarom alleen reeds beleedigend zijn voor ons.

Dit tooneel wordt door den adel schier niet bezocht; de voorname familien gaan er hoogst zelden, doch de burgerstand ziet er geen erg in. Even als de jeugd wordt er de menigte telken reize verrast, en door de bekwaamheid der spelers, en door het verleidelijke der afwisselende nieuwigheden. Om evenwel nog zekerder te gaan, zoo heeft de direkteur de slimste middelen bij der hand genomen, want hij sluit den grooten schouwburg voor den dag zijner vertooningen, en speelt in den kleinen voor half geld. Op die wijze wordt het goede zaad verstikt, en het onkruid schiet op.

Dat dit alles de invoering der Nederlandsche taal vertraagd heeft, is onbetwistbaar. De bewijzen zijn voor de hand. Intusschen zijn de belangen der landtaal de eenige niet, welke bij het aanwezen der vreemde schouwburgen te kort komen. De welvaart van geheel het vaderland staat er mede in verband, de ontwikkeling van eigen kunstvermogen wordt er

door gedrukt, en de geestdrift voor nationale grootheid vindt er zijn graf in. Voor de Franschen alleen, kunnen onze tegenwoordige tooneel-inrigtingen voordeelig wezen, en zij zijn het ook in den striksten zin, uitsluitend voor hen. Zij, die hun land bewonen, houden ons voor provincialen, betrekken ons als zoodanig in de geschiedenis van hunne dramatische letterkunde, en vereeren ons van tijd tot tijd met hunne kostbare bezoeken. Die Franschen daarenboven, welke in Belgien gevestigd zijn, maken er insgelijks hunne rekening bij, behouden er hunnen invloed mede, of vinden er stoffe in voor de dagbladen en maandwerken die zij schrijven. Over het algemeen bevindt zich de periodieke letterkunde in hunne handen, welke omstandigheid met het voorgaande te zamen hangt, en even als al het overige, voor den bloei der landtaal van eene schadelijke uitwerking is. Men leze slechts hunne voortbrengselen, en men zal er niets in vinden dan vreemden wildzang. Er zijn er echter, die aan hunne weekblaadjes eene Nederlandsche houding geven, doch de strekking blijft vreemd, de ooren komen altijd door de muts, en de taal van het vaderland wordt er bij iedere gelegenheid in bespot. Zij zijn onuitputtelijk in dit onderwerp, en het zij dan, dat hunne bedoeling tot ons voordeel of tot onze vergnizing moet uitloopen, zoo onderhouden zij in allen gevalle eenen hoogst-schadelijken geest, eenen geest die onze nationaliteit bederft, en de verbroedering met de Noordelijke provincien niet alleen tegenwerkt, maar zelfs onmogelijk maakt.

In Gent brengen dezelfde oorzaken dezelfde gevolgen te weeg. De fransche schouwburg is er van min-

der belang, dan te Brussel, en de in het oog loopende ergelijkheden schijnen er geweerd te worden, of niet in den smaak te vallen. Er zijn in die stad ook minder Franschen, die het vuur onderhouden, doch de Gentenaren daarentegen hebben eenen grooten geest van navolging, en stellen zich de hoofdstad in alles tot voorbeeld. Van daar, dat zij met groote kosten een vreemd tooneel onderhouden, en den bloei van het Nederlandsche niet bevorderen. Echter kennen zij alle het Vlaamsch, spreken het met bevalligheid en kennis, en onderscheiden zich zoo wel door hunne vaderlandsliefde als door hunne kunstmin. Hetgene daar alzoo ontbreekt, zou gemakkelijk tot stand zijn te brengen. Met eenige verbeteringen te Brussel zou er reeds veel gewonnen zijn.

De Bruggelingen bevinden zich schier in hetzelfde geval als de Gentenaren, zij worden door de mode medegesleept, en houden zich uit gewoonte en uit verkeerde schaamte aan de fransche letterkunde vast. De volksklasse evenwel kent niet anders dan de Nederlandsche taal, en de burgers, die zich met eene tooneel-vertooning vermaken willen, moeten zich met de zoodanige tevreden stellen, waar van zij naauwelijks de helft verstaan. Ondanks dit alles is er de aandacht bestendiglijk op het vreemde gevestigd, en het vaderlandsche tooneel zonder aanmoediging.

In Luik spreekt men een soort van Fransch, en dat is te Namen en te Bergen even zoo in gebruik, zoo dat de fransche tooneelen, op die plaatsen, niet wel als vreemde tooneelen te beschouwen zijn. Ik zal daarom van die zaak spreken, wanneer ik bepaaldelijk over de waalsche gewesten te handelen heb.

Maastricht daarentegen is eene geheel Nederlandsche stad, al het volk spreekt er de taal der vaderen. Met geringe moeite zou men er zelfs zoo afkeerig van het vreemde zijn, als te Breda en te 's Hertogenbosch, doch de jeugd behoorde dan andere indrukken te ontvangen, de Nederlandsche letterkunde moest er geene balling wezen, en het fransche tooneel diende er niet alleen te staan.

Zoo men verder het oog houdt op de betrekkingen, welke er tusschen Luik en Limburg plaats grijpen, dan kan de Nederlandsche taal, in die laatste provincie, niet te krachtig worden gehandhaafd, zij is er volstrekt nationaal, en de invloed van het voorbeeld zou ten goede dienen, langs beide de oevers van de Maas.

In Antwerpen bestaat insgelijks een fransch tooneel, waar men uit gewoonte naar toe gaat en hetwelk verre is van bloeijend te zijn. Het schijnt er onschadelijk, door dat de volksgeest in die stad sterk geteekend, en het gebruik der landtaal algemeen is. De bijval die er de hollandsche tooneelisten van tijd tot tijd gevonden hebben, is een zeer beduidende wenk geweest, en had ten minste daar henen kunnen strekken, om aan de oprigting van eenen nationalen schouwburg te denken. Deze zou er veel goeds doen, want hoe zeer men in Antwerpen aan Antwerpen gehecht is, zoo ware het niet kwaad, om de gemeente wat meer ruime begrippen van het vaderland in te boezemen, en de bij hen op dat stuk bestaande vooroordeelen met bevalligheid te bestrijden.

Voor het fransche tooneel zijn dat zaken van geen belang en van geene verpligting. Genoeg reeds, dat het geen stellige invloed ten kwade heeft, en alzoo als eene schuldelooze uitspanning te dulden is.

In 's Gravenhage en Amsterdam zijn de vreemde tooneelen, om even dezelfde reden te verdragen; zij zijn er zonder nadeel, de meerderheid stelt er geen belang in. Ook zijn er in die steden schouwburgen gevestigd, waar men in het Nederlandsch speelt, en waar de vaderlandsche voortbrengselen niet verstooten worden. Er zijn bovendien nog andere inrigtingen in Holland tot stand gekomen, welke de bevordering der nationaliteit in de handwerken. En ofschoon het dan ook wenschelijk ware, dat de fransche en duitsche gezelschappen tot eene betere keuze van stukken genoodzaakt werden, zoo maken zij echter onzen landaard, tegenwoordig reeds, met de meesterstukken van Frankrijk en Duitschland bekend. Hunne uitvoering is doorgaans ook beter dan de onze, en zij dienen dus in dit opzigt tot onderrigt en voorbeeld.

Ten slotte, het is om die reden alleen, dat zij ons eenigermate nuttig zijn. Ik wenschte dus, dat de vreemde tooneelen overal behouden werden waar zij bestaan, doch ik ben evenzeer van oordeel, dat zij op den achtergrond of in de schaduw moesten geplaatst wezen. Voor onzen volksgeest, en voor onze algemeene beschaving, zijn zij of schadelijk of doelloos. Voor onze letterkunde daarentegen zouden zij tot op zekere hoogte kunnen dienstig wezen, en ik wilde hen dus, in ons vaderland verpligt hebben, om alleen de keur der fransche en duitsche stukken ten tooneele te voeren. De vreemdelingen zouden zich schamen om daar tegen te hebben. Zij moesten hier door hunnen verdervenden invloed op het volk verliezen, en wij konden er niet anders dan door bevoordeeld worden.

ZEVENDE HOOFDDEEL.

OVER HET NATIONALE TOONEEL.

Na dat er meer dan drie eeuwen in de landtaal gespeeld is, heeft men de vraag geopperd, of wij al dan niet in het bezit waren van een nationaal tooneel. Die vraag is van eenen kant gekomen, van waar men dezelve het minst zoude verwacht hebben. Een Hollandsch genootschap wierp dit als een geschilpunt op, en wat zeker nog minder kon vermoed worden, dat was een ontkennend antwoord bekroond te zien. Dit is geschied. De Heer Limburg Brouwer heeft den palm der overwinning bekomen, en het pleit is beslecht. Voor onze letterkunde is die beslissing zekerlijk niet zeer vleijend, zij is ons tot schande en verwijt, maar zij is op waarheid gegrond, en door die provincie zelve uitgesproken, die op soortgelijke punten maar zeer zelden toegeeft. Wij mogen ons verheugen in die onbekrompene handelwijze, en wij mogen dit te meer, daar de Heer Brouwer het middel gevonden heeft, om zijne landgenooten van derzelver achterlijkheid te overtuigen, zonder daarom nog hunne eigenliefde aan te randen. Het is niet mogelijk om hem hier in te overtreffen. Hij is zijn onderwerp zoo wel meester als zijne pen. Hij redeneert daar bij met eene onbegrijpelijke bedaardheid, en die stemming blijft hem bij tot aan het einde van zijn boek.

Wat het denkbeeld van nationaliteit in de kunsten betreft, dit vinden wij bij den Heer Brouwer tweeledig ontwikkeld, hij neemt het in eenen engeren en in eenen uitgestrekteren zin. Hij handelt inzonderheid over het treurspel, en wil dit nationaal genoemd hebben, wanneer het bij eene bepaalde natie oorspronkelijk, en dus zonder navolging van andere scholen ontstaan is, of wel, hij meent het ook dan nog als zoodanig te kunnen beschouwen, wanneer het treurspel zelve, ofschoon uit de navolging van andere scholen geboren, evenwel naar de omstandigheden van eenig volk gewijzigd is, immers zoodanig met deszelfs smaak en zeden overeenkomt, dat daar uit eene nieuwe soort ontstaat, onderscheiden, zegt hij, zoo wel van die, welke men had nagevolgd, als van alle andere. Vervolgens doorloopt hij het voornaamste dat in dit vak door de Nederlanders gedaan is. Uit dit onderzoek, dat even zoo grondig als onpartijdig is, heeft hij de ongunstige gevolgtrekkingen opgemaakt, waarvan ik gesproken heb, en welke vervolgens door een der geleerdste genootschappen in Holland zijn goedgekeurd. Hier op beroep ik mij; want hoezeer ik stout genoeg zou wezen, om des noods, van het oordeel eener akademie te durven verschillen, zoo streelt het mij nogtans, dat mijne gevoelens somtijds met de denkwijze van die mannen overeenkomen, welke met reden voor de verstandigste van geheel de natie gehouden worden.

Ik ga van het beginsel uit, dat wij geen nationaal tooneel hebben. Over de middelen om dit te doen ontstaan, zal ik mij in het vervolg verklaren; vooraf moet ik aanmerken, dat wij ondanks onze achterlijkheid, evenwel in het bezit zijn van eene menigte

treur- en blijspelen, die in aanleg en houding een goed geheel uitmaken, eenige die voortreffelijk berijmd, andere weder, die diep gevoelig, geestig en niet bijtend zijn. Wij bezitten ook eene verzameling van treur- en tooneelspelen, die de grootheid der vaderen ten onderwerp hebben, en die men gewoon is vaderlandsche stukken te noemen. Die stukken brengen de Hollanders in vervoering, en met reden; wij hebben er in Belgien zien voorstellen, die dezelfde werking te weeg bragten, en dit heeft zelfs plaats gehad met zoodanige vaderlandsche treurspelen, welke hier ten eenenmale van onpas waren. Tot die soort geloof ik de meeste stukken te mogen brengen, welke betrekking hebben tot den zoogenaamden tachtigjarigen oorlog. Deze voortbrengselen zijn uitsluitend voor Holland geschikt, zij bevatten meest allen een stilzwijgend verwijt aan Belgien, een verwijt dat men tegenwoordig wel hooren wil, doch zij bevatten ook meer nog dan dit. Zij roeren den godsdienst aan, en verheffen het protestantismus ten koste van die kerk, welke gewoon is om zich als de alleen zaligmakende te doen gelden. Met één woord, zij bestrijden de heiligste punten, en daar zij nu, in spijt van dit alles, eenen gestadigen bijval vinden, en in geheel Nederland met belangstelling worden gehoord, zoo is het klaarblijkelijk, dat zij voor het minst eene goede zijde hebben.

In den striktsten zin zijn zij niet nationaal, zij voldoen niet aan de behoeften der hedendaagsche Nederlanders, zij komen niet overeen met de tegenwoordige begrippen van verdraagzaamheid, liefde en eendragt. Van de zijde der kunst genomen, zijn zij in wederspraak met de vereischten der oorspronke-

lijkheid. Het is duidelijk, dat derzelver bewerking van de vreemdelingen ontleend is, en die nabootsing is niet altijd met de genoegzame oplettendheid geschied, om het eigendommelijk van onze natie te kunnen kenschetsen. Daar door ontbreekt ons eene eigene school, en wij volgen dus, daar wij dienden voor te gaan. Dat zij zoo.

Intusschen bevatten onze meeste tooneelstukken eene zekere vrijheids-geest, die gematigd en daarom geschikt is voor onze tegenwoordige omstandigheid. Zij hebben grootendeels eene zedelijke strekking, en deze loopt op een doel uit, dat onze natie gaarne bereiken ziet. Zij hebben daarenboven eene regtstreeksche betrekking op het vaderland, of verheffen de verdiensten van een gedeelte der Nederlanden. Die snaren behooren tot de aangenaamste die men kan aanroeren, men behoort-ze in geen geval te verdooven. In het blijspel hebben wij misschien meer oorspronkelijks dan in het treurspel, doch het gene hier oorspronkelijk mag wezen, is ook tevens wat al te lokaal, wat al te plat of wat te veel verouderd voor onzen tijd. Het bruikbare is ontleend. Even als in alle andere gedeelten der tooneelkunst bepaalt zich die navolging hoofdzakelijk tot de Franschen en Duitschers. Met vertalingen laat ik mij niet in. Ik spreek van eigene vindingen, en deze zijn op de leest van Molière en Racine of wel op die van Ifland en Kotzebue geschoeid. Zoo als wij nader zien zullen, heeft dit zijne zwarigheden en zijne middelen van herstel. Laten wij eerst opmerken, dat de duitsche school van gering belang is voor onze dramatische letterkunde. Wij hebben dezelve maar zelden gevolgd, doch men heeft er uit overgebragt, en die vertalingen hebben de

aandacht van het publiek van tijd tot tijd weten af te leiden en bezig te houden. Met den franschen dichttrant daarentegen is het geheel anders gesteld. Onze school van Vondel is er onder bezweken. Al wat wij eigenaardigs of op onze wijze van anderen ontleend hadden, is er mede in verval gekomen. Onze beste dichters hebben Corneille gevolgd; gedurende geheel de achttiende eeuw was er daaromtrent maar eene stem, en nu nog zijn de Nederlanders op zijn voetspoor. Met Wiselius aan het hoofd, erkennen zij alle de Franschen voor hunne meesters, en bij het Institut verbiedt men zelfs, om de dramatische theorie uit een ander oogpunt te beschouwen, dan men tot nog toe gedaan heeft. Of dit oordeelkundig en verstandig zij, laat ik daar, ook treed ik in geene beoordeeling van onze vroegere en latere tooneeldichters, want ik zou dan onderzoeken moeten, of zij met de navolging der fransche school wel of kwalijk gehandeld hebben, en dat onderzoek zou mij te ver voeren voor mijn tegenwoordig doel.

Ik vrage dus niet wat wij vroeger hadden kunnen doen, en even min wat nu nog ter nationalisering van ons tooneel kan gedaan worden, dat zal later te pas komen. Ik vermelde hier slechts deze bijzonderheden, om het wezen en den vorm van onze Nederlandsche treurspelen te doen opmerken, welke niet alleen naar het fransche overhellen, maar in al derzelver uitgestrektheid fransch zijn. De Heer Brouwer heeft dit niet duidelijk doen uitkomen, en de redenen daar van, laten zich gemakkelijk begrijpen. Hij schreef in Holland, en voornamelijk voor zulke personen, die, met onzen tooneel-arbeid van nabij bekend waren. Op deszelfs gebreken wilde hij hen opmerkzaam ma-

ken, en daar hij tot stelregel had aangenomen, dat ons treurspel niet nationaal was, zoo zou het overbodig geweest zijn, indien hij iets meer of iets anders had zoeken te bewijzen, dan alleen dit. Het aanwezen van eene Gallo-Belgische school is hem nogtans ongevallig, en hij gaat dus regtstreeks op de verbetering aan, die er hier omtrent te beproeven was; tot dat einde wil hij van alle kanten het goede genomen hebben, en op die wijze eenen eigenen trant daarstellen. Ik zal later trachten aan te toonen hoe veel goeds er in die opvatting gelegen is. Doch mijn tegenwoordig geschrijf is hoofdzakelijk voor de zuidelijke Nederlanden geschikt, en daar er in die provincien een vooroordeel tegen het vaderlandsche tooneel aanwezig is, zoo moet ik mijne lezers, in de eerste plaats, de ongegrondheid van het zelve doen opmerken. Zij verbeelden zich vrij algemeen, dat het oude vlaamsche tooneel beneden alle aandacht is, en daar hebben zij gelijk in, doch zij verbeelden zich ook, dat de Hollanders gedurende al den tijd hunner afscheiding zijn staande gebleven, en daar in bedriegen zij zich. Volgens mijne wijze van zien, heeft men in Holland den verkeerden weg gevolgd; doch daar dien weg over een gebied loopt, hetwelk men in Belgien voor de bakermat der kunsten houdt, zoo kan de misachting voor het Amsterdamsche tooneel niet wel anders dan van grond ontbloot zijn. Ik moet er dus op aandringen, dat men de zaak onderzoeke, en dat men de stukken leze, die er betrekking toe hebben. Bij de tooneeldichters zelve, zal men de beste bewijzen vinden tegen de vooringenomenheid, die er bestaat. De stoffe is doorgaans uit de oude geschiedenis ontleend, en in de behandeling vindt men er

de bekende meesters weder, somtijds is het onderwerp uit de Historie van het vaderland genomen; doch ook dan nog, is de bewerking fransch met al den nasleep van vertrouwen en liefde-gevallen, en met in achtneming zelfs van die gelijkvormigheid en onnatuurlijke aaneenschakeling, welke bij onze naburen zoo hoogelijk geprezen worden. De eenheden vindt men insgelijks bij de Hollanders, zij hadden die lang voor de Franschen reeds ingevoerd, en verstonden die in Vondel's dagen met eene gezondheid van zin, waar van bij andere natien maar weinig sporen zijn. Die begrippen hebben zij in latere dagen voor eene meer gewrongene opvatting laten varen. Hun eigen blijspel had eenige ruwheid, maar het was vol geest en vol leven. Het was eene volkomene kopij der nederlandsche zeden en gebruiken, schilderde met eene verwonderlijke naauwkeurigheid, en was even zoo afwisselend in onderwerp en behandeling als de natuur, die men volgde. Indien er op dat spoor was voortgegaan, dan had men verbeteren kunnen wat reeds zeer goed scheen, en dat was het middel geweest om de volmaaktheid nabij te komen. Dan, men begreep het anders, en volgde eenen geheel verschillenden weg. Het nationale heeft daar alles bij geleden. Intusschen hebben wij een meer beschaafd, en tevens een meer vreemd tooneelspel dan onze vaderen. Het heeft al het gemaakte van het fransche, maar bezit er ook veeltijds de verdiensten van. Met Molière evenwel zou ik niet eenen nationalen schrijver durven vergelijken, doch met Regnard en zijne navolgers behoeven wij geen onderzoek te schromen.

In beide de hoofdvakken hebben wij alzoo bruik-

bare, ja zelfs voortreffelijke gedichten, immers voor eene natie, die, zoo als de onze, aan het fransche tooneel gewoon is, of van hetzelve bij voorkeur de wet ontvangt. Die neiging tot het vreemde is overal verspreid, zoo zeer zelfs, dat zij over den smaak, ten minste in zaken van poëzij, beslist heeft. Men verbeeldt zich de mogelijkheid niet meer om op eene andere wijze iets goeds te kunnen voortbrengen, en ik houde daarom den dicht-trant van onze naburen, ook tevens voor den dicht-trant van Nederland.

Wat de stukken betreft, welke wij bezitten, deze kunnen met de beste der hedendaagsche franschen in eene rij komen; in sierlijkheid van taal en van stijl, durf ik dit niet te verzekeren. Wij worden in soortgelijke schoonheden door de Parijzenaars nog wel eens overtroffen, doch in kracht van redeneringen, in warmte, verhevenen zwier en poëtische wending, is men hen aan de Zuiderzee sedert lang reeds op zijde gekomen.

Wij bezitten dus een eigen tooneel, en hoezeer dit niet nationaal, niet geboren is op onzen grond, en gevolglijk zonder zamenhang blijft met alle onze andere denkbeelden, zoo is het nogtans in den smaak van het algemeen. Het heeft daarenboven, voor een groot gedeelte, de Nederlandsche grootheid tot onderwerp, en in allen gevalle de landtaal tot omkleedsel. Het ondersteunt de beeldende kunsten, ontvangt van dezelve eenig aanzien en luister, en herinnert ons even zoo wel aan vaderlandsche dichters, als aan het vaderland zelve. Zij die aan zoodanig eene voorstelling medewerken, zijn alle Nederlanders en in dien kring waarin zij zich bewegen, bekomen alweder anderen een zijdelings belang. Duizenden worden daarvan af-

hankelijk, en bevorderen weder op hunne beurt het goede dat men poogt opterigten. In Amsterdam, 's Gravenhage, kortom in de meeste Noordelijke steden, maakt men er gebruik van, en ieder vindt daar zijn voordeel in, voor de gemeene zaak is het alzoo van meer dan eene nuttigheid.

Indien men nu de gesteldheid van Belgien in acht neemt, dan zal men er een volkomen gemis vinden van al dat gene, wat den nationalen geest zou kunnen daarstellen of onderhouden. Men zal er talrijke kunstenaars, en onder deze ook lieden van groote bekwaamheden aantreffen. Men zal er dichters en schilders, vrienden der landtaal, geleerden en letterkundigen, met een woord, men zal er al dat gene ontmoeten, wat eenig land, om beschaafd te wezen, slechts behoeft. Doch te midden van dit alles heerscht een zeker wantrouwen op zich zelven, een gevoel van minderheid en eene onbegrijpelijke verkleefdheid aan de voortbrengselen van vreemde kunst. Dat vooroordeel verspreidt zich door alle klassen der maatschappij, en daar het voor een groot gedeelte in het aanwezen van vreemde schouwburgen zijn voedsel vindt, zoo ligt de eigenlijke behoefte der natie onder de bevatting van iedereen.

Met de oprigting van een Nederlandsch tooneel zou daarom een groote stap gedaan zijn, welke niet alleen belangrijk kon worden voor de ontwikkeling van oorspronkelijke talenten, in alle vakken van kunst en van wetenschap, doch die van stonden aan, de landtaal in waarde zou doen reizen. Ter gelijker tijd, werd dan het kwaad te keer gegaan, waarvan ik in de voorgaande regelen, en ook in mijn laatste hoofddeel gesproken heb.

Tot nog toe bestaat er geene inrigting hoegenaamd, die hier omtrent de noodige vereischten bezit, of in dien geest kan nuttig wezen. Er is ook geene inrigting denkbaar, die op de menigte zoo spoedig en zoo krachtig zou kunnen werken, dan het tooneel, vooral niet in zulke plaatsen, waar eene dergelijke vermakelijkheid veeleer behoefte, dan uitspanning kan genoemd worden. Alle groote steden zijn in dit geval, dat is de oorzaak van den slechten toestand der letterkundige maatschappijen en genootschappen, welke meestentijds onbezocht blijven, en alzoo buiten gelegenheid zijn, om dat nut te doen, wat men bij voortduring van dezelve schijnt te verwachten.

Het is echter mogelijk, dat zij in het vervolg, tot de verspreiding der landtaal kunnen bijdragen, of voor eenig gedeelte der letterkunde van belang zullen worden; doch voor het geheel, voor de bestrijding der ingewortelde vooroordeelen, zijn zij zekerlijk ongeschikt. De liefhebberij-tooneelen zouden zulk een doel beter kunnen bereiken, doch deze bestaan hoofdzakelijk uit de oude rederijkers, en die broederschappen hebben in de groote steden hun achting en invloed verloren, ook genieten zij slechts geringe ondersteuning, en kunnen het alzoo, met den besten wil, tegen de vreemde akteurs niet volhouden. Bij eene vergelijking schieten zij altijd te kort, en de onbillijkheid stelt dit op rekening der vaderlandsche tooneelkunst. Uit dat oogpunt beschouwd, doen zij misschien meer kwaad dan goed. Op kleine plaatsen zijn zij daarentegen van het grootste belang. Zij kunnen er met weinig hulp veel goeds stichten, en zij doen dit zoo veel mogelijk. Zij ontzenuwen het fanatismus, en

brengen ter gelijker tijd eenige meer gezonde denkbeelden onder het volk. Als burgers en onderdanen worden zij niet overtroffen, en dien geest, die met hen is, weten zij anderen in te boezemen. Zij gevoelen meer dan zij kunnen uitdrukken, en zijn doordrongen van hun geluk. Hunne voorregten stellen zij op prijs, de herwonne vrijheid misbruiken zij niet. Zij zijn rustig en trouw, beminnen elkander en het vaderland, hunne vorsten en hunne broeders. Zij kennen geen Zuiden of geen Noorden, want hunne scheidsmuur staat niet aan de boorden van den Biesbos, maar aan de grenzen van Frankrijk. Dat zijn de rederijkers van onze dagen, en deze mannen onderhouden niet alleen, die warme ingenomenheid met zeden en taal, maar ook eene heilige geestdrift voor alles wat groot en edel, wat goed en deugdzaam, wat Nederlandsch en Nationaal is.

Hunne verdiensten behoorden niet miskend te worden, en het is daarom smartelijk, dat zij in de voornaamste steden bespot, of met eene soort van inschikkelijkheid behandeld worden, welke even vernederend is als de verachting die zij tot dekmantel verstrekt. Met eene gunstigere denkwijze op dit stuk moet men zich niet vleijen, in de oogen der menigte is de instelling der rederijkers een verdroogde boom; het is de Franschen gelukt om hen belagchelijk te maken, en daar boven zullen zij zich nimmer verheffen.

Met betrekking tot het tooneel wacht ik dus geene beterschap, die van hun moet uitgaan, of waar van zij de besturing zouden hebben. De kunst zelve in de hoogte te beuren, is hen niet mogelijk, zij hebben daartoe noch geschiktheid, noch tijd, het zou

dus bij gewone voorstellingen blijven moeten, doch om den smaak hunner stadgenooten te kunnen treffen, behoorden zij voor het minst eenige meerdere bekwaamheden, en eenen sierlijken schouwburg te bezitten. Hunne mededingers zijn bij der hand, en waar veel volk aanwezig is, daar zal de meerderheid het vermaak altijd boven de nuttigheid stellen. Die zelfde aanmerking betreft ook het vaderlandsche tooneel, indien het in ons midden eenen tempel bekomt. De kunstenaars, die daar aan zouden verbonden worden, konden er zich niet te veel van doordringen. Zij zouden de belangrijkheid een bevallig kleed moeten geven, want het publick is keurig, en in het maken van vergelijkingen schept het een bestendig genoegen. Wij hebben vervolgens indachtig te wezen op den aard van dat tooneel, hetwelk wij nationaal noemen, en echter niets eigendommelijks heeft, dan de taal waarin het zich voordoet. De vergelijking is dus te gemakkelijker, en wij, die in dit vak de fransche school voor de onze houden, wij moeten dan toch de waardigheid onzer natie weten te handhaven, ons gemeenschappelijk regt op dien dichttrant zoeken aan te toonen, en veeleer meesters dan leerlingen schijnen.

Zoodanig eene inrigting zou van de eerste noodzakelijkheid, van het uitgebreidste nut zijn. In geene stad kon zij overtollig wezen, en in de meeste eene weldaad worden. Een ieder begrijpt dat, en daar nogtans het ontbrekende zonder voorziening blijft, zoo is het niet te verwonderen, dat dit door sommigen aan het gebrek van belangstelling wordt toegeschreven. Immers is het den voorstanderen vrijgelaten om eenen schouwburg, met al zijn aankleven, tot stand

te brengen, het niet gebruik maken van die vrijheid, geeft aanleiding tot de zoo even genoemde gevolgtrekking. Het is nogtans eene redenering, die geen grond heeft. Er zijn genoegzame sporen aanwezig, om het verlangen der ingezetenen, en de pogingen der liefhebbers te kunnen aanduiden, doch hun vermogen is te zwak, om zonder eenen kragtdadigen onderstand, tegen eene bevoorregte mededinging te kunnen opwegen. Daarenboven weet men uit de ondervinding, men weet het uit den loop van andere zaken, dat eene verbetering veeltijds algemeen begeerd wordt, zonder daarom nog tot stand te komen, het zij dan uit gebrek aan leiding, of wel door gemis aan bescherming, fondsen of goeden raad.

De invoering van een verbeterd onderwijs kan tot voorbeeld dienen; dat was zekerlijk de eenvoudigste zaak ter wereld. Er behoefde niet het minste vernuft, om de roede op het vuur te werpen, en de hollandsche schoolmeesters in Braband te roepen. Uit de fransche kouranten had men van jaren herwaards reeds geleerd, dat de Bataafsche scholen beter waren dan die van het Keizerrijk. Alle burgers en boeren, alle edellieden en grooten stemden daarin toe, tot opofferingen was men gereed, en echter is die verbetering hangende gebleven, tot op de herstelling der Nederlandsche regering. Toen kwam de Koning, hij sprak, en de scholen bestonden.

Met de vaccine is het even zoó gelegen, er is niemand die de weldaden van die uitvinding niet begrijpt, een ieder gevoelt ze en hegt er waarde aan, en echter, zoo de vaderlijke zorgen van den vorst zich niet uitstrekten tot de toediening van dat behoedmiddel, dan hadden wij de pest in ons land.

In zaken van kunsten en wetenschappen, van nationaliteit en vaderlandsliefde, is het niet anders gelegen, de overheid moet daarin de maat slaan, en dan zijn er vele die volgen zullen. Of dit uit ijdelheid, dan of dit uit overtuiging zij, doet weinig af, want de ijdelheid die het goede bevordert, is beter dan de overtuiging die slaapt. — Ten aanzien van het tooneel is het slechts een goed begin, dat beslissen kan, en bij de eerste stappen moet men geholpen worden. — Het tooneel is daarenboven een te belangrijke hefboom, om zonder prijs te zijn, en het schijnt derhalve, dat de kosten, welke uit de beweging daarvan zouden voortspruiten, veeleer als eene winst, dan als eene schade zijn aan te merken.

Zoo dit slechts begrepen werd, dan was de zwarigheid overwonnen. Het is de eenige hinderpaal, die ik ken. Het is waar, dat men zich moeite zou moeten geven om geschikte akteurs te krijgen, doch de zorgen om die te vinden, zijn niet anders dan ingebeelde beletselen. Waar geld is, daar moeten er altijd in de nabijheid zijn, en hoezeer deze hoofdzaak in den aanvang zou kunnen te kort komen, zoo laat het zich echter vermoeden, dat de benoodigde fondsen weldra uit den opbrengst zouden te vinden zijn.

Een enkele wenk kan wonderen verrigten, en op vele plaatsen eene heilzame verbetering bevorderen. Waar het aan vermogen ontbrak, daar zou eene geldelijke bijdrage niet wel kunnen vermeden worden, doch het hooge belang der zaak, de bevordering en de bloei der landtaal, behoorde, in ieders oogen, eene wettiging te zijn voor de uitgave die ik van den Staat verlang.

Men versta mij wel, want ik begeer geene dwaze verspilling. Ik wensch zelfs geene meerdere bescherming aan het tooneel, dan aan eenig ander kunstvak te zien gegeven, maar ik geloove, dat het naar evenredigheid van zijne nuttigheid en invloed, zou moeten ondersteund worden; zonder welke maatregel het nationale tooneel in de noordelijke provincien eer lang moet te niet gaan, en in de zuidelijke provincien zich nimmer zal kunnen verheffen.

In de kunst zelve heeft de overheid geene magt, en het ligt daarom in den aard der zake, dat men in den bestaanden vorm dient genoegen te nemen. Ik heb reeds aangetoond, dat dit in Belgien weinig tegenkanting ontmoeten kan. Immers, niet voor het oogenblik, slechts voor volgende tijden houde ik mij overtuigd, dat men in het vaderlandsche treurspel eenige verandering zal begeeren. De eentoonigheid der franschen heeft men tot dus verre goedgekeurd, doch ik heb te goede gedachten van onze jonge dichters, dan dat ik hen in staat zou rekenen, om uit zich zelven, zoo vele drooge redeneringen voort te brengen, als wij in de meeste uitheemsche tragedien bewonderen moeten. Het betoogende en koele, dat de Hollanders somtijds daar bij gevoegd hebben, is geene verbetering geweest, voor de overgenomene dichtschool, hunne nagebootste schroomvalligheid ligt niet in het karakter der natie, en dit alles, zal dus verdwijnen moeten. Het is ook te denken, dat men in het blijspel wat meer geest, en wat minder gelijkvormigheid begeeren zal. Men zal in de eerste plaats eenige nationale deugden willen geprezen, en eenige zwakheden willen bestraft hebben. Het belagchelijke van eenige gebruiken, zal men aantasten, en

dat zal met smaak en met oordeel, maar niet altijd met die omzigtigheid kunnen plaats hebben, waaraan men te Amsterdam gewoon is. Wij hebben geen knechts, die als vertrouwden dienen; onze kameniers zijn geene soubretten; onze vaders zijn geen tirannen, en onze voogden zijn geen bedriegers. Zoo er dus een Belg zal komen, die een voorval uit het dagelijksche leven op het tooneel wil brengen, dan zal men al dadelijk, eene afwijking hebben van die zamenstelling, welke zoo wel hier als in Holland wordt toegejuicht; doch die men in Braband niet ligtelijk zal navolgen. Het volk is daartoe te levendig, en de jeugd te schrander. Zij weten de verwijfdheid der Franschen bij de Franschen te verdragen; doch zoo hunne taal in den schouwburg gesproken wordt, dan zullen zij, in alles wat ten tooneele zal komen, hunne eigendommelijke fierheid, en hunne ongekunstelde manieren willen wedervinden. Eenige botsingen moeten daaruit voortspruiten. Sommige blijspelen zullen bespot worden, hetwelk eene schijnbare terugwerking zal veroorzaken, die niet kan nalaten, om in Holland eenige bevreemding op te wekken. Die bevreemding zal echter in goedkeuring veranderen. De Noord-Nederlanders zullen het eindelijk inzien, dat hun tooneel niet nationaal is, en tevens de noodzakelijkheid erkennen, om aan hetzelve eene betere wending te geven. Op den duur zullen zij niet gedoogen, dat het huwelijk een voorwerp van bespotting blijve, noch dat de jeugd, door hunne tooneel helden bedrogen worde, of van derzelver vrouwen eene andere beminnelijkheid leere, dan die, welke met den ernst en mannelijke eigenschappen der natie overeenkomt. Zulk een verlangen mag vertraagd worden,

maar kan met geene mogelijkheid achterwege blijven. Het moet zich eenmaal van alle kanten gelijkelijk openbaren, en grijpt dit plaats, zoo als ik het met der tijd verwachten durf, dan kan het niet twijfelachtig wezen, of wij hebben in onze dramatische letterkunde, eene verandering te wachten. Met het blijspel zal het moeten beginnen. De oneigenaardigheid van onze tegenwoordige kluchten, en ook het gewrongene in onze hooge komedie, kan niet lang zonder opmerking blijven. Immers is dit soort van tooneelwerk eene afbeelding der dagelijksche levenswijs, eene krietiek van bestaande gebreken. Het valt alzoo onder de bevatting van een ieder. Het publiek denkt zich te huis, zoo dra het burgers ziet handelen, of dat er werklieden en kunstenaars, doktoren en kooplieden in het spel komen, en wat is eigenaardiger, dan dat zij soortgelijke personen, zoodanig zullen voorgesteld en omringd willen hebben als geschikt zal wezen, om de meeste gelijkenis en overeenkomst met de natuur daar te stellen? Het is de stem der menigte, die de dichters tot nadenken zal moeten brengen, en indien zij geen gehoor geven, zich stil houden, of op den franschen voet blijven voortgaan, dan zal de natie in hare keuze geheel en al tot het drama overslaan, en de duitsche stukken zonder onderscheid nationaliseren.

Over het treurspel houdt de meerderheid zich onbevoegd te oordeelen, ten minste wat de zamenstelling en het theoretisch gedeelte betreft. Men beschouwt dit, als de verhevene kopij eener denkbeeldige wereld, en laat den dichter meer vrij. Men gelooft hem op zijn woord, en verbeeldt zich dat zijne fransche manier ook altijd in den geest is van die natie,

waar van men de heldhaftige grootheid, de verraderij of de hartstogtelijke vervoeringen voor oogen krijgt. Ook het hooge denkbeeld, dat men van onze naburen heeft, versterkt de menigte in den waan; zij verbeeldt zich het grieksche tooneel boven alle volkomenheid verheven, en heeft zich laten wijs maken, dat het fransche treurspel daar van de vernieuwing zou zijn. De Franschen zelve, en onder hen menschen van groote verdiensten, denken er niet anders over. Het kan alzoo geene verwondering baren, indien onze Nederlanders daar in toestemmen, en dus hunne goedkeuring blijven geven, aan de in gebruik zijnde theorien, voor het tragische dichtvak. Die theorien hebben bovendien hunne goede zijden, en hunne ijverige verdedigers, het gene niet weinig medewerkt, om het grootste deel der verbeteringen tegen te houden, welke volgens mijn oordeel noodzakelijk waren.

Ik besluit daar uit, dat ons blijspel spoediger eene nationale strekking zal bekomen, dan onze tragedie. Wat meer is, ik verwacht eene geheele vaderlandsche school voor dat gedeelte. Voor het andere durf ik het slechts hopen.

Indien men nogtans de verhandeling overweegt, welke de Hollandsche maatschappij van kunsten en wetenschappen bekroond heeft, dan schijnt het evenwel, als of men een meer volkomen treurspel, dan het Fransche, boven het tegenwoordige verkiezen zou. Reeds vroeger heeft Bilderdijk die begeerte te kennen gegeven. In dien geest is hij werkzaam geweest ten nutte van het tooneel, doch zijne pogingen waren niet gelukkig; zij werden met geen bijval bekroond, en dat deed Wiselius aan het hoofd blij-

ven, of wel, men zou met andere woorden zeggen kunnen, dat deze omstandigheid de fransche dichtschool andermaal bevestigde. Het is bekend dat de hier genoemde dichter daar in de eerste man is. Zijne treurspelen zijn meesterstukken, in het klassische soort. Ik zou zelfs beweren durven, dat hij de overgenomene manier verbeterd, en met een grieksch koloriet verhoogd heeft. Een tint die onze natie niet ongevallig kan wezen, en aan de behandeling der vaderen herinnert, om welke oorzaak het te minder bevreemden kan, zoo deze trant algemeen in den smaak geraakt en talrijke navolgers bekomt.

Begrijp ik nu den Heer Brouwer, dan wil hij ons nationaal tooneel, insgelijks in eene verbeterde fransche school gezocht hebben. Het Institut heeft zich dien aangaande ten duidelijkste verklaard, doch even zoo als dit achtbaar ligchaam, heeft hij zijnen arbeid ten halve afgebroken.

Op het hoofdpunt wil ik niet meer terug komen: volgens mijne wijze van zien, behoorden er, *a priori*, geene bepalingen gemaakt, en geene regels te worden voorgeschreven; doch dit zij voor een oogenblik toegegeven. Ik veronderstelle eens dat het raadzaam was, om eenige bepalingen te maken, en dus den weg af te bakenen, waar langs men wil getreden hebben; maar dan nog dient men verder te gaan, of de middelen aan te wijzen, waarmede het wit zou kunnen getroffen worden.

Onder verbetering komt het mij derhalve voor, dat de Hollandsche maatschappij hare grondstellingen zou moeten doen toepassen, en in praktijk brengen, vooral, dat het Institut, om eene mislukte poging, niet behoefde werkeloos te blijven. Over het

geheel wenschte ik eene zoo belangrijke zaak zonder tusschenpozing verzorgd en beschermd te hebben, en tot dat einde geloof ik, dat men van de tegenwoordige wijze van aanmoediging en belooning zou moeten afzien, althans voor de dramatische poëzij, het treur- en blijspel. Wij hebben in die vakken nog geene bekroonde stukken, doch al waren wij ten dien opzigte zoo rijk als in beschrijvende en stichtelijke gezangen, dan kon het gebrek aan een nationaal tooneel met al dien rijkdom zeer wel te zamen gaan. Het was niet onmogelijk, dat de genootschappen zich in de beoordeeling bedrogen hadden, en het zou nu nog gebeuren kunnen, dat men zich andermaal vergiste, waar door de eereprijs niet alleen verkeerdelijk besteed, maar ook alle de mededingeren ontmoedigd, en de gemeente verstoord kon worden. Bij den besten uitslag is er daarenboven niets anders te wachten als één voortbrengsel, dat het publiek bezig houdt; dit verheft men dan ten koste van alles wat bestaat, en drukt tevens eenen verachtelijken stempel op ieder dichtstuk, dat naar den lauwer heeft medegedongen.

Om die reden zou eene belooning om de tien of twaalf jaren te verkiezen zijn; dat die belooning in dit geval grooter moest wezen, behoeft geen vertoog. Eenige genootschappen konden een meer nabij, andere een meer verwijderd oogenblik uitkiezen, doch alle te zamen moesten daarin overeenkomen, om alleen zulke stukken in aanmerking te nemen, die door de lezing beproefd waren, op den schouwburg voldaan, en aan de algemeene verwachting beantwoord hadden. Wat niet opgevoerd en gedrukt, ja voor de tweede- of derdemaal ter perse ging, bleef dan buiten aan-

spraak, hetgeen noodwendig eene algemeene belangstelling ten gevolge verkreeg, en die stukken zou doen verspreiden, welke aan deskundigen en liefhebbers de meeste onderscheiding waardig schenen. Eene ontzaggelijke mededinging kon daarmede gepaard gaan, en daar de tooneel-vertooningen door die zelfde drijfveer moesten in zwang komen, zoo schijnt er voor onze letterkunde een dubbel voordeel aan verknocht te zijn. Ik ontken niet, dat zulk eene wijze van bekrooning ook zijne zwarigheden heeft. Eene onbillijke uitspraak is er zoo min door te beletten, als een schijnbare en valsche opgang. De intrige bekwam welligt nieuwe gelegenheid, om de verdienste te onderdrukken, maar de belooning van den een, zou nimmer eene afkeuring van den anderen wezen. Hij die in Brussel niet slaagde, zou te Amsterdam kunnen in aanmerking komen, of eenige jaren daar na, eene glansrijke onderscheiding op eene andere plaats te wachten hebben. In geen geval zou dit de geestdrift verdooven, maar dezelve veeleer gaande maken en onderhouden. En wat ook het lot ware der uitgeloofde prijzen, in welke verkeerde handen die somtijds mogten vallen, de zaak zelve kon daar niet mede te kort komen. De hoop op een volgend en regtvaardiger oordeel zou telkens nieuwe pogingen veroorzaken. De ontwikkelde vermogens bleven toch altijd bestaan. De meesterstukken hadden dan tegen de onkundige regters te getuigen, en zouden zich zelven eene kroon zijn; zoo dat men, bij eene volkomene mislukking van dit plan, nogtans de school zou zien geboren worden, welke tot hier toe vruchteloos is beschreven, en even vruchteloos is uitgelokt.

Een andere maatregel zou zich vervolgens met deze

nieuwe soort van aanmoediging kunnen vereenigen. Ik bedoel de invoering van het zoogenaamde *droit d'auteur*, waar omtrent men zich met de tooneelbesturen, en met het Gouvernement diende te verstaan. Voor het minst zou er eene magt noodig wezen, die geregtigd was, om de opvoering van tooneelstukken aan de toestemming van derzelver schrijvers te onderwerpen, het zij dat dezelve gedrukt of in handschrift verkrijgbaar waren. Hier door bleef een ieder bij zijn regt bewaard, en kon de overtreding onmogelijk worden. Bovendien zou men aan de verordening op dit stuk eene terug werkende kracht moeten toestaan, want zij zou anders onregtvaardig worden, en alle dichters, die tot nog toe gewerkt hebben, voor het hoofd stoten. De regten der afgestorvenen behoorden door hunne erfgenamen te worden genoten, en het *droit d'auteur* van zoodanige stukken, welke nu of in het vervolg mogten verjaard wezen, zou zich met het fonds kunnen vereenigen, waaruit men te Amsterdam eenige jonge kunstenaars zal ondersteunen.

Het bestuur van dat fonds had dan voor Vondel's aandeelen op te komen, en dat kon welligt de oprigting van een gedenkteeken ten gevolge hebben, zoo groot en zoo verdienstelijk een man waardig. Hij alleen heeft den Amsterdamschen schouwburg voor meer dan twee millioenen voordeel gedaan, en zijne grafplaats heeft voor geen twee oorden aan kunstwaarde.

Zoo deze verordening tot stand kwam, dan schijnt het, dat de tooneel-besturen er mede verliezen moesten, het gene door de dichters gewonnen werd. De uitslag evenwel zou het anders leeren, want zoodanig een maatregel veroorzaakte gewisselijk eene geheele

ommekeer van zaken, en kon niet nalaten, een nieuw leven aan dat gedeelte der letterkundige nijverheid mede te deelen.

Op zich zelven genomen, zou het hier omschrevene regt in ons land niet gemakkelijk zijn toe te passen, maar de zaak wordt duidelijk, indien men dit voorstel slechts in verband brengt met het gene ik zoo even, over de meerdere algemeenheid van dramatische voorstellingen gezegd heb. Beide deze verbeteringen moeten niet alleen elkander ondersteunen, maar ook door hunne wederzijdsche werking uitvoerbaar, doelmatig en nuttig worden.

Ik moet al verder aanmerken, dat de grootste billijkheid op de zijde van zulk een regt is, terwijl de dichters bij het genot van dit voordeel zoo onafhankelijk en vrij konden blijven als ooit te voren.

Voor onze nationale school zou het eene waarachtige weldaad zijn, welke men, wat de belangens der kunst betreft, zou kunnen versterken, door het hier bedoelde regt slechts tot oorspronkelijke en berijmde voortbrengselen uit te strekken; hetwelk ook dit voordeel kon hebben, dat de kleinere tooneelen vooreerst zonder bezwaar bleven, en door het *droit d'auteur*, niet meer gedrukt werden dan zij verkozen, of de algemeene begeerte, en dus hun eigen belang noodzakelijk maakte.

Bij dit voordeel wilde ik de onderscheiding en het aanzien gevoegd hebben. Althans in de schouwburgen van Nederland, zou men den tooneeldichteren eenen vrijen toegang dienen te verleenen, vooreerst aan de zoodanige, die een bewijs hadden van het *droit d'auteur*, door hen in deze of gene stad genoten, en, waar zij te huis behoorden, wat hun stand of geboorte ware, aan

alle te zamen, en aan ieder in het bijzonder moest de beste plaats en de eerste rang gegeven worden. Vervolgens zou het nuttig wezen, dat zij in zaken van kunst en van kleeding, van balletten en bestuur, zoo veel mogelijk, geraadpleegd, en met achting behandeld werden.

In Vlaanderen en Braband is dat laatste reeds op een goeden voet. Men zal er niet gemakkelijk iemand voorbij gaan. De kunstenaars in alle vakken, worden daar in waarde gehouden, vereerd en ontzien; doch in Holland is dit niet altijd het geval. — Van dien kant nogtans heeft ons nationaal tooneel zijne eerste en beste bijdragen te verwachten, en het voegt daarom, dat men er die beleefdheid en onderscheiding in zwang brenge, welke ieder een aan de groote mannen van zijn vaderland verschuldigd is.

Die zelfde oorzaken moesten er toe medewerken, om de akteurs op hooger prijs te stellen. Zij behoorden in hunne jeugd beter aangemoedigd, en in hunnen ouderdom niet zoo smadelijk behandeld, niet zoo karig ondersteund te worden, als daar van wel voorbeelden zijn. Aan de vrouwen, inzonderheid, zou men meer achting kunnen bewijzen, dan tot nog toe heeft plaats gehad. Ik weet er, wier eigen-liefde door bestuurders beleedigd, en wier talenten miskend zijn. Dat is de weg niet. Op die wijze verbittert men, zonder te verbeteren. Het tegendeel is niet te beweren. Hij, die vliegen met azijn wil vangen, zal zich vruchteloos vermoeijen; maar hij, die goede aktrises zoekt te vormen, zonder hen op het minnelijkst te bestraffen, of op het vleijendst te vereeren; hij, zeg ik, kent de vrouwen niet en verwaarloost zijn belang.

Er is nog veel te doen, eer de uitvoering onzer stukken genoegzaam zal verbeterd zijn, om het vooroordeel te vernietigen, het welk er tegen tooneelvertooningen in de landtaal bestaat. De grootste fout is echter bij het publiek. Onze akteurs hebben slechts voort te gaan en te volharden. Hunne gebreken zoek ik niet te verschoonen, maar zij bezitten ook te veel eigenaardige verdiensten, dan dat ik die met stilzwijgen kan voorbijgaan. Over het algemeen hebben zij een verkeerd denkbeeld van de spraakkunst, en bederven niet zelden de beste verzen, het zij door eene ongepaste deklamatie, of wel door eene hen bijzonder eigene uitspraak. Hun zoogenaamd naar den letter spreken, is de gruwelijkste taalbederving die nog ooit bedacht is. Het is een nieuw soort van sierlijkheid, welke in den aard van het Nederlandsch geen grond heeft, en daarom achterwege moet blijven of behoort te worden uitgefloten. Als minnaars en verliefden zijn zij te flaauw of te overdreven, niet zoo trouw en roerend als de Duitschers, niet zoo beleefd en bevallig als de Franschen, terwijl de soort van stukken, die zij opvoeren, het nogtans noodzakelijk maakt, om het een of het ander te wezen. Als vaders en voogden hebben zij de Franschen voortreffelijk gekopijeerd. Zij komen hunne meesters, in al wat betoogend moet voorgedragen worden, veeltijds op zijde. Zij hebben zelfs eene zekere gemakkelijkheid, welke te verkiezen is, boven den gemaakten toon van vele parijssche tooneelspelers. In hunne kleeding zijn zij ook nader aan de waarheid, vooral in het treurspel bij geene andere te vergelijken. Alleen Talma wil ik daar van uitgezonderd hebben, doch voor het overige zijn er geen Franschen, geen Engel-

schen, geen Duitschers en geen Italianen, die de Hollanders op dit punt overtreffen. Ik moet ook bekennen, dat de tragische akteurs in hunne uitspraak minder gebreken hebben, derhalve, dat wij in dit opzigt een goed geheel kunnen bezitten. Onze eigenlijke komieken zijn ook redelijk wel ter taal, zij mishandelen gewoonlijk de verzen van den auteur, en laten er van hun eigen proza onder loopen. Dat noodzaakt hen om zoo wel natuurlijk als eenvoudig te zijn. Zij spreken dan gelijk men in eene vrolijke luim spreken moet, en verraden dus ondanks zich zelven, een waarachtig talent. Voor het boersche geloof ik niet dat de Amsterdamsche Roseveld kan overtroffen worden, doch de Engelsche hebben eenige kunstenaars, die met hem te vergelijken zijn. Onze jonge akteurs kunnen van hen eene gebaarmaking en gelaatsbeweging leeren, die in voortreffelijkheid alle verbeelding te boven gaat. Dit is in het luchtige en vrolijke, schier alles, wat wij van Covent Garden of Drurij Lane moeten afzien. In het verhevene gedeelte zijn wij hen vooruit, en ware het dat Rombach, eindelijk eens zich zelven wilde worden, dan zouden wij, in hem, den man gevonden hebben, die voor het blijspel boven alle andere akteurs zijne plaats verdiende.

Onder de vlaamsche liefhebbers ken ik er verscheidene, die voor de tooneelkunst eenen bijzonderen aanleg hebben. Onder hen is Poissonnier voor Brussel wat Snoek voor Amsterdam is. Met de vrouwen gaat het minder goed, en dit zal het geval zijn, op iedere plaats waar zij des morgens aan de waschtobbe staan, en des avonds op den troon zitten. Dat het echter niet ontbreekt aan Nederlandsche schoonen, die in staat zijn, om met de bedrevenste bij andere natien te wedijve-

ren, daar van kunnen wij ons in verschillende Hollandsche steden overtuigen. Mevrouw Wautier is zekerlijk door geene andere overtroffen, en nu nog eene veel behagelijker en waardiger Vorstin, dan Mevrouw Duchesnoy of Mejufvr. George immer zullen worden. Over Mevrouw Kamphuizen, vooral over Mevrouw Greveling, verbeeld ik mij, dat de ongemakkelijksten in Braband zouden tevreden zijn, want beide deze aktrises, onderscheiden zich zoo wel door eene beminnelijke beschaafdheid, als door eenen levendigen en hoogstgevoeligen speeltrant. Zij hebben de stembuiging volkomen in hunne magt, en spreken het Nederlandsch met eene wegslepende zuiverheid. De overige vrouwen, die ik op de Nederlandsche tooneelen gehoord heb, lieten hieromtrent nog wel het een en ander te wenschen over, zij spreken meest alle zoo als er geschreven staat, en dat is nog te onaangenamer, om dat zij zich voor zoodanig eene bastaardij zigtbaar moeten kwellen. Hunne organen zijn te fijn voor zulke afschuwelijke klanken, als onze taal naar de nieuwe spreekwijze oplevert. Zij moeten daarom tot dat ongedwongene, zachte en smeltende terug komen, hetwelk eigen is aan het Nederlandsch, en waar naar onze mond en onze ooren gevormd zijn.

Tot lof daarentegen van alle die in de Noordelijke provincien de tooneelkunst beoefenen, moet ik den lezer op hunne bescheidenheid en beschaafde manieren opmerkzaam maken. Ik stel er mij eene eer in, om met velen hunner bekend te wezen, en weet er niet één te noemen, die door een ergerlijk leven zich doet opmerken. Zij zijn fier op hunne kunst, en dat voegt hen, want zij zijn gezeggelijk tevens, en hooren

even gaarne eene aanmerking, als dat zij die mededeelen. De belagchelijke winderigheid der Franschen is hen vreemd. Zij zijn vlijtig en vlug, opmerkzaam en naauwkeurig. Zij weten zich doorgaans met eene groote volkomenheid in den toestand te verplaatsen, die zij moeten uitdrukken, en dan nog, wanneer het hun mislukt, is het ten duidelijkste te bespeuren, dat zij veeleer de waarheid zoeken, dan dat zij die verachten zouden. Met platheden of onhebbelijke gebaarden geven zij nimmer aanstoot of ergernis, en wat niet altijd van de Franschen kan gezegd worden, dat is, dat zij eerbare en brave lieden, en echter kunstenaars zijn, die met geringe aanmoediging tot de volkomenheid konden gebragt worden.

Hoe zonderling dan, dat wij er zoo verre van af zijn, en dat dit kunstvak zoo verwaarloosd en zonder bescherming blijft. Onze natie heeft alles wat noodig is, om boven alle andere uit te munten. In de gebrekkigste voorstelling is altijd nog iets dat zich bevallig en natuurlijk voordoet, en de vatbaarheid der Nederlanders in het licht brengt; doch de menigte blijft aan kleinigheden hangen, en miskent zoo wel den verwonderlijken aanleg van onze meeste tooneelspelers, als het zangerige en welluidende in hunne eigene moedertaal.

Het bevreemde mij dus, den Heer Brouwer zoo spoedig van dat onderwerp te zien afstappen. Van de uitvoering maakt hij slechts met een paar woorden in zijne verhandeling gewag, en voegt daar geene andere aanmerking bij, dan wegens het verkeerd plaatsen van den klemtoon; een gebrek, waarover wij in Braband mogen mede-praten, maar waartegen het noteren der deklamatie, zoo als deze schrijver het ver-

langt, slechts een hulpmiddel zou zijn, dat nog erger was, dan de kwaal. Beter ware het, om onze akteurs en hunne aktrises in de kringen der vermogenden, en aan de tafels der welopgevoede burgers te ontvangen. Bij den Heer Brouwer ter maaltijd, of aan den vrienden disch, was zeker wel wat te leeren. Ook bij andere geleerden zouden onze kunstenaars toegang moeten hebben, daar konden zij hooren en zien, en er hun voordeel mede doen. Men zou hen voor het overige in eene gestadige beweging dienen te houden, en door eene verstandige tooneel-krietiek hunne eigen-liefde aan de belangens der kunst kunnen dienstbaar maken. Den kweekelingen zou een nieuw veld geopend worden. Zoo zij wel onderwezen en bekwaam gemaakt werden, in al die hulp-wetenschappen, welke tot hun vak behooren, dan zouden hunne proeven meer voldoen, hunne vorderingen merkbaarder, en de belangstelling in hunne vertooningen algemeener worden. Met eenige weinige was dit terstond aan te vangen, nu reeds was deze en gene van huis te zenden. In de provincien, kon men hen eens laten rondzien, hoe het met taal- en letterkunde, met kunsten en wetenschappen, met zeden en gewoonten gesteld was. Dit zou vervolgens nog ruimer en nog beter kunnen behandeld worden, indien het fonds ter aanmoediging eenige ondersteuning, en die uitgebreidheid ontving, waarvoor hetzelve vatbaar is.

Dan, ik moet mij bekorten. Ik schrijf over de landtaal, en niet over het tooneel. Die stoffe komt mij in dit oogenblik slechts voor zoo verre te pas, als zij de bevordering van onze nationaliteit zou kunnen dienstig zijn, in zoo verre als zij in betrekking staat tot

den bloei van het Nederlandsch. — Die betrekking is groot, en dat heeft mij wijdloopig doen worden; de lezer vergeve dit, en zoo hij waarlijk belang stelt, in de kunstroem van zijn Vaderland, in de verbroedering van alle de gewesten, dan bid ik hem, dat hij mijne pogingen ondersteune, en die verbeteringen bevorderlijk zij, waar van ik ten algemeenen beste gesproken heb.

Concilium ne sperne meum : tibi fausta parantur.

ACHTSTE HOOFDDEEL.

OVER DE DAGBLADEN EN MAANDWERKEN.

Eene andere zaak, welke voor alsnog de herstelling der landtaal hinderlijk is, vind ik in de dagbladen en maandwerken. In ons land zijn de tijdschriften zoo talrijk als ergens anders; zij loopen in aanleg en strekking ook tamelijk wel uit een, doch zij worden over het algemeen met eenen bekrompenen zin, in een verkeerden geest, of wat nog erger is, geheel en al zonder oordeel geschreven. — Wij hebben niet een voortbrengsel van dien aard, dat regt nationaal is. De Hollandsche kouranten kunnen niet wel in aanmerking komen, want met uitzondering van die van Arnhem, en het zoogenaamde Nieuws- en Advertentie-blad, weet ik er geen, die zich met iets anders, dan met verouderd nieuws of met handelberigten afgeven.

De twee dagbladen die ik genoemd heb, gaan verder, en zijn al veeltijds van groot belang. Dit echter hebben zij met de Weegschaal, de Vaderlandsche Letteroefeningen en de Recensent gemeen, dat zij te veel, of laat ik liever zeggen te uitsluitend Hollandsch zijn. In hunne oordeelvellingen kan dat goed wezen. Er is zoo iets waardigs, somtijds zelfs iets grondigs in de wijze waarop zij met ernstige zaken omgaan; en al gebeurt het ook, dat zij bij vergissing wel eens onregtvaardig of uit vooringenomenheid onze

jonge schrijvers aan de kaak stellen, zoo moet men hen toch ter eere nageven, dat zij allen te zamen in een goeden zin liberaal zijn, het Vaderland en deszelfs groote mannen op prijs stellen, den Koning lief hebben, en al wat heilig is, in hunne bescherming nemen. In zoo verre bezitten zij groote verdiensten, doch zij bemoeijen zich zelden met eenige andere kunst of wetenschappelijken arbeid, dan met die, welke in de Noordelijke provincien te huis behoort. Zij dragen schier geene kennis van het gene door onze zuidelijke geleerden en kunstenaars verrigt wordt, althans zij deelen die kennis niet mede, en houden een diep stilzwijgen over de letter- en staatkundige gesteldheid dezer gewesten. Over de zeden en gewoonten, over de denkwijze, den volksgeest, en de verlichting in dit belangrijke gedeelte van het Rijk, laten zij zich niet uit, en dit maakt hen ongeschikt ter opwekking van eene algemeene belangstelling. — Dat versta ik in dit geval onder het gebrek van nationaliteit, waarvan reeds met een paar woorden gesproken is.

Watnu de zuidelijke tijdschriften betreft, daarmede is het nog vrij wat ongunstiger gesteld. Men kan niet ontkennen, dat zij een uiterlijk voorkomen hebben, het welk meer behaagt. In de mededeeling van staats-gebeurtenissen leggen zij eenen grooten ijver aan den dag, en zijn andere vooruit; jammer maar, dat zij veeltijds al te driftig zijn, en ons doorgaans met kleinigheden en beuzelingen bezig houden, die der lezing naauwelijks kunnen waardig wezen, als daar zijn: De wandelingen te voet en te paard, waarmede eenige potentaten zich van tijd tot tijd verlustigen, hunne jagtpartijen, ontbijtmalen en dergelijke. Het is waar, dat

die bijzonderheden niet uit de pen vloeijen van onze journalisten. Bij de redaktie van soortgelijke nieuwstijdingen gebruiken zij eene schaar, en daardoor verkrijgt hun werk het voorkomen als waar dit zonder oordeel geschreven. Het geval is niet anders. Zij verzuimen gestadiglijk het gene er om hun gebeurt, en hebben geen anderen geest, dan die van overnemen en nadrukken. — Met de Hollandsche dagbladen houden zij zich weinig bezig, en laten hunne lezers in de onwetendheid, omtrent alles wat er in het Noordelijk gedeelte van ons vaderland voorvalt. Door middel van de Letterbode, of wel uit de tijdschriften waarover ik mijn oordeel gezegd heb, was het ontbrekende zeer goed aan te vullen; doch dit valt niet in hunnen smaak, en daar zij bovendien niet eens de verdiensten hebben, van het wetenswaardige der Zuidelijke provincien op te teekenen, zoo volgt daar uit, dat zij nog veel minder, dan de Hollandsche dagbladen en maandwerken, voor de behoefte van geheel Nederland berekend zijn.

Vervolgens zijn zij in het Fransch geschreven, en hebben, voor een groot gedeelte, vreemdelingen aan hun hoofd, welke omstandigheden zekerlijk niet geschikt zijn, om in overeenstemming te komen met dien geest welke wij behoeven. Het blijft ook eene waarheid, dat een Fransch voortbrengsel bij ons niet wel nationaal kan wezen, zoo als het verder te wenschen is, dat vreemdelingen eindelijk eens van de besturing der publieke opinie mogten verstoken worden.

Volgens onze grondwet genieten zij in Nederland bescherming en hulp. De wijze waarop dit plaats heeft, is alleen eene lofspraak op onze regering, op onzen Koning en op onze natie. Ik geloof niet dat er

één vreemdeling is, die onbillijk genoeg zal wezen om dit te ontkennen. Wij allen mogen er roem op dragen, want in de bescherming en ondersteuning van onze natuurgenooten, zijn wij andere volkeren zeker vooruit. Over het algemeen, maken wij het den vreemdelingen zoo gemakkelijk als slechts doenbaar is, en dat is goed. Er is echter een middelweg voor alle zaken. Onze grondwet, die hunne regten waarborgt, verlangt tevens, dat alleen Nederlanders den Staat zullen dienen. Bij eenen zeer verstandigen uitleg van ons charter is het insgelijks tot eene wet geworden, dat geen vreemdelingen als stemgeregtigden kunnen optreden, terwijl wij bij eene soortgelijke verordening ook nog verzekerd zijn, dat geene andere geneesheeren, advokaten en geestelijken kunnen toegelaten worden, dan die, welke op eene Nederlandsche hooge school hunne studien volbragt hebben. — Dit alles bewijst genoegzaam den voorrang, die wij in ons eigen vaderland hebben. Het bewijst ook, dat de wetgever den buitenlandschen invloed heeft willen beperken, en de gezondheid, het lot en de denkwijze der burgers door geen anderen wil beslist, geleid of verzorgd hebben, dan alleen door de zoodanigen, die daar toe door den Staat zelven geroepen zijn, en eene opvoeding genoten, welke met onze begrippen van zeden en deugd, van kennis en wetenschap overeenkomt.

Zoo men het oog houdt op die wijze schikkingen, dan moet het zekerlijk bevreemding baren, dat dezelve niet uitgestrekt zijn geworden tot de dagbladen, wier vermogen, bij eene vrije drukpers, toch zekerlijk te groot is, dan dat derzelver besturing aan anderen, dan aan geboren Nederlanders kan worden overge-

laten. Voor deze toch is de grondwet gemaakt. Voor deze alleen is de vrijheid bedongen en erkend, die zij door hunne bezadigde denkwijze altijd behouden hebben. Indien wij nu deze voorregten deelen met hen, die niet het minste belang stellen in de duurzaamheid van onze inrigtingen, met hen, die bij ons slechts eene schuilplaats genieten, en aanzien noch goederen verliezen kunnen, dan vraag ik of wij ons niet blootstellen, om onze wapenen in verkeerde handen te geven, en dezelve ter eeniger tijd tegen den Staat of tegen zijne bontgenooten te zien opvatten.

Men zal mij tegenvoeren, dat deze zwarigheden slechts denkbeeldig zijn, en eerst dan der aandacht zullen waardig worden, wanneer zij zich verwezenlijken. De ondervinding heeft ons nogtans geleerd, dat niet alle vreemdelingen zoo beschroomd of zoo erkentelijk waren als die, welke zich tegenwoordig met de periodieke letterkunde afgeven; wij hebben er gezien, die door de regtsbanken bestraft zijn, eenige, die men tot verhuizing heeft moeten dwingen, andere, die een geheel verkeerd denkbeeld gaven van de gezinningen der Belgen.

Wij zijn verder getuigen geweest van de ontwerping en invoering der verordening, welke men *de wet van vijf honderd gulden* noemt, en waar bij het verboden is: de regering van zoodanige Vorsten aan te randen, met welke onze Koning in vriendschappelijke betrekking is. Een besluit dat zeer zeker zijne groote nuttigheid heeft, en echter nimmer zou zijn genomen, indien er geene vreemdelingen waren geweest, die in onze journalen de hand hadden. Een Nederlander had misschien eens gelagchen, om het gene er elders gebeurt; hij had

welligt zijne landgenooten tot dankbaarheid opgewekt, of tot vergelijking uitgenoodigd, maar nimmer zou hij iets ter persse zoeken te brengen, waar in voor de gezanten van vreemde Mogendheden eenige grond tot klagten te vinden was. En al ware dit eene enkele maal geschied, dan nog had de slimste diplomaat hem niet begrepen, het welk de overheid kon hebben in staat gesteld, om zoo wel naar buiten zonder opspraak, als naar binnen zonder beperking der vrijheid te blijven.

Doch ik erken dat wij in dit oogenblik, van onze genaturaliseerde en niet genaturaliseerde broeders, veel minder te vreezen hebben, dan voor eenige jaren. Ik weet ook zeer wel, dat onze grootmoedige Koning het beneden zich acht, om op soortgelijke aanmerkingen te letten, als er somtijds tegen zijne regering geschreven worden. Hij is sterk door zijne voortreffelijke hoedanigheden, en zekerlijk te rustig van geweten, dan dat kleinigheden hem zouden bekommeren. Welligt is hij de eenige Vorst, die dat regt inziet. De nakomelingschap zal dat nog beter gevoelen dan wij. Zij zal verbaasd staan bij de jaarboeken van zijn bewind; maar indien onze kinderen zoo onafhankelijk zullen zijn als wij, dan moeten ook de nazaten van Oranje aan het hoofd eener natie blijven, die door zich zelven, en niet door vreemdelingen geleid wordt.

Zij, die zich tegenwoordig met die taak belast hebben, nemen langzamerhand den schijn aan, als of zij Belgen waren, en daar dit misschien ter goeder trouw is, zoo zou het onbillijk zijn, om hen te verstoten of te verhinderen in hunnen arbeid; doch ter gelijker tijd dat men hen beschermde zou er

een gebod kunnen uitgaan, het welk ons voor het vervolg waarborgde. Het laat zich anders aanzien, dat wij door den tijd nog vrij wat van die onvergenoegden uit vreemde landen te wachten hebben, welke in het schrijven van dagbladen en maandwerken zoo gaarne hunne toevlugt zoeken. Onder hen kunnen er rustige en trouwe onderdanen gevonden worden, maar zekerlijk geene journalisten die ons gelijken. Met de beste gezindheid der wereld brengen zij altijd eene zekere vijandschap tegen de nationale taal mede. De onbevooroordeeldste vreemdeling gaat aan dat euvel mank, en geene tot dien graad, dan de Franschen. De beste, de letterkundigste en zelfs de redelijkste van die natie matigt zich altijd een meesterschap aan, dat ongepast en beleedigend is. Hij zal zich altijd verbeelden, dat de stem van Parijs in alle oorden moet geëerbiedigd worden. Bepaalde hij zich slechts om de aandacht op het verdienstelijke zijner groote landgenooten te vestigen, dan kon dit met vrucht geschieden, doch hij doet altijd meer, hij gaat zeker verder. Een Franschman ziet met wrevel op onze letterkunde, en veracht alles wat Vlaamsch of wat Nederlandsch is.

Dat kan met geene mogelijkheid goede gevolgen hebben; al wordt er ook niets strafbaars in de journalen geschreven, welke de vreemdelingen bewerken, zoo onderhouden zij nogtans eene allerschadelijkste vooringenomenheid, tegen alles wat oorspronkelijk en nationaal is, en het is wegens deze strekking alleen, dat ik vele onzer dagbladen eenen kwaden geest ten laste leg.

Gebeurde het nu, dat dit gedeelte der letterkunde uitsluitend in handen kwam van geboren Nederlan

ders, dan werd het verderfelijk beginsel, waarvan ik spreek, onmiddelijk aangetast. Er zijn geen Belgen, die tegen zich zelven de pen zullen voeren. Bij de tegenwoordige regeringsvorm, beginnen zelfs de moeijelijkste hunne voordeelen te erkennen, en het vaderland te bespeuren. Met den dag moet dit al beter en beter worden. Die denkwijze geraakt ongemerkt in onze geschriften, en zou het eerste in onze journalen kunnen overgaan.

Onze landtaal had er alles bij te winnen. Door hen die aanvankelijk nog in het Fransch schrijven, is het niet waarschijnlijk dat zij miskend werd, terwijl zij, die voortaan deze loopbaan zochten te volgen, zich hoogstwaarschijnlijk van het Nederlandsch zouden bedienen. Een enkele mogt er dan hier of daar gevonden worden, die nog in het Fransch bleef voortgaan, doch dat kon geene schade doen, dat zou misschien voor onze buitenlandsche betrekking van nut wezen, en nog jaren lang voor een gedeelte onzer landgenooten noodzakelijk zijn.

Ook voor de overheid is het van belang, dat er over het dagelijks voorvallende in het Fransch gehandeld wordt. Derzelver inzigten en besluiten hebben voor sommige onzer, eenige andere ophelderingen noodig, dan die, welke in de landtaal vervat zijn, of wel, onze Waalsche broeders kunnen zich in het geval bevinden, om iets wetenschappelijks te willen mededeelen. Zij moeten in de gelegenheid blijven, om hunne gevoelens algemeen te maken; doch deze belangen, hoe groot ook, in een zeker opzigt, zijn echter niet gewigtig genoeg, om de meer grootere aangelegenheden in den weg te staan. Ik moet duidelijker wezen, want het is niet mogelijk, dat het eene hier aan het andere

worde opgeofferd. De ontwikkeling van onzen publieken geest vordert Nederlandsche geschriften, en de omstandigheden gebieden hier, eene bedaarde en geenszins eene overhaaste schikking. Wat meer is, zij maken de dagbladen in eene vreemde taal voor alsnog noodzakelijk. De nationaliteit wordt nimmer gedwongen. Door de fransche dagbladen wordt zij evenwel niet opgewekt, en ik wenschte daarom dat men bij het behoud der tegenwoordige vrijheden slechts van een middel gebruik maakte, het welk den voortdurenden invloed der vreemdelingen beperkte, en tevens de landtaal in aanzien en eere bragt. Alle belangen waren op die wijze te vereenigen, en dienstbaar te maken aan de groote zaak van het Vaderland. Het is waar, dat de uitvoering van dergelijke bepalingen voor eerst geene groote omkeering zou doen geboren worden, doch juist daarom is zij wenschelijk. Zij zou den weg openen voor eigene ontwikkeling, en dat was reeds zeer veel in dit oogenblik. Ten aanzien der Franschen zou zij langzamerhand die afhankelijkheid doen ophouden, welke ons zoo zeer drukt, en die zich bij de thans bestaande verordeningen nog vernieuwt en vermeerdert.

Met eene stellige begunstiging der dagbladen in de landtaal, was er vervolgens veel goeds tot stand te brengen. De overige konden daar niets tegen inleggen zonder zich bespottelijk te maken, en nogtans schijnt er aan zulk eene ondersteuning niet gedacht te worden. Wat mag daar van de oorzaak wezen? Zekerlijk niet het gebrek aan geldmiddelen, ook niet de zucht tot spaarzaamheid, welke men onze regering wel eens ten kwade nageeft, ter gelijker tijd dat men bezuiniging verlangt. Neen, eene zeer eenvou-

dige dwaling is er de schuld van. Men verbeeldt zich een gebrek aan belangstelling in de zaak zelve, en gelooft vrij algemeen, dat het volk in de Zuidelijke provincien geene nationale dagbladen verkiest. Men heeft een paar ondernemingen van dien aard zien aanvangen en te niet gaan, en dat gaf schijn van waarheid aan die onderstelling. Wanneer men nogtans de toedragt dier zaak van nabij beschouwen wil, dan zal men eene treffende overeenkomst ontwaren tusschen den val van deze letterkundige voortbrengselen, en die der zoogenaamde Vlaamsche schouwburgen. Beide hadden dit gemeen, dat zij beneden het middelmatige waren, en de mededinging moesten volhouden, met alles wat de vreemden in die vakken niet alleen goed, maar zelfs uitmuntend konden opleveren. Nu nog is het alzoo gesteld; want hoezeer de Parijssche dagbladen, aan onze tijdschriften somtijds eene groote onbeduidendheid geven, zoo is het echter niet te ontkennen, dat de Belgiesche journalen, hen menige goede en belangrijke bladzijde verschuldigd zijn. Zij hebben ook hunne schrijvers, die bij geval wel eens meesterlijk uit den hoek komen, en hunnen geleenden rijkdom genoegzaam met eigen arbeid weten te ondersteunen, om ten minste tegen eenig Vlaamsch geschrift de vergelijking te kunnen volhouden. Het is daarom eene dwaasheid, met mindere krachten tegen hen op te treden, of een bestaan te zoeken op het veld, dat zij weten vruchtbaar te maken. Die daar in zijn aandeel begeert, moet zoo wakker wezen als de onvermoeidste onder hen. Hij moet even als zij, op eene onbekrompene wijze zich kunnen helpen en door bekwame schrijvers zich laten on-

dersteunen, hij moet daarenboven het minder belangrijke en gebrekkige der tegenwoordige dagdagbladen, door eene groote onderhoudendheid vervangen, en zich door de grondige en nette behandeling van Nederlandsche belangen weten onmisbaar te maken.

Bestond er slechts een soortgelijk tijdschrift, dan moesten de overige spoedig volgen. Ten minste in de kleinere plaatsen zou het bij voorkeur gekopieerd worden. Die stedekens, welke nu plaatselijke fransche dagbladen maken, zouden dan met Nederlandsche kouranten voor den dag komen. In verre weg de meeste kan dit eenen gereden bijval vinden, mogelijk wel in allen, bij aldien men de medewerking der vreemden voor het vervolg wilde beletten.

Slechts één tijdschrift, dat door een kundig man bestuurd werd, zou zulk eene verbetering, en deze weder vele andere kunnen tot stand brengen. Om evenwel regt nuttig te wezen, behoort hetzelve eene onafhankelijke redaktie te hebben. Een ministerieel dagblad heeft altijd iets tegen zich, en is ook te ernstig van aard, om in de plaats te kunnen treden van die journalen, welke ons al lagchende onderwijzen of al spottende misleiden. Zulke geschriften zijn niet anders dan door de zoodanige te vervangen, die met gelijke middelen een altijd edel, opregt en vaderlandsch doel hebben.

Intusschen zouden wij met een zoogenaamd officieel dagblad, reeds aanmerkelijk kunnen vooruit komen. Het Nederlandsch werd dan zigtbaar de eenige Gouvernements-taal, en de laatste twijfel, die er hier omtrent nog bestaat, verdween alzoo gelijk eene schaduw voor het licht. De eenheid en de vereeniging van alle de Nederlanden was insgelijks door zulk een

geschrift aan te duiden. Voor de verbroedering moest het een nieuwe band worden. In het kort, men kon dan de overheid door geheel het land op de zelfde wijze leeren kennen, en zich alomme van derzelver zorgende bemoeijenissen overtuigen. Iets dat tegenwoordig nog geen plaats grijpt. In de Noordelijke provincien gaat dit tamelijk wel, men heeft er de Staatskourant, en deze wordt door een geacht letterkundige bestuurd. Zij is echter in het geheel niet volmaakt, maar zij bevat eene menigte berigten en kennisgevingen, welke voor de gemeente van belang zijn, en hen de verzekering geven, dat het Gouvernement, in waarheid, op hun voordeel en genoegen bedacht is. In de Zuidelijke provincien wordt dit dagblad niet verspreid. Wij hebben daar voor het *Journal de Bruxelles*, het welk in het Fransch geschreven is, en voor dat gedeelte niet officieel schijnt te wezen. Het eigenlijk ministeriele van dit tijdschrift bepaalt zich tot de mededeeling van die besluiten, welke hier te lande van een dadelijk belang zijn, of wel tot de verdediging van zoodanige maatregelen, welke door de overige journalisten in een verkeerd daglicht geplaatst zijn. Voorzeker heeft dit zijne nuttigheid, doch het beantwoordt slechts ten deele aan het oogmerk, en maakt ons niet anders dan bij verkorting met de handelingen der overheid bekend. Wat er ten nutte der afgelegene provincien besloten wordt, komt er zelden in voor. Wat ons zee-wezen betreft, wordt er vruchteloos in gezocht. Het eerste nogtans zou van groot belang zijn voor het algemeen, en het laatste inzonderheid voor onze Zuid-Nederlandsche koopsteden. Voor het overige heeft dit dagblad de opinie tegen zich Met een vreemdeling aan het hoofd,

deelt het in alle de gebreken der overige journalen, en schijnt veel eer de nieuwspost van eene kleine fransche stad, dan wel de *Moniteur* der Nederlanden te zijn. Ik beken, dat er somtijds eenige goedgestelde artikels in voorkomen. De redaktie is onze nationaliteit en volkstaal niet ongenegen, zij verdedigt die somtijds, doch het zijn predikatien, die bij de gemeente verdacht blijven. Zij bewijzen te veel, en verliezen daar door al hunne kracht. Het voorbeeld ontbreekt aan hunne leering; immers schrijven zij lofredenen op het Nederlandsch, en hebben niet de minste kennis van de zaak, die zij verdedigen. In hoogere aangelegenheden is dit niet beter gesteld, zij kennen noch het land, noch de geschiedenis. De lezer bemerkt dit spoedig. Hij let ook op den persoon die spreekt, zoo wel als op het onderwerp dat hij behandelt, en zoo dit onderwerp betrekking heeft tot het vaderland of tot de regering, hoe wil men dan dat een Franschman, die voor zijne moeite betaald wordt, eenige overreding zal te weeg brengen? Zoo het mij verder vergund is, nog eene aanmerking op het *Journal de Bruxelles* te maken, dan betreft hetzelve de houding, die met de waardigheid van het ministerie niet overeenkomt. Het is een tweeslachtig wezen, ten deele officieel en ten deele niet. Voor het overige eene smakelooze vermenging der beide talen, meest al zoo onnaauwkeurig in het Nederlandsch als in het Fransch, en of dit niet genoeg ware, zoo komen er nog de half Vlaamsche en half Gallische advertentien der notarissen bij, waar door het geheel voor het oog reeds wanstallig, en voor de geschiedenis van geringe waarde is.

Vooral met betrekking tot de landtaal zou zoodanig een dagblad moeten nuttig zijn, het kon derzelver beoefening van de eerste noodzakelijkheid maken. Tot dat einde behoorde het in het Nederlandsch en zonder bijgevoegde vertaling te worden uitgegeven, het welk trouwens in overeenkomst zou wezen met alle andere stukken, welke van hooger hand tot het volk komen, en door een ieder begrepen worden. Wat daar somtijds aan ontbreken kan, is voor eene brede opgaaf en uitweiding vatbaar, doch de ondervinding leert ons dagelijks, aan hoe weinig zwarigheid het goed verstand der plakaten onderhevig is. Deze plakaten zijn meest al zuiver Hollandsch, en van eene onmiddelijke toepassing op de burgerij, verstaat men deze, waarom zou dan het overige eene vertolking noodig hebben? Schijnt het niet als of de hooge overheid telken reize in weerspraak met zich zelven is, wanneer zij zich van het Fransch bedient, of derzelver besluiten in die taal laat ophelderen? Mij dunkt ja, althans wekt het de gedachten op, als of er eene afscheiding tusschen het bestuur en de bestuurders, tusschen de taal van het Gouvernement en die van het volk bestond. Alleen voor de Waalsche provincien zou het noodig zijn, om gedurende eenen zekeren tijd nog de fransche tekst der wetten en verordeningen te bezitten, en wanneer er daar omtrent geene voorbereidende maatregelen genomen worden, dan zal dit over honderd jaren nog het geval zijn. Kon men daarentegen goedvinden, de regering slechts in de volkstaal te doen handelen, en bragt men vervolgens het verslag van die verrigtingen in een welgeschreven Nederlandsch dagblad, dan konden alle kleinere

plaatsen daar in het punt vinden, van waar zij voor hunne tijdschriften hadden uit te gaan, zonder daarom nog verpligt te zijn tot zulk eene slaafsche navolging als de Franschen op dit stuk bedacht hadden. Een ieder herinnert zich dat stelsel, hetwelk even zoo vernielend was voor de vrijheid als voor de welvaart van het land. Het is dit stelsel niet, dat ik voorspreek. Ik wil er slechts een gedeelte van aanprijzen, en wel in zoo verre als het bij ons van eene goede werking zou kunnen wezen, en met den aard van onze natie overeen komt. Met dwang is daar niets mede aan te vangen, doch met een goed voorbeeld te geven, bekwam men ten allen tijde de meeste goedkeuring en de verstandigste navolgers.

Te Luik kon men zich, voor de dagbladen, van de beide talen bedienen, daar is de vertolking voor eerst op hare plaats, de Nederlandsche taal en denkwijze kunnen er op die zelfde wijze bekend en algemeen worden, als weleer het Fransch in de Noordelijke provincien.

NEGENDE HOOFDDEEL.

OVER DE GENOOTSCHAPPEN.

Door geheel het land hebben wij maatschappijen, die zich de beoefening van eenig vak van wetenschap, of wel de bereiking van een nuttig doel hebben voorgesteld. De wijze van derzelver inrigting loopt evenwel zoo aanmerkelijk uit een, dat zij schier voor geene onderlinge vergelijking vatbaar zijn. In Holland zijn zij tot in het ongeloofelijke vertalrijkt. Zij bepalen zich meest al, tot de behandeling van een zeker gedeelte der nijverheid of der letteren, en maken alzoo te zamen een groot geheel uit. De beeldende kunsten worden daar bij genomen, en verwekken er ook eene duurzame belangstelling, welke nogtans op eene geheel bijzondere wijze gekenschetst, en in het geheel geene geestdrift, geene warme en vurige liefde is.

Die genootschappen hebben vervolgens een meer ernstig dan aangenaam voorkomen; de deftigheid is er de heerschende toon, en deze heeft iets van het koele en rustige, dat men in de protestantsche kerken waarneemt. Zoo als daar, wordt er goed gesproken en slecht gezongen. Met uiterlijkheden houdt men zich niet op, daarentegen betoogt en redeneert men. Alles wat den menschelijken geest omvatten kan, wordt in het kleed gestoken eener redevoering, en ofschoon deze voortbrengselen niet

altijd even belangrijk zijn, somtijds zelfs den slaap in de oogen brengen, zoo moet men echter, ter liefde van de waarheid, het nuttige dezer oefening erkennen. Zij bevordert de algemeene belangstelling in wetenschappelijken arbeid, zij is den bloei der landtaal zeer gunstig, en verspreidt eenen verbazenden schat van kundigheden, tot zelfs op den minsten burger. Dat isde beste zijde, welke de genootschappen vertoonen kunnen. Zij hebben voor het overige eenen belangrijken invloed op de leiding der jeugd, en bezitten het gelukkig vermogen, om den aanvangeren in een nuttig vak op den weg te helpen. Geoefende mannen houden zij in eene eeuwigdurende beweging, althans zij beproeven dit van tijd tot tijd met den besten uitslag, en met het heerlijkste gevolg voor de vaderlandsche letterkunde.

De onregtvaardigheden, die somtijds daar bij plaats hebben, wil ik niet tegenspreken, ik wil ze ook niet ophalen, want ik beschouw die in vergelij king met het groote nut dat uit de zaak zelve voortvloeit, het geen voorzeker belangrijk genoeg is, om tegen het nadeelige en onaangename der gunstbetooning en kuiperij, te kunnen opwegen.

Ook zoo is het met de partijschappen gelegen, tot welke de Hollandsche genootschappen wel eens aanleiding geven. Zij bevorderen zekerlijk geene eensgezindheid onder de geleerden, en vermeesteren niet zelden het anders onpartijdig oordeel der menigte. Eenige gezaghebbende mannen kunnen daar van een groot misbruik maken. Er zijn er, die dit reeds doen, die zottelijk de onkunde voorstaan, en hunne bevooroordeelde begrippen omtrent personen en zaken in zwang brengen. De roem van eenige uitmun-

tende letterkundigen wordt daar aan opgeofferd, de dwaling gehuldigd, en het goede miskend. Op den duur nogtans komt dit alles wederom te regt, want de ware verdienste is boven alle aanvallen en onderdrukking verheven. Het gene waarlijk goed is, wordt eindelijk als zoodanig erkend; dat geen, wat op den langen weg geene proef houdt, moet vroeg of laat tot zijne vorige nietigheid terug keeren. Ik verbeelde mij derhalve, dat wij de genootschappen, om het schadelijke dat zij te weeg brengen, niet moeten verachten. Het zou geene moeite kosten, een paar honderd dichters aan te wijzen, die men in openbare geschriften als vergood heeft, en die een tijd lang door deze of gene Hollandsche maatschappij in de hoogte zijn gebeurd, en het volk als Pindaren en Homerussen zijn voorgehouden; doch wat kwaad is daar in gelegen? Hooft en Vondel hebben hunne troonen niet verloren. De twee honderd onsterfelijken zijn vergeten, en de natie heeft eene belangstelling in onze vaderlandsche dichtkunde gekregen, welke die van het voorgeslacht te boven gaat.

In de kleinste stad, zelfs op de meeste dorpen der Noordelijke provincien bestaat er eene soort van letterkundige maatschappij, voor het minst een leesgezelschap, en wat men daar ook tegen zeggen mag, welke gebreken er in te vinden zijn, zoo worden de genootschappen toch altijd door derzelver goede zijde overtroffen; dat beweegt mij om derzelver in standhouding te verlangen.

In de Zuidelijke provincien bestaan zulke inrigtingen niet, er wordt minder gelezen en meer gedanst. Van vrolijkheid en uitspanning hangt daar de wereld aan een, de behoefte der gezelligheid maakt er

de genootschappen zoo talrijk als ergens anders, derzelver doel is het vermaak, en niet de nuttigheid. Zonder muzijk en zonder vrouwen vinden slechts de boogschutters eenig genoegen. Alle overige maatschappijen vereenigen zoo veel mogelijk de beide kunnen, zoeken de maaltijden, verlustigen zich in de beeldende kunsten, sporen den zang aan, bevorderen de tooneel-oefening, en vreezen eene redevoering, even als eene boetpredikatie of eene bedevaart.

Er zijn vervolgens uitzonderingen op den regel. Men telt in Braband eenige maatschappijen, die een ernstiger voorkomen hebben, en zich daarom doen vergelijken met de genootschappen in de Noordelijke provincien. Ik moet nogtans ter dezer gelegenheid aanmerken, dat zij eerst nieuwelijks zijn opgerigt, en tot nu toe weinig in den smaak vallen; eene omstandigheid welke ik hoofdzakelijk aan derzelver vorm toeschrijf, en waaromtrent van den tijd geene beterschap te verwachten is. Ik geloof wel, dat men het levendigste belang in de landtaal zal kunnen verwekken, en de Nederlandsche letterkunde in deze gewesten doen hoogschatten en beoefenen; doch het zal niet mogelijk wezen, het volk zijnen meer levendigen aard te ontnemen, en die mate van geduld te geven, welke men noodig heeft, om van tijd tot tijd over de vier jaargetijden, over de waarde van den mensch, over het nut der opvoeding, en dergelijke onderwerpen te hooren opdreunen. Voor de poezij heeft men nu reeds een open hart. De Hollandsche dichters worden met belangstelling gelezen, een ieder doorbladert die, en vindt er zijne gading in, zonder daarom nog lust te gevoelen om zich naast den genootschappelijken predikstoel te scharen, en de echt-

scheiding of het gevallen meisje als eene nieuwigheid te hooren voordragen. In eene school zouden de meergevorderden, in soortgelijke lezingen belang stellen, inzonderheid zoo dezelve tot grondslag dienden van eenige spraakkunstige opmerkingen; maar in een genootschap verwacht men van den spreker, dat hij zich schikke naar de vorderingen, die zijne toehoorders reeds gemaakt hebben. Men wil ook, dat hij het woord rigte tot de genen, die in de vergadering tegenwoordig zijn, of ten minste iets voorbrenge, dat hunne nieuwsgierigheid opwekt, of hunne aandacht kan gaande maken. Voortbrengselen van een algemeen, of van een plaatselijk Brabandsch of Vlaamsch belang, zouden behagen kunnen; doch lierzangen op den schreijers toorn, op de kinderen van den Heer Tollens, of op de zwangerschap van Mevrouw Bilderdijk, bezitten geenszins dat aantrekkelijk vermogen.

Indien het dus ernst is, om door onze nieuwere genootschappen, de vaderlandsche letterkunde, eenen algemeenen bijval te doen verwerven, dan ware het in de eerste plaats noodig, dat de sprekers zich in de keuze van hun onderwerp verbeterden, en vooral met geene verhandelingen of gedichten te berde kwamen, waarin men, met den besten wil, niet het minste belang kan stellen. Er is geen gewigtiger punt voor iemand, die verbeteren wil, dan de opwekking der aandacht, en het zij men zijn eigen werk, het zij men den arbeid van anderen op de catheter brengt, in beide gevallen dienen het bloemen en geene distels te wezen; in beide gevallen moet er iets nieuws, iets verrassends te hooren zijn, of wel de vergadering loopt uit een, en is niet weder bij elkander te brengen.

Wat aangaat de genootschappen, welke zich in de Noordelijke provincien met de beeldende kunsten afgeven, of bepaaldelijk de wetenschappen ten doel hebben, deze zijn in het eigenlijk Belgien noch talrijk, noch gezocht. De weinige die er bestaan, houden zich zeldzaam met iets anders, dan met eenige tentoonstellingen bezig, en dat doen zij zeer goed. Hunne taal is het Fransch, het welk ik aan de kracht der gewoonte, veel eer dan aan eenige andere omstandigheid kan toeschrijven; uit gebrek aan nationaliteit is het zeker niet. Onze Vlaamsche kunstenaars laten zich op dat punt gewisselijk niet overtreffen; de onkunde is er even min schuld aan, want er zijn schier geen schilders, beeldhouwers of graveurs, die van de landtaal niet eene grondige kennis hebben, of dezelve dagelijks spreken. Deze zwarigheid zou gemakkelijk zijn weg te nemen. Of het echter mogelijk zal wezen om de hier bedoelde inrigtingen op den Hollandschen voet te brengen, dat geloof ik niet, en ik zie er ook volstrekt geene noodzakelijkheid in.

Met de akademien van Amsterdam en Antwerpen is er in het noodzakelijke voorzien; die hooge scholen bevinden zich in eenen bloeijenden staat, en hebben kundige mannen aan hun hoofd, alle Nederlanders, alle kunstenaars of geleerden, die met roem bekend zijn, en het vaderland tot eer verstrekken. Naar die modellen zullen zich welligt nog eenige genootschappen en stedelijke teekenscholen verbeteren, en zoo zij dit doen, kan er met reden niet meer gevergd worden. De meesters en de leerlingen zullen van zelven leeren prijs stellen op de taal- en op de letterkunde, en dezelve spoediger nog helpen ver-

rijken, dan men algemeen gelooft. Er zijn er nu reeds, die Weijerman en Lens, die Houbraken en Laïresse kunnen verbeteren. De Heeren Odevaere, Van Bree en Braemt behooren zeker tot dat getal. Onze overige kunstenaars zijn misschien minder geschikt, om de pen te voeren; doch met penseel en beitel zijn zij niet minder groot. Zij schrijven niet, maken geene handleidingen, en verachten alle genootschappelijke praal. De theorie is echter in hun hoofd en het vermogen in hunne hand. Zij doorkruisen de Belgische steden, stichten er de schoonste paleizen, versieren er de galerijen, de wanden der poorten en der kerken, rigten er gedenkteekenen op, snijden er keuriglijk in het staal, of slaan er standbeelden in het marmer.

Doch ik moet op de genootschappen terug komen; wij hebben er nog, die van veel gewigt, en eene groote belangstelling waardig zijn. Onder dat getal reken ik in de eerste plaats het Koninklijk Nederlandsch Institut, de Brusselsche akademie, het Nut van 't algemeen; de Utrechtsche en Zeeuwsche maatschappijen, die van Antwerpen en de *Société de Flore.*

Om nu met de laatste te beginnen, wil ik slechts aanmerken, dat deze vereeniging door niets anders merkwaardig is, dan door de aanzienlijke en voorname mannen, die dezelve uitmaken; zij is in Brussel gevestigd, en heeft in Gent en in Haarlem hare kopijen en hare originelen. Ik hoop echter voor die steden, dat hunne plantkundige inrigtingen van meer belang zijn dan hier, want in de hoofdstad van Belgien zijn zij van geringe beteekenis. De wetenschap zelve schijnt er de kennis te wezen van die lieden, die geheel geene wetenschap bezitten. Ik wil nogtans van

dit gezelschap niet afstappen, zonder vermeld te hebben, dat het een der oudste is, welk in Braband bestaat. Het werd eertijds, zoo als alle onze vereenigingen van dien aard, in de landtaal bestuurd. Het stamboek der leden kan dit nog getuigen, de eerste wetten waren in het Vlaamsch, maar door eene zonderlinge toedragt van zaken is dat alles verkeerd. Een Franschman is aan het hoofd geraakt, en daar door is de Nationale taal, hoezeer overal in hare regten hersteld, evenwel uit deze maatschappij verbannen.

Met de maatschappij van weldadigheid is het even zoo gelegen, deze voortreffelijke inrigting, heeft het onderhoud der binnenlandsche kolonien ten doel. Zij zou een middel kunnen wezen ter bevordering van de landtaal, en zij wordt in het fransch bestuurd. Het is waar, dat die afdeeling, welke in den Haag gevestigd is, onze nationaliteit ook in den vorm, en in het taalgebruik in acht neemt, en zekerlijk de volkplanting van Frederiks-oord voor die van Wortel niet behoeft onder te doen. Het tijdschrift dat zij uitgeeft, houd ik voor veel beter dan dat, hetwelk hier gedrukt en in het fransch geschreven wordt, en al ware het, dat men ze kon gelijk stellen, dan nog moet ik aanmerken, dat de *Star* veel meer gelezen wordt, veel meer bekend is, dan de *Philantrope*, en derhalve, dat de smaak van ons lezend publiek gevestigd, deszelfs verlangen niet dubbelzinnig is. Daar echter de Zuid-Nederlandsche afdeeling in het fransch bestuurd, en de verrigtingen van de maatschappij in eene vreemde taal geboekt en wereldkundig worden, heb ik de redenen zoeken op te sporen, welke tot zoo zonderling een verschijnsel aanleiding gaven,

doch ik heb die niet kunnen vinden. Met den zelfden Vorst in het midden, welke in Holland de ziel is van die onderneming, kan het gebrekkige aan het boven-einde niet gezocht worden. Het is waar, dat er onder de overige direkteuren eenige mannen gevonden worden, die geene bijzondere studie van het Nederlandsch gemaakt hebben, maar het is ook even waar, dat zij de landtaal verstaan, en voor het grootst gedeelte eenige ambten bekleeden, waartoe derzelver kennis onontbeerlijk is. Aan dien kant kan alzoo de schuld niet wezen. Bij de belanghebbende nog veel minder, want het zij men de kolonisten, het zij men de betalende leden daar onder verstaan wil, zoo is het altijd zeker, dat beider meerderheid, niet alleen vlaamsch spreekt, maar zelfs dat dit verschil tot elkander staat, als 90 tot 10.

Om nu het gebruik van de fransche taal te regtvaardigen, zou ten minste de plaats der volkplanting een Waalsch oord moeten zijn; maar ook, dit is het geval niet. In de omstreken van Hoogstraten is men zoo Nederlandsch als in Holland, en hetgene meer zegt, er zijn daar geen zes menschen, die de arme kolonisten vertolken kunnen, wat er over hun beslist, of wat er van hunnen arbeid geschreven wordt.

Over de oorzaken van dit misbruik weet ik dus geene bijzonderheden op te geven, en wat de schadelijkheid van deszelfs gevolgen betreft, hier omtrent zal men niet beter kunnen oordeelen, dan wanneer men deze zaak in verband brengt met dergelijke afwijkingen meer, waar over ik in dit en andere hoofddeelen gehandeld heb.

Om nu terug te keeren tot die genootschappen,

welke zich meer bepaaldelijk met de letteren bezig houden, en van welke men derhalve eene regtstreeksche belangstelling in de landtaal verwachten kan, zou ik in de eerste plaats van het genootschap *Concordia* moeten gewagen, hetwelk te Brussel gevestigd is, maar wij hebben vroeger reeds gezien, dat het in de asche ligt, en wij zullen dus uit het stof blijven. Ik wensch echter, dat de herstelling van deze inrigting niet lange mag achter wege blijven. In geene plaats van ons vaderland kon zij zoo bloeijend en belangrijk wezen, als wel in de hoofdstad van het oude Belgien. Er zijn zekerlijk eenige zwarigheden aan zulk eene vereeniging verbonden. Voor Leijden en Haarlem is een genootschap, een waarachtig vermaak; in Rotterdam boeit het insgelijks de algemeene belangstelling; doch in eene residentie zoo als deze, bestaat er te veel afleiding, en tevens te weinig lust voor dergelijke oefening, als men doorgaans in de Hollandsche maatschappijen bij der hand neemt. Zoo men evenwel zou kunnen goedvinden, om het aangename met het nuttige te verbinden, en men bedacht zich op middelen. welke aan de zaak minder ernst en wat meer losheid gaven, dan twijfel ik niet, of het zou mode worden, om zoo wel de belangrijke zittingen dier akademie, als de prijs-uitdeelingen in het *Athenæum* te gaan bijwonen.

In Antwerpen heeft men langs dien weg eenen grooten stap voorwaarts gedaan. Het genootschap dat reeds voor jaren lang in die stad is opgerigt, kan in nuttigheid niet wel overtroffen worden. Voor het uiterlijke voldoet hetzelve aan de gevestigde smaak der natie. Men schroomt er zang, noch dans.

Men speelt er zelfs eenige kleine tooneelstukjes in de landtaal, en dat alles lokt de menigte, en wekt de belangstelling op, ook in de overige meer ernstige, meer gewigtige, en dikwerf geleerde bezigheden der leden te komen deelen. Zij hebben dat bij uitnemendheid wel begrepen, en plukken nu reeds de aangename vruchten van hunnen arbeid.

Op gelijke wijze heeft men de genootschappelijke inrigtingen te Lier beproefd, en de poging was niet te vergeefsch. Te Lier? Ja, lezer, in dat nederige vlek heeft men nog dit jaar eenen kleinen dichtbundel te voorschijn gebragt, die vol is van groote denkbeelden, en de zangers van die plaats tot meer eer verstrekt, dan menig bekroonden rijmelaar ooit zal waardig worden. — Lees en oordeel.

Om nu van het min belangrijke tot het meer beduidende over te gaan, zou ik onze hoofdgenootschappen moeten aanroeren. Daar tegen is maar eene zwarigheid, en wel deze, dat de eerste maatschappijen in naam welligt het voorkomen zullen krijgen, als waren zij de laatste in wezenlijke nuttigheid. Het is echter niet mogelijk, dat ik hun stilzwijgend kan voorbij gaan. Ik ben verpligt te spreken, en van deze taak zich te kwijten, zonder tevens de werkeloosheid van ons Institut, en den verkeerden ijver van onze Brusselsche akademie te doen opmerken, zou eene beleefdheid wezen, die de achting, welke men deze inrigtingen verschuldigd is, veel eer vernietigen, dan bevorderen kon.

Ons Koninklijk Nederlandsch Institut is eene instelling van den voormaligen Koning van Holland. Een vorst die het wel meende, de kunsten ter harte nam en zijne onderdanen, met het naburig Frank-

rijk, op een gelijken trap van beschaving zocht te brengen. Zijne middelen nogtans waren niet altijd van eene goede keus. Bij de eerste beschouwing hadden zij het glansrijke der nieuwheid; bij eene bedaarde inzage waren zij meestal ongeschikt voor de behoefte zijner natie, of in eene volstrekte tegenstrijdigheid, met de omstandigheden van het land waar over hij regeerde. Het was niet meer de oude republiek, die Europa zoo dikwerf verbaasd heeft, maar de denkbeelden der burgers waren toch in het hoofdzakelijke dezelfde gebleven, zij wilden geene centralisatie, het allerminst in zaken van wetenschap en kunst. Zij hadden overal eene geschikte gelegenheid, ter oefening en beschaving. Zij konden in de meeste steden zoo goed de aandacht trekken als te Amsterdam. Er was dus niemand, die zich verplaatste, waardoor de oprigting van het Institut wel in de hoofdstad geschieden kon, maar hetwelk ook ten gevolge had, dat slechts een gering getal van deszelfs leden zich op de aangewezene plaats bevond. Indien men nu de overige in afdeelingen had doen werkzaam wezen, dan ware het mogelijk geweest de hier bedoelde fransche instelling bij de Hollanders te nationaliseren, doch men heeft dit over het hoofd gezien. De leden zijn heinde en ver verspreid gebleven. Men heeft ieder voor zich zelven laten voortgaan en hen, als het ware, gemagtigd, om hun lidmaatschap, veel eer als eene vereering, dan wel als eenen werkpost te beschouwen.

Onder het keizerrijk was hier omtrent geene verbetering mogelijk. Bij de herstelling van zaken was daar aan gevoegelijker te denken geweest, maar ook dit heeft geen plaats gehad, en het Institut is gebleven

wat het voormaals was. Eene mislukte onderneming.

Men zou zich nogtans een verkeerd denkbeeld van het Institut vormen, indien men deszelfs leden van onbekwaamheid verdacht hield. Dat is de bedoeling niet van hetgeen ik heb willen uitdrukken, noch van hetgeen dat geschreven staat. De kundigste mannen van ons vaderland hebben zitting in dit genootschap, en hun uitgegeven arbeid wederspreekt den laster. Doch wat zijn die geschriften? Wat zijn de memorien van het Institut? Immers niet anders dan eene verzameling van stukken, door de leden, of door eenige bekroonde geleerden ingezonden; stukken, die zoo wel voor eene afzonderlijke uitgave als voor soortgelijk eene vereeniging geschikt zijn, en waarmede het Institut *qua talis* niets te maken heeft.

Van de eene zijde erkennen wij de verdienste van die letterkundigen, welke tot deze koninklijke maatschappij behooren. Van den anderen kant evenwel komt het ons voor, dat die zelfde inrigting slechts van eenen geringen invloed is, op de ontwikkeling van onze letterkunde, op de verbetering van ons tooneel, of op de verspreiding der landtaal.

Ik weet niet den minsten maatregel op te noemen, welke door dit ligchaam met eenig goed gevolg genomen is. Ik ken niet eene onderneming, welke door het zelve geleid of bestuurd wordt. Deszelfs aanwezen is onmerkbaar in de provincien, en in de hoofdstad van geringen luister, van weinig algemeen nut.

Het lijdt geen twijfel, of het Institut zou zoo wel hier als elders, eenen invloed ten goeden kunnen bezitten; vooral met betrekking tot het Zuidelijk Nederland behoorde het van groot belang te wezen. Dat is een nieuw veld, waarop men den bloei der Na-

tionale taal bevorderen kon, en de ineensmelting met de Hollandsche gewesten diende gemakkelijk te maken. Er zijn duizende middelen, welke tot dat einde, door zulk eene voorname akademie te beproeven waren, en waar door, voor het minst, aan den loop der Belgische studien eene meer eigendommelijke, en eene min fransche rigting zou te geven zijn.

Het is waar, dat de grondbepalingen van het Institut voor dergelijk een werkkring niet gemaakt zijn, en dat deszelfs leden volstaan kunnen met hunne tegenwoordige bemoeijenissen. Ik wachte mij daarom eenige scherpe aanmerkingen te herhalen, die ik wel eens heb hooren maken, en vrage slechts, of zij met eenige verandering in hunne reglementen, niet veel nuttiger zouden worden, dan zij als letterkundig ligchaam tot nog toe geweest zijn?

Men denke hier voornamelijk, om het belangrijkste, het eerst om het Nederlandsch, en vervolgens om al die vakken van wetenschappen en kunst, in welke onze landaard zou kunnen uitmunten.

Op gelijke wijze als het Institut, zou de Brusselsche akademie zich kunnen verheffen. Slechts eens in 't jaar geeft zij teekenen van leven, de leden komen dan van alle oorden te zamen, bekroonen een paar ingekomene stukken, ontwerpen wederom een nieuw *Programma*, en keeren met de diligentie naar huis.

Deze inrigting is door Maria Theresia tot stand gebragt. In 1772 begunstigde zij dezelve met opene brieven, en riep de aandacht der leden hoofdzakelijk op de beoefening der wetenschappen, de oude geschiedenis en klassische letterkunde. De franschen hadden dit kunnen verbeteren, doch hun stelsel was

vernietigen, en dit veroorzaakte in 1794 de sluiting van deze onschuldige vereeniging. Onze Koning heeft dat alles weder hersteld, en eenigermate zoeken bij te dragen tot de verlevendiging en uitbreiding van eene maatschappij, welke het reeds al te lang aan bescherming ontbroken had. — Men verzuimde nogtans in dien tijd, de vaderlandsche letterkunde tot de spil te maken der herstelde akademie. Men hield zich bij het vroeger gebruik der fransche taal, en laat dit nog voortduren.

In zoo verre is de Brusselsche akademie met het Institut niet te vergelijken. Deze vereeniging heeft slechts een stap te doen om volmaakt te wezen. Gene zou zoo wel in het wezen als in den vorm moeten verbeterd worden. In het Noorden ontbreekt het slechts aan den wil, en in het Zuiden aan het vooroordeel tevens. Er zijn echter in deze plaats, er zijn ook in de hier gevestigde akademie verschillende mannen, die zich boven de ingewortelde dwaalbegrippen verheffen. Er zijn oude lieden, die de noodzakelijkheid van eenige veranderingen gaarne erkennen. Zij willen die met bedachtzaamheid, en op zulk eene wijze zien aanvangen, dat zij voor eerst niet overstemd worden en hun gezag verliezen, welke zwakheid zoodanig in de menschelijke natuur is ingeweven, dat het een pligt is geworden, daar aan toe te geven. Voor het overige, zijn er eenige jeugdige akademie-leden, er zijn ook andere letterkundigen van middelbaren ouderdom, die te veel oordeel hebben, dan dat zij de geleerde inrigtingen van hun vaderland, zonder overeenstemming met het staatkundige zouden laten.

Indien de overheid slechts spreekt, indien zij over-

tuigt, zonder te bevelen, dan zijn de meeste Belgen tot iets groots bekwaam.

Doch ik moet nog van eene andere inrigting spreken, welke er in de Noordelijke provincien bestaat, en die ons hier ontbreekt. Ik bedoel de maatschappij *Tot nut van 't Algemeen*. Eene menschlievende instelling van den eersten rang, en waar tegen ik niet eene zwarigheid weet aan te voeren, dan derzelver onchristelijke handelwijze, ten aanzien van die landgenooten, welke den Israëlitischen godsdienst omhelzen. Dat is eene soort van barbarij, die zich beter met den geest der middel-eeuwen, dan met de verlichting van onze dagen laat overeen brengen. Wij zouden bij de oprigting of nabootsing van de hier bedoelde maatschappij, in de eerste plaats, de verdraagzaamheid dienen plaats te geven; reeds is men er aan gewoon, en het kon dus geene opoffering wezen.

Slechts eenige weinige afdeelingen zijn er in Belgien gevormd; zij nemen niet toe. Daar zij nogtans voor de bevordering der nationaliteit, van het grootste belang konden worden en de Nederlandsche taal onder alle standen zou doen lezen en hoogachten, zoo komt het mij niet ongeschikt voor, de oplettendheid der weldenkenden op deze zaak te vestigen, te meer nog, daar de mindere klasse in Braband en Vlaanderen volstrekt onkundig is, in die vakken van wetenschap, welke de maatschappij bepaaldelijk voor den burgerstand heeft doen behandelen. Men zou dan twee zaken te gelijk doen, of liever, men zou in het plan vallen, dat ik niet genoeg kan aanbevelen, dat is om het volk, door middel der landtaal, te onderwijzen.

Aan de oprigting van afdeelingen in deze gewesten

is echter eene zwarigheid verbonden, die niet anders dan door het hoofdbestuur is uit den weg te ruimen. Tegen de maatschappij zelve bestaat een vooroordeel. Men verbeeldt zich, dat zij even zoo vijandig is omtrent de catholijken die te veel, als omtrent de joden, die te weinig gelooven. De priesters weten beter, maar deze wederom houden het daarvoor, als of de maatschappij tegen het stelselmatige van hun kerkgenootschap te veld trok, en het vertrouwen, in al dat geen zocht te ondermijnen, wat de geestelijken het christendom noemen.

Deze maatschappij zou derhalve beginnen moeten met haar eigene eer te handhaven, en wil zij tevens zoo nuttig wezen aan het algemeen als men regt heeft van haar te verlangen, dan kan dit niet te spoedig en niet te krachtig worden aangevat. Eene verhandeling tegen dit vooroordeel gerigt, zou spoedig gereed zijn, het zou gemakkelijk vallen eenige bewijzen op te tellen, welke deze voortreffelijke inrigting als onschadelijk voor den uiterlijken, en zeer dienstig voor den innerlijken godsdienst deden kennen; doch eene verhandeling zou niet gelezen worden, en haar doel missen. Het komt mij dus geschikter voor, dat de bestuurders eenige betrekkingen met vermogende en opgeklaarde lieden, in deze gewesten, zochten aante-knoopen. Dat zij zich om het belang der zake den eersten stap lieten welgevallen, en zelfs eenige geestelijken overtuigden. In Brussel en Luik zou dit weinig zwarigheid ontmoeten, misschien ook wel is het daar minder noodzakelijk, en het vooroordeel niet zoo groot. Op kleinere plaatsen daarentegen, maar vooral in de beide Vlaanderen en in de provincie Antwerpen schijnt het, als of de geestelijken nog eenige

teregtwijziging op dit punt noodig hadden. Zij zijn echter voor een groot deel verstandige en handelbare lieden, wat gestreng, wel is waar, op het stuk van ceremonien, maar toch altijd van eenen vaderlands-lievenden aard. Bij die Heeren zou de maatschappij zich gunstiger moeten bekend maken, en vervolgens door aller handen, die werkjes doen verspreiden, welke in hunne soort voortreffelijk en zoo wel zonder voorbeeld, als zonder navolging zijn.

De oprigting van eenige afdeelingen zou dan van zelven volgen, welke afdeelingen niet konden nalaten in de meer plaatselijke behoefte te voorzien.

Het geen echter vooraf diende te gaan, zou met opofferingen gepaard wezen. Die, welke ik zoo even heb aangeroerd, kunnen geen tegenstand ontmoeten, want het ligt in den geest der maatschappij de minstkundigen te zoeken, en niet door de bevoordeelden gezocht te wórden.

De geldelijke bijdragen zijn van meer belang, en te aanmerkelijker nog, daar de zaak in het groot zou moeten beproefd, en vele werkjes om niet dienden gegeven te worden. Zoo men bij die raming nogtans letten wil op de aanmerkelijke inkomsten der maatschappij, waarvan ik spreek, voor al oòk op die, waarmede haar fonds weldra stond vermeerderd te worden, dan is er reden om te denken, dat zelfs die laatste zwarigheid geen gewigt zal hebben in hare weegschaal.

Mogten mijne aanmerkingen, over het geheel, den evenaar naar die zijde doen overhellen, in welke ik zoo veel belang stel, en die geene andere is, als de duurzame welvaart van het vaderland, de beschaving, en de eensgezindheid mijner medeburgers, vrienden en broeders.

TIENDE HOOFDDEEL.

OVER DE MUNT.

Terwijl ik dit schrijf, vervallen alle mijne aanteekeningen op het stuk der munt, in verband beschouwd met onze nationaliteit. De Koning heeft het goedgevonden, om bij de Staten-generaal eene wet voor te dragen, waarbij alle fransche geldspecien buiten omloop worden gesteld. Die van het vaderland daarentegen zijn gangbaar gemaakt, en hebben, voor zoo verre zij onder vroegere regeringen geslagen zijn, eene nieuwe nederlandsche waarde bekomen. — Van die zijde is er een grooten stap gedaan ter bereiking van eenheid en orde. Wij zullen in ons eigen land wederom eene eigene munt hebben, en tevens een van die banden minder, welke ons aan Frankrijk hechten; bovendien zal iedere nieuwe standpenning, ons de beeldtenis van een vorst voor oogen brengen, die de welvaart zijner onderdanen ter harte neemt, den handel bevordert en de fabrijken ondersteunt.

Waar al het mogelijke beproefd wordt, valt niets meer in het midden te brengen. Intusschen wil ik van dit hoofddeel niet afstappen, zonder te hebben opgemerkt, dat onze nieuwe munt met randschriften en kenteekenen *in de Nederlandsche taal* voorzien is, en derhalve, dat het Gouvernement, ook in deze kleinigheid, eene nieuwe hulde doet aan het verlangen van het volk.

ELFDE HOOFDDEEL.

OVER HET TAALGEBRUIK IN DE NATIONALE VERTEGENWOORDIGING.

VOLGENS de grondwet is ieder lid, die ter vergadering komt van hun Edelmogenden, een vertegenwoordiger van het Nederlandsche volk; als zoodanig staat hij onder geene bevelen, en is volstrekt onafhankelijk, zoo zeer zelfs, dat hij niet den minsten last ontvangt van het ligchaam, dat hem kiest, en geen ruggespraak met zijne kiezers te houden heeft. In den eed vinden wij derzelver verpligting nog duidelijk ontvouwd, als waarin onder anderen bij den almagtigen God bezworen wordt, dat zij het algemeen belang met al hun vermogen zullen bevorderen, zonder zich daar van, door eenige provinciale of andere belangen te laten aftrekken.

Er kan dus geen de minste twijfel zijn, of alle onze vertegenwoordigers te zamen bevinden zich onder diezelfde verpligting, die aan elk hunner in het bijzonder is opgelegd. Zij moeten, vergeten, dat zij Walen, of dat zij Vriezen zijn. Het verlangen van hunne stadgenooten mag hen niet dierbaarder wezen, dan dat der minst door hun gekende Nederlanders, en alle andere inzigten, van wat aard die ook zouden mogen wezen, moeten zij aan de onafhankelijkheid van den Staat, aan het algemeen belang en aan de vrijheid der ingezetenen opofferen.

Dit is den leden, en dit is dan ook aan beide de kamers voorgeschreven.

In vroegere hoofddeelen heb ik reeds aangetoond, dat het Nederlandsch de Nationale taal is van de groote meerderheid der natie. Wij hebben ook gezien, dat het in het algemeen belang was, om dit te erkennen, en zelfs, om het gebruik van die taal over alle de provincien uit te strekken. De geschiedenis van andere volkeren is daarbij geraadpleegd. De slotsom van dat onderzoek is niet dubbelzinnig geweest, zoo dat de zaak der volkstaal niet wel anders kan beschouwd worden, dan als eene zaak, die in onmiddelijk verband staat met al dat gene, waar voor de Staten-generaal te waken en te zorgen hebben.

De onpartijdigsten oordeelen in dier voege, en dat dit oordeel met de handelingen van onze vertegenwoordiging niet overeenstemt, daar van kan men zich in iedere zitting overtuigen. De leden toch bedienen zich in hunne redevoeringen willekeurig van het Fransch of van het Hollandsch, of wel zij spreken uitsluitend het eerste, terwijl het bestuur der kamers van beide gebruik maakt. Met het oponthoud dat daar door veroorzaakt wordt, behoef ik mij niet in te laten, er is niemand die zich daar omtrent niet overtuigd heeft. Het verkeerde, en het lastige van dit gemengde taalgebruik is door velen der leden zelven erkend. De Heer Hogendorp heeft er zich over uitgelaten, in zijne bijdragen tot de huishouwkunde van Staat, en noemt het een ongemak, waar onder men nog lang zal moeten gebukt gaan. En inderdaad, het laat zich als zoodanig maar al te duidelijk aanzien. Het is daarom te hopen, dat zoo vele verstan-

dige en eerlijke mannen toch eenmaal op het stuk en op deszelfs gevolgen zullen doordenken, vooral, dat zij begrijpen zullen hoezeer het algemeen belang en de nationale waardigheid in het bezigen der landtaal gelegen is.

Dat het gebruik der landtaal aanvankelijk aan eenige zwarigheid onderhevig was, is algemeen bekend; maar in twaalf jaren moeten er vorderingen bespeurd worden, en het goed verstand ten minste tot die hoogte zijn gekomen, dat het administrative der kamers, de processen-verbaal, de rapporten en besluiten in het Nederlandsch, zoo goed begrepen worden als de woorden *voor* of *tegen*. Dat dit het geval is, wordt door velen voor eene uitgemaakte waarheid gehouden, ik deel in die gevoelens, en zal mijne bewijzen daar voor te berde brengen.

Vooraf moet ik nog aanmerken, dat onze eerste kamer uit de keure der Nederlandsche Grooten is te zamen gesteld, en men dus billijker wijze van dien kant de verbetering en het voorbeeld mag te gemoed zien. Die, welke eigenlijk in de Noordelijke provincien te huis behooren, kunnen daar niet tegen wezen, zij kennen allen de taal, welke in de vroegere staatsvergaderingen gebruikt werd. Die uit de Zuidelijke provincien zijn er minder in ervaren eensdeels, om dat die taal over het algemeen verwaarloosd is, en anderdeels, om dat zij inzonderheid door den adel veracht wordt. Dan ook, ongeacht die omstandigheid, wacht ik dat het goede van hen uitga, en ik verwacht, dat nog met te meer grond, daar juist de leden van de eerste kamer uit de verstandigste en onbevooroordeel-

ste van den adel gekozen zijn. De naneven van Marnix, van Egmond, van Hoorn, van Tresignie en van Arenberg zullen de keten niet willen breken, welke hunne huizen zoo duurzaam in achting hebben gehouden. Zij kennen der vaderen grootheid. Zij weten het, hoe veel prijs er door hunne ouders op de landtaal gesteld werd, en zullen aan hunne kinderen iets anders zoeken na te laten, dan een naam zonder glorie, en een rang zonder verdiensten.

In de tweede kamer ontmoeten wij ook afgevaardigden, die zoo wel door hunne geboorte, als door hunne uitgebreide kundigheden, in de kamer der pairs zouden zitten mogen, en ik maak dan ook al dat gene op hun toepasselijk, wat van hunne aanverwanten gezegd is.

Een Nederlandsch edelman, die het Nederlandsch niet verstond, zou voor de nakomelingen een raadsel zijn. Voor het overige is de tweede kamer uit leden te zamen gesteld, die allen in het vaderland geboren, en door de provinciale Staten gekozen worden. Die provinciale Staten zijn, met uitzondering van vier gewesten, allen in de Nationale taal werkzaam, en onder die vier, welke in de uitzondering vallen, bevindt zich het Groot-hertogdom, waar het plat duitsch gesproken wordt.

Wij hebben derhalve negentig afgevaardigden, die in hunne woonplaatsen geene enkele zaak in de fransche taal behandelen mogen, of behandelen kunnen. Wij hebben er vier uit Luxemburg, waar de volkstaal, in lange na, zoo veel niet met die van Vlaanderen verschilt, als die van Vriesland met Utrecht. Wij hebben er vervolgens acht uit Henegouwen, zes uit Luik, en twee uit Namen.

Gevolgelijk komen er 94 Gedeputeerden ter vergadering, in wier provincien men het Nederlandsch spreekt, en 16 uit die gewesten, waar het Waalsch bij de meerderheid is in gebruik gebleven. Zegge *zestien* tegen *vier en negentig*.

Wanneer het dan ooit te pas kwam, om plaatselijke belangen aan algemeene belangen op te offeren, dan zeker schijnt het in dit geval te wezen, waar de zaak op zich zelven van zoo veel gewigt is, en om zoo weinigen vertraagd wordt.

Dat het Gouvernement zich in de taal geen partij heeft gesteld, bewijst misschien voor het Gouvernement. Het geduld is eene nationale deugd. Het is bijzonder eene eigenschap der Noord-nederlanders, doch het is eene eigenschap die ten laatsten in weerzin verkeert. De beleefdheid daarentegen is een karakter-trek van de eigenlijke Belgen, een karaktertrek, die zich wel eens verbergt, maar zich vroeg of laat, vertoonen moet, zoo dat deze welhaast het verkeerde zullen inzien, om al te veel te vergen, en gene, om al te veel toe te geven.

Het is niet te min van de eerste noodzakelijkheid, dat de leden ter nationale vergadering elkander verstaan. Een ieder houdt zich daarom overtuigd, dat de inschikkelijkheid, welke tot nu toe plaats had, op goede gronden gerust heeft. Het is alzoo te denken dat het bestuur en de meerderheid niet anders hebben toegegeven, dan om het hoog belang der zaken, die te behandelen vielen. Het is onmogelijk, dat zij de noodzakelijkheid eener algemeene taal niet gevoeld hebben, doch het kan ligtelijk plaats hebben, dat zij het gebruik van het Nederlandsch slechts beschouwd hebben als een middel van beraadslaging, waar door

het algemeen welzijn, het dadelijke en tegenwoordig belang niet vertraagd mogt worden. Ik ben het met die opvatting eens, of liever bij de bestaande orde van zaken geef ik die uitlegging toe, men had anders welligt gehaspeld en getwist, gedurende al den tijd dat er nu groote dingen gebeurd zijn. Nog andere zaken blijven er aanhangig, die van te veel gewigt zijn, om niet op den tegenwoordigen voet te worden afgedaan. Zoo ik mij niet bedrieg, dan moet dit evenwel van jaar tot jaar verminderen, en met de meerdere vestiging van ons volksbestaan en van ons bestuur, zou het dan toch welhaast tijd worden, dat de minderheid zich na de meerderheid leerde schikken. Waar men elders mede begint, daar ziet men dikwijls dat wij mede eindigen.

Wat het Gouvernement gedaan heeft, om, zoo veel mogelijk, de nationale waardigheid in de kamers op te houden, is genoeg bekend. Het weinige dat de overheid daar nog zou kunnen bijvoegen, bestaat in kleinigheden; ten zij, dat zij het geraden vond om alle inlichtingen in het Fransch te weigeren, en op de noodzakelijkheid wilde aandringen, van het verbaal en de rapporten, uitsluitend in de landtaal te doen opmaken. Dat zou een groote stap wezen, die tot de laatste overgang kon voorbereiden.

Op zich zelven beschouwd, ligt er niets onbillijks in, de redenen die voor zulk eene handelwijs pleiten, zijn reeds hoofdzakelijk vermeld, en met betrekking tot de personen, die in dit oogenblik zitting hebben, kunnen er maar weinigen wezen, die ten minste niet verstaan zouden, het gene hun in duidelijke bewoordingen werd voorgedragen en medegedeeld. De meeste spreken in hunne huisgezinnen nooit an-

ders dan de Nederlandsche taal. Wanneer zij onder elkander waren, ben ik meermalen van hun getrouwelijk Vlaamsch getuigen geweest. Dat er nu zijn, die voor eerst nog eenige huivering gevoelen om in eene taal te spreken, welke hier te lande zoo lange en zoo bitter is bespot geworden, dat laat zich van een ieder begrijpen. De tijd zal hier in verbetering brengen, doch om te hooren en om te verstaan, zijn wij reeds verre genoeg gevorderd. Uit dit oogpunt beschouwd, zou men zelfs gelooven moeten, dat men dikwijls al te weinig van onze zuidelijke afgevaardigden veronderstelde, en slechts een bekrompen denkbeeld had van hunne vaderlandsliefde en van hunne bekwaamheid Althans ik heb zaken zien behandelen, waar bij in het minste geen wisseling van denkbeelden, geene verschillen, geene poging tot overreding te passe kwam, en waar bij men zich van eene vreemde taal bediende. Ik heb verhandelingen gehoord, waarin de afgevaardigden, niet voor hunne mede-leden, maar merkbaar voor het volk, de redenen hunner goed- of afkeuring verklaarden, en die verklaringen waren merendeels in het fransch.

Bij de verbodswetten op de granen, was er overreding noodig, doch door eene zonderlinge toedragt van omstandigheden, moesten alleen de Hollandsche afgevaardigden van de goede bedoelingen der regering overtuigd worden; de overige leden hadden allen reeds toegejuicht. Een ieder wist het, dat de Zuid-Nederlanders het voorstel ondersteunden, en niet een hunner sprak in het Hollandsch. De Minister volgde, tot mijne groote verwondering, zoo verkeerd een voorbeeld. Dat de Hollandsche Gedeputeerden de verdediging evenwel begrepen hebben, is

zeer mogelijk, het is zelfs meer dan waarschijnlijk, doch zoo het fransch, aanvankelijk slechts gebruikt werd, om die leden te overreden, welke men veronderstelde, dat het Nederlandsch niet verstonden, dan ziet men toch, tot hoe groote dwalingen eene te vergedrevene inschikkelijkheid kan aanleiding geven.

Intusschen schijnen het de Noordelijke Gedeputeerden te wezen, welke daar zelven de oorzaak van zijn. Zij hebben zich meer en meer toegegeven in het houden van fransche redenvoeringen, dikwerf met geen ander doel, dan om de zoodanigen te overreden, die volstrekt voor geene overreding vatbaar waren, met een gemaakt besluit ter vergadering kwamen, of hunne laatste mening reeds in druk hadden, voor dat nog de eerste spreker gesproken had. In die gevallen was hunne toegevendheid volstrekt zonder nut, en in de overige altijd nog veel minder noodzakelijk, dan zij zich schijnen verbeeld te hebben. Reeds in vroegere tijden was dit zoo gesteld. Er heeft altijd eene zekere zucht tot het vreemde bestaan, waar in men, vooral aan deze zijde van den Biesbos, heeft zoeken toetegeven. De oude Hollandsche afgevaardigden, waren nogtans in die strikken niet te vangen. Zij bevonden zich volstrektelijk in dezelfde omstandigheden als de tegenwoordigen, en hadden van hunne meesters in last, om ten hove, dat was te Brussel komende, *niet te treden in communicatie mét de gedeputeerden van andere Staten, noch ook iets pogen in het Walsch te beognneren.* Resol. van 9 nov. 1557.

Daarenboven is er nog eene zeer gewigtige drangreden, welke den leden behoorde huiverig te maken voor het gebruik van het Fransch. Het is de moeije-

lijkheid, om zich in eene vreemde taal naar behooren uit te drukken, eene moeijelijkheid, welke slechts weinigen overwinnen, en alleen door eene gezette letterkundige werkzaamheid, of door aanhoudend verkeer met vreemdelingen kan worden te boven gekomen. Het is merkbaar, dat zij dit niet inzien, en dat is in vollen ernst beklagenswaardig. Op die wijze maken zij zich dikwerf bespottelijk, terwijl zij achtbaar en verheven konden zijn. Zij duiden mij die uitdrukking niet ten kwade, want zij is op de waarheid gegrond. De bewijzen liggen in grooten getale voor mij. Ik zou hier omtrent in bijzonderheden kunnen treden, waar door de ijdelheid van deze en gene in het helderste licht moest gebragt worden; doch de goede zaak zou er niets mede winnen, zij kon welligt door eene verkeerde en beleedigde eigenliefde, nog nieuwe vijanden bekomen. Wat meer is, ik zou de zwakke zijde van anderzins zeer verdienstelijke, en ten deelen ook zeer geleerde mannen, zonder noodzaak openbaren moeten, daar waren verkeerde gevolgtrekkingen uit af te leiden, en de menigte zou in eene zeer vergeeflijke onbedrevenheid meer kwaad vinden, dan er werkelijk in bestaat.

Het is eene schande zoo men zijne moedertaal veronachtzaamt, of de nationale waardigheid te kort doet, maar het kan voor de Nederlandsche afgevaardigden geene schande wezen, indien zij de behandeling van het fransch aan anderen moeten overlaten. Dat is het veld niet waar op zij te huis behooren. Zij hebben den weg te volgen van Van der Spiegel, en niet dien van Mirabeau.

TWAALFDE HOOFDDEEL.

OVER DEN INVLOED DER HOOGE REGERING, MET BETREKKING TOT DE INVOERING DER LANDTAAL, ALSMEDE OVER DIE DER GEREGTSHOVEN.

Het is aan de hooge regering, dat wij aanvankelijk al het goede verschuldigd zijn, het welk er ten aanzien der Nationale taal is tot stand gebragt. In de Noordelijke provincien veroorzaakte de val der franschen, ook den val van hunne taal. De Koning kwam, de natie gevoelde weder haar waarde. Zij gebood dadelijk de herstelling van het Nederlandsch, en in der vaderen taal klonk het danklied der verlossing, den eed aan den Vorst, en de proklamatie van Kikker. — Hogendorp, Kemper, Falck en zoo veel andere brave en weldenkende mannen kozen dadelijk het goede spoor, en lieten geenen twijfel over, of het volk was in al deszelfs regten hersteld.

De Zuidelijke provincien werden, kort daarna, met de overige gewesten vereenigd, hetwelk ten gevolge had, dat men er eene meer bepaalde aandacht op de beoefening der landtaal begon te vestigen. De zelve was door vele verwaarloosd, en als het ware, in vergetelheid gekomen, dit bewoog het Gouvernement, om voor eerst in het gebruik van het fransch toe te stemmen.

De studie van het Nederlandsch, werd nu zoo veel mogelijk, bevorderd. De Hollandsche geleerden vonden aanmoeding, ondersteuning en hulp,

eenige zeer verdienstelijken geraakten in nadere betrekking met het hof. De vorst stelde zich aan het hoofd van alles wat opgezigt en verbeterd werd, en toonde in alles wat slechts vaderlandsch en nationaal was, eene belangstelling, die aan de deugden zijner roemruchtige voorzaten deed gedenken. Voor Braband en Vlaanderen was het toen niet moeijelijk meer, om den geest der nieuwe regering te doorgronden. Ook, daar werden de verdienstelijkste lieden opgezocht. Ook, daar riep men de aandacht op de landtaal terug. Het Gouvernement was op het punt van zich te vestigen. Napoleon verscheen ten tweedemaal op het tooneel der wereld. De schrik was alom. De Nederlandsche provincien, die bij een gevoegd, maar niet verbonden waren, hadden nog geen erkend bestaan, zij waren tot één land, tot één Rijk nog niet vereenigd. WILLEM DE EERSTE regeerde als Souverein Vorst in het Noorden, als Stadhouder in het Zuiden. Die schijnbare verdeeldheid had eene werking ten kwade kunnen veroorzaken, het gaf een voorkomen aan ons vaderland, als of deszelfs regering nog twijfelachtig, deszelfs lot nog onbeslist was; doch de Vorst begreep dat. Hij zag den triomferenden overweldiger in vollen zegenpraal op onze grenzen aanrukken. Hij zag dat er Vorsten waren, die hunne troonen verlieten, en die de wijk namen, en hij plaatste zich de kroon op het hoofd. Alles scheen verloren, en wij hadden alles nog in hem. Hij deed zich als Koning huldigen. Hij gaf verademing aan het volk, zond zijne zoonen naar de voorposten, ontving de goedkeuring der bontgenooten, en hoorde de bewondering van Europa. Hij bestuurde, vereenigde en versterkte geheel het land, kwam alle verdeeldheden voor, bezielde de Belgen en Bataven met

één gevoel; vertrouwde zich zelven, zijne kinderen en zijn huis aan hunne bewaring, en triomfeerde op den geduchtsten vijand, die Nederland nog ooit gehad heeft.

Te Waterloo verbonden zich alle onze provincien tot één Rijk, of liever, onze verbinding werd er bezegeld, onze onafhankelijkheid, werd er bewezen. Het Gouvernement bekwam er een gevestigd bestaan, en ter gelijker tijd de verzekering, dat de Nederlanders niet ontaard waren, men zag dat zij getrouw bleven aan hunne beginselen, en overtuigde zich, dat de Koning ook de Vorst was van hunne keus.

De tevredenheid was door geheel het land. Er werd echter van dien geestdrift geen gebruik gemaakt, om het binnelandsch bestuur eene plotselijke ommekeer te doen ondergaan. Men wilde verbeteren, maar niet dwingen. Men zocht langzaam, maar zeker, met kleine stappen, maar met groote oogmerken naar het doel te streven. Het was daarom, dat men de ligte verschillen met bezadigdheid, in plaats van met overijling en bij verrassing zocht te verevenen. Het was daarom, dat men de bijzondere, de plaatselijke begrippen zocht toe te geven, wel wetende, dat dezelve langs dien weg het spoedigst tot eenstemmigheid geraken. Eene waarheid, die een ieder weet, en die zoo vele ministers niet begrijpen kunnen. De onze hebben dit van den beginnen af aan, niet alleen doorgrond, maar ook in praktijk gebragt. Aan die gelukkige omstandigheid zijn wij onze rust verschuldigd. Zij zelven hebben er hunnen bestendigen invloed, hun duurzaam gezag aan te danken. Het is daarenboven de voornaamste reden, welke de herstelling der landtaal eenen zoo tragen,

en dus, bij dieper inzien, eenen zoo spoedigen gang geeft. Reeds zijn wij met groote schreden gevorderd; wat in 1813 niet mogelijk scheen, heeft zich kort daarna verwezentlijkt. Het Nederlandsch zoo uitsluitend in staatszaken te zien gebruiken, als thans het geval is, was voor eenige jaren nog een vromen wensch. Het is nu eene daadzaak, eene gewoonte geworden. Aan den Koning zijn wij die gelukkige wending verschuldigd. Zijne bedaarde volharding; zijne innemende overtuiging, zijn loffelijk voorbeeld is de sterkste, de aangenaamste, de zekerste magt die bestaan kan. Doch wij zijn aan de waarheid, wij zijn aan eenige zijner hoofdbeambten, ook onze hulde verschuldigd; wij mogen het goede niet genieten, zonder tevens indachtig te wezen, dat 's Konings ministers aan de bevordering der nationale grootheid een waarachtig deel hebben.

Niet alle de ministers hebben zich in de gelegenheid bevonden, om ten dezen aanzien nuttig te wezen, maar de Heeren Van Manen, en De Meij waren somtijds daar toe geroepen, en toonden zich dan als mannen van eer, van doorzigt en van groote bekwaamheid.

Ik heb het genoegen, met hun beide bekend te wezen, maar ik verzuim hen veel eer, dan dat ik hun zoek. Ik val hun nimmer lastig; ik heb hun noch te vragen, noch te ontzien; ik begeer niets van hun vermogen; ik wil geene voorspraak, en geene gunst, maar ik wil de waarheid zeggen, en hen doen kennen, als de verdienstelijkste vrienden van het vaderland.

Met Van Manen moet ik aanvangen. Hij is de oudste minister, die in 's Konings dienst is. Van het

oogenblik der herstelling af, tot nu toe, bevond hij zich in dezelfde betrekking, in denzelfden post. Ziet rond in Europa, en beslist dan wat dit te zeggen heeft. In dien post heeft hij den Vorst en de natie de grootste diensten gedaan. Hij heeft het regt gehandhaafd, en het nooit verkracht. Ik heb hem in strijd gezien met eenige vertegenwoordigers der natie, die hem niet begrepen hadden, en bij die gelegenheid uit zijnen mond de verzekering gekregen, dat onze nederlandsche regters zoo onafhankelijk en vrij waren als hunne waardigheid vereischte. Van hem heb ik de verklaring gehoord, dat eene wenk aan regters te geven, eene gedachte was, die nimmer in zijn hoofd, en nimmer in zijn hart was opgekomen. Dat waren zijne eigene woorden. Dat was zuiver Nederlandsch, en zoo rond en zoo edel als of Grotius gesproken had. — Als wetgever behoef ik zijne verdiensten niet op te halen. Het is algemeen bekend, dat hij de spil is der verordeningen, welke er dienaangaande beraamd worden. Een ieder weet het, dat wij door zijne zorg eene eigene, eene Nederlandsche verzameling van wetten te wachten hebben. Wat minder bekend is, dat zijn zijne verdiensten ten aanzien der Nationale taal. Van zijne deftige welsprekendheid, en van zijnen krachtigen stijl zou het overbodig wezen, bewijzen bij te brengen, zij worden van een ieder bewonderd. Daarenboven is het niet als geleerden, maar als staatsman, dat wij hem moeten beschouwen. Het is in die laatste betrekking, dat zijn voorbeeld het meeste nut, en zijne volharding de meeste overtuiging heeft te weeg gebragt. Even als de Heer De Meij is hij verschillende malen, over het belangrijke onderwerp geraadpleegd, het welk ons Koning-

rijk in twee groote afdeelingen verdeeld houdt. Zij hebben te zamen gearbeid, en hun goede raad heeft menig eene goede verordening, menig eenen wijzen maatregel doen geboren worden. Om te vereenigen en te verbinden waren zij altijd gereed; de zaak der gematigdheid was in alles hunne zaak, en bij die gematigdheid gingen zij voort, gaven de ondubbelzinnigste blijken van hunne belangstelling in de landtaal; bemoedigden de dichters, de schrijvers, en inzonderheid ook de vlaamsche tooneelkunst. In zaken van bestuur gaven zij de voorkeur aan Nederlanders, hielden de vreemdelingen buiten gezag, en bedienden zich, zoo min mogelijk, van de fransche taal. Eene taal, die zij nogtans meesterlijk behandelen, die zij met bevalligheid spreken, en die zij in geen geval, in geene omstandigheid ten koste der landtaal deden gelden.

Na zoodanig eene voorbereiding, was de invoering der landtaal, voor het grootste gedeelte van Belgien, ten uiterste gemakkelijk gemaakt. Zij allen, die slechts eenigermate in betrekking stonden met de bovengenoemde overheden, streefden met hun naar het zelfde doel, en hun getal was zeer groot. Ook de invloed van een ander minister werkte ten goede, ik meen die van den Heer De Koning. Aan het hoofd der binnenlandsche zaken, kan hij veel nut doen, en zoo als alle vlamingers, stelt hij een waarachtig belang in den bloei en in de welvaart van het vaderland. Zijn ambt brengt hem in de gelegenheid, om in tallooze kleinigheden de nationaliteit te kunnen bevorderen. Zijn hart maakt er hem een pligt van, en zijne bekwaamheden stellen hem in staat, om met even zoo veel gemakkelijkheid in de land-

taal te kunnen arbeiden, als of hij in de Noordelijke provincien geboren of opgevoed was.

Eenige Zuid-nederlanders uit den Staatsraad hadden insgelijks eene vaderlandslievende bedoeling, en bevorderden, de voorgestelde en ingevoerde maatregelen ten aanzien der Nationale taal, en der munt. Zij maakten de Nederlandsche wetgeving gemakkelijk, en verklaarden zich tegen de bewaring van iederen band, welke ons nog aan Frankrijk hecht.

Ik zou op deze wijze kunnen voortgaan, en nog van vele beambten en staatsdienaren iets goeds te zeggen hebben, maar eene lofrede heeft zijnen vervelenden kant, en vindt bij den lezer nimmer zoo veel belangstelling, als eene teregtwijzende aanmerking. Men wil niet, dat de overheid geprezen worde; een ieder verbeeldt zich derzelver goede eigenschappen te kennen; men voedt de overtuiging, dat het geene moeite of zorg zou kosten, om de bestuurders te overtreffen, en is derhalve meer begerig naar de kennis van hunne zwakke, dan naar die van hunne sterke zijde.

Met toepassing nu op de zaak, die ik behandel, wil men overal gebreken, overal dwalingen bespeuren; zij, die de landtaal niet gunstig zijn, houden alle bemoeijenissen dienaangaande voor eenen onstaatkundigen arbeid; zij vooral willen den lof niet hooren van het Gouvernement. Anderen willen het onmogelijke, en zijn verwonderd, dat er aan de algemeenheid der landtaal nog het een en ander te wenschen is overgebleven. Zij houden het daar voor, als of de overheid zich maar van tijd tot tijd met de zaak bemoeid heeft, en aan dezelve slechts een ondergeschikt belang schijnt toe te kennen. Wan-

neer ik dus in dien geest over de bevordering der landtaal zou kunnen schrijven, dan werd mijn geschrijf een klaaglied, en daar is geene reden toe.

Het is waar, dat onze letterkunde geenszins eene zoo luisterrijke aanmoediging en ondersteuning geniet, als, bij voorbeeld, de Engelsche en Fransche, in hun vaderland. De taal van Schakespear wordt zekerlijk in de geheele uitgestrektheid van Groot-Brittanien op hoogen prijs gesteld. Die van Racine vindt geene mindere begunstiging, vooral geene zwakkere hulde aan het Hof van St.-Cloud. De omstandigheden evenwel zijn geheel anders, en de vergelijking wordt daar door onbillijk. In de beide landen, die hier bedoeld worden, is de letterkunde veel meer gevormd, veel zelfstandiger, dan bij ons. Eenige groote mannen hebben er de aandacht der beschaafde kringen, op eene allerkrachtigste en verhevene wijze bepaald. De landtaal is er een voorwerp geworden van den nationalen trots. De onderhouding van dien geest is er eene behoefte. Het is er mede gelegen zoo als met den godsdienst in Nederland, een ieder hecht er het hoogste gewigt aan, en dat beweegt die Gouvernementen, om eene zoo heerlijke en veelvermogende zaak, eene bijzondere bescherming waardig te keuren. De overheidspersonen hebben er ook eene ruimere beschikking over 's lands penningen, en bezitten er meer geldelijke vermogens, dan hier. Wij hebben geene Villèles, en wij mogen er den hemel voor danken. Neen, wij moeten er hovaardig op zijn, en de eerlijkheid door onze hoogachting zoeken te beloonen.

Wij moeten verder in het oog houden, dat onze letterkunde nog eenige veerkracht ontbreekt, die de-

zelve alleen van groote vernuften bekomen kan, en die alleen in staat zijn, om de algemeene en warme belangstelling der natie op te wekken. Dat kan met Vondel en Van Haren, met Cats en met De Dekker niet meer beproefd worden. Die mannen waren groot voor hunnen tijd, maar in onze dagen missen zij dat betooverend vermogen, hetwelk alle de provincien omtrent de waarde der landtaal eenstemmig zou doen oordeelen; iets dat zeker het geval moest worden, indien er een Bijron uit ons midden opstond.

Het ministerie kan daar niets aan toebrengen. Geene belooningen, geen rangen en geen tijtels bezitten die scheppende kracht, en het is nogtans die kracht, welke zich voor den roem van het Nederlandsch niet te spoedig kan ontwikkelen. Aan de gelegenheid tot die ontwikkeling ontbreekt het niet. Dezelve zou hier en daar met eenige aangename vooruitzigten kunnen verbonden wezen. Eenige weinige mannen, die in de duisternis schuilen, en een beter lot waardig zijn, zou men kunnen dienstbaar maken aan het algemeen welzijn, of wel, men zou, ter aanmoediging van anderen, eene hulde aan hunne bekwaamheden kunnen brengen, en daar door zich zelven een dienst doen. Dit is alles, wat van het Gouvernement te vergen is. Eenige opbeuring aan het dramatisch kunstvak te geven, is van eene te dringende noodzakelijkheid, dan dat zulk eene zaak deszelfs waakzamen ijver ontsnappen zou. Het is dus voldoende, dit aan te stippen.

Wij moeten de meeste beterschap, de grootste eensgezindheid van den tijd afwachten. De grondslagen zijn daartoe gelegd. Zoo evenwel de uitkomst aan onze verwachting beantwoorden zal, dan is het

niet alleen van de eerste noodzakelijkheid, dat onze tegenwoordige inrigtingen van onderwijs en beschaving bestaan blijven, en verbeterd worden; maar het is ook van het grootste gewigt, dat de wetten gehandhaafd worden, en de verordeningen van het ministerie eene voorzigtige, en tevens eene gewisse uitvoering ontvangen. Dit is niet altijd het geval. De bepalingen omtrent de nieuwe maten en gewigten zijn daar het sterkste voorbeeld van, en ten aanzien der landtaal zijn er nog meer, en misschien nog belangrijker punten op te noemen, welke in de toepassing verwaarloosd, en in de uitvoering verzwakt worden. Het is eenmaal eene wet geworden, zich in het belang der meerderheid van de Nationale taal te bedienen. Onze waardigheid maakt dit vervolgens ook noodzakelijk. Dat er nu van dezen regel, ten gevallen van 's lands dienst, ten gevallen van een nog hooger belang wordt afgeweken, dat alles verstaat zich. Na de herstelling van het Nederlandsch, heb ik eenige finantiele, voornamelijk eenige comptabiliteits-verordeningen gezien, die in het fransch waren, en dat verdiende allen lof. Het is beter, dat de Koning op die wijze gediend wordt, dan dat hij door misverstand bij de mindere beambten, eindelijk in een verkeerd denkbeeld komt.

Er zijn nog andere zaken, die zonder eenige noodzakelijkheid, ja tot merkelijk nadeel der belanghebbenden, in het fransch behandeld worden. Er zijn er, die tegen den stelligen wil der overheid, en bij oogluiking, op den ouden voet blijven, of door eene zwakke, door eene gedeeltelijke en schijnbare gehoorzaamheid het Gouvernement bespotteljik maken, en daar door de goede burgers beleedigen. Zoo

men een voorbeeld wil, dan hoore men slechts de genees- en heelkundige lessen, welke te Brussel gegeven worden, of wel, men bezoeke de provincien, en zie bij de beambten, bij de notarissen, bij de deurwaarders, op de kantoren, en op de verkoopingen eens in de ronde. Bij veel naauwgezetheid is daar veel afwijking. Dit is de zaak van het ministerie. Eene trage wetgeving heeft hare nuttigheid. Eene langzame beslissing gaat zeker; doch eene uitvoering ten halve heeft niets goeds, bij de kwaadwilligen doet zij het denkbeeld ontstaan, dat zij gevreesd, en bij de getrouwe onderdanen, dat zij niet geacht worden.

Daar dit gebrek zich van tijd tot tijd voordoet, moest er van gesproken worden; dat wordt allomme gedaan, en ik vleije mij, dat het ter dezer plaatse met al die bescheidenheid geschied is, welke men ten aanzien van verstandige regenten zoo gaarne in acht neemt.

Over de geregtshoven wordt zeker een paar woorden in dit werk gezocht, en met reden, want wij hebben dezelve in de Vlaamsche gewesten, als met een wenk, van taal zien veranderen. Ik ben getuigen geweest van het voor en tegen, dat daar over is in het midden gebragt. Ik heb dien maatregel hooren afkeuren en prijzen, en ik heb wederom stoffe gehad, om de voorzigtigheid te bewonderen, waarmede er hier omtrent door het ministerie gehandeld werd. De ondervinding heeft ons geleerd, dat het regt niet minder goed dan te voren is bediend geworden. Wij hebben in nationaliteit gewonnen, en niet anders verloren, dan eenige fransche advokaten. Onze studerende jeugd is vlijtiger geworden, dan zij

vroeger was. Die genen, welke zich voor de balie zoeken te bekwamen, weten nu dat het Nederlandsch niet alleen moet verstaan, maar ook moet gesproken worden. Zij moeten in het strijdperk treden met eenige zeer bekwame regtsgeleerden, die van den ouden stempel, en daar door in de landtaal bijzonder bedreven zijn. Dat alles wekt hen op, en bevordert de belangrijkste verbetering, de verlevendiging van onze letterkunde, de algemeenmaking, het gebruik, de beschaving van het Vlaamsch, en het genoegen der burgers.

In Vlaanderen, Braband, Antwerpen en Limburg is de landtaal op alle geregtshoven in gebruik. Zij zijn alzoo tot de Noordelijke genaderd, en zij zullen wel dra met dezelve kunnen wedijveren. Eene goede handhaving der bestaande verordeningen kan hen merkelijk doen vooruit komen, en daar deze zaak, voor een groot gedeelte, van den Heer Van Manen afhankelijk is, zoo vleije ik mij, dat de teruggang, welke men somtijds bespeurt, door zijne tusschenkomst zal gestuit, en door zijnen raad zal bestuurd worden.

Er is nog eene verbetering, waar aan tot heden toe in het geheel niet gedacht is, en welke zonder medewerking der overheid niet kan tot stand komen. Het is de opheffing der scheidslinie, welke er door het midden van ons land loopt, en onze provincien in Noordelijke en Zuidelijke verdeelt. Zulk eene verdeeling heeft geene nuttigheid hoe genaamd. Bij de oprigting van het Koningrijk bevorderde zij een gemakkelijk bestuur, en was ook nog eenigermate door het verschil van taalgebruik te wettigen, maar nu, na zoo veel jaren van rust en vrede zou ook die afscheiding kunnen vervallen. Na zoo veel ondervinding en

toegenomene eenheid, behoorde de regering zich tegen die schijnbare splitsing te verklaren, en ook door dit middel de verbroedering te bevorderen. Indien onze ministers daar toe konden besluiten, dan zouden zij een schoon en een rijk land onafscheidbaar vereenigd hebben, en tevens tot welvaart en voorspoed kunnen brengen. Zij zouden met oordeel en met bedaardheid herstellen, wat de tirannij en de overmagt bedorven had. Zij zouden gelukkig zijn in ons. Wij zouden hen meer en meer beminnen, wij zouden het onze kinderen verhalen, en hunne nagedachtenis werd dan eenmaal met die van den Koning vereerd, en bleef met die van Oranje in zegening.

DERTIENDE HOOFDDEEL.

OVER DE NEDERLANDSCHE TAAL IN DE WAALSCHE GEWESTEN.

In een ander hoofddeel hebben wij reeds gezien. wat er onder de Waalsche gewesten te verstaan is, en tot hoe verre zich het land uitstrekt, waar het Nederlandsch niet nationaal is. Die provincien, waar dit het geval is, zijn het minst bevolkt, en hebben in hunne, naar het fransch zweemende, taal, noch letterkunde, noch beschaving. Zij hebben die nimmer gehad en kunnen die ook met geene redelijkheid verwachten. Voor het Groot-Hertogdom is nog dit bijzondere te merken, dat men er het Waalsch niet verstaat en dat het Fransch er vreemd is. De Luikenaars hebben daarenboven nog een patois, hun in het bijzonder eigen, en waarvan te regt gezegd is: *Sermo corruptus valde et perabsurdus.*

In die taal bestaat niet één voortbrengsel, dat der lezing waardig is. De Luikenaars houden zich daarom aan het fransch, leeren het vroegtijdig aan hunne kinderen, en bedienen zich in beschaafde kringen, zoo veel mogelijk, van die vreemde taal.

Namen en Henegouwen volgen dit voorbeeld, zoo dat men het fransch, wel is waar, niet beschouwen kan als de landspraak, doch evenwel te houden heeft voor de meest algemeene, voor de eenige geschrevene taal in die gewesten.

De overheid heeft zich ook altijd van dezelve be-

diend, de wetten zijn er in verkondigd en het volk is er aan gewoon, om alzoo te worden bestuurd. Voor de behandeling van wetenschappelijke onderwerpen wordt ook niet anders dan de fransche taal gebezigd, alle verbindtenissen en overeenkomsten worden daar in aangegaan en gesloten, en al wat den handel betreft is daar in geregeld.

Gevolgelijk blijkt het, dat de eigenlijke landspraak in de Waalsche provincien niet toereikende is voor de behoefte, en slechts zeer weinig aandacht kan waardig wezen, dat het fransch er van eene onvermijdelijke noodzakelijkheid is, doch tevens, dat Luxemburg zich in eene geheel andere verhouding bevindt, en er het voortdurend gebruik van die taal tot wezenlijke ongelegenheden kan aanleiding geven.

Intusschen is het reeds bij eene oppervlakkige beschouwing na te gaan, dat de invoering der Nederlandsche taal, in die gewesten niet anders, dan op den langen weg kan plaats hebben, men behoeft slechts eene reis te doen langs de oevers van de Maas, om zich daar van te overtuigen. Dan, hoe zeer dit ook waar zij, is het nogtans in het belang der meerderheid, dat de gezamenlijke Nederlanders een eigen volkskarakter bekomen, zich meer en meer vereenigen, en zich, ook door hunne taal, van de naburen onderscheiden. Dat de overheid van dat standpunt zoekt uit te gaan, is ten duidelijkste uit deze en gene poging op te maken, welke wij hebben zien beproeven, en terwijl men nu van den tijd al het overige schijnt te verwachten, zoo wil ik eenige grondslagen aantoonen, die mijn bedunkens dienden gelegd te worden, en zonder welke ik van den tijd

geene vebetering te gemoet zie. — Dat men met het jeugdige geslacht zou aanvangen, is van den beginnen af aan gezegd, doch de kinderen, welke bij de oprigting van het Koningrijk ter school gingen, zijn mannen geworden, en het Nederlandsch is hen vreemd gebleven. Zij, die nu ter school gaan, worden nog uitsluitend in het fransch opgevoed, en zullen over tien jaren niet wijzer zijn, dan de eerste. Er moet dus eenmaal een begin komen, en derhalve aan eene meerdere algemeenmaking der Amsterdamsche scholen gedacht worden.

Op die scholen konden aanvankelijk de beide talen geleerd worden. De oude onderwijzers zouden zich, zoo veel mogelijk, daarna te schikken hebben; het zij dan, dat zij op eige rekening tot het onderhoud van eenige adsistenten genoodzaakt werden, het zij dat de landelijke of plaatselijke regering hen daar in te gemoet kwam. Voor nieuwere onderwijzers kon men een stap verder gaan, van hen toch was er eene gelijke bedrevenheid in het Vlaamsch en in het Fransch te vergen.

Wat ik elders van de meisjes-scholen gezegd heb, zou hier vooral zijne toepassing moeten vinden. Zonder verbeteringen op dat punt, is de beste poging slechts een halve maatregel.

Van nu af zou de vaderlandsche geschiedenis aan de kinderen reeds kunnen worden ingeprent. Die studie zou vervolgens de eerste moeten wezen, welke in de Nationale taal gedaan werd, en het kon niet anders of de verkondiging van zoo vele groote daden, als die van onze voorouders, zouden ook ten goeden werken op de harten der Luiksche jeugd. De Fransche zelve houden onze oude Nederlanders voor navolgingswaar-

dige voorbeelden, zij hebben nergens zoo veel deugd en zoo veel grootheid vereenigd gevonden, en gebruiken daarom twee leerboeken in hunne scholen, waarvan het eene, het roemwaardig leven van Tromp, en het andere, dat van De Ruiter behelst. Op een derzelven lees ik tot kenspreuk : *les grands hommes sont de tous les pays*, en het is dus zeker niet te veel gevergd, zoo ik de Nederlandsche helden ook in de Waalsche provincien wil erkend en geëerbiedigd zien.

Alle overige studien, welke verder tot het middelbaar onderwijs behooren, konden dan ook trapsgewijze in het Nederlandsch plaats grijpen. Eenige Hollandsche en Vlaamsche, ja zelfs eenige Luxemburgsche hoogleeraren behoorden tot dat einde aan de Waalsche *athenæa* toegevoegd te worden. De leerlingen, die vervolgens kwamen uittemunten, dienden rijkelijke aanmoediging en belooning te ontvangen. Met zoo weinig was hieromtrent zoo veel te doen, een lauriertak is een kroon in de oogen der jongelingschap, eene serenade is al veeltijds het toppunt van hunne wenschen, en eene vleijende en eervolle vermelding, streelt de ouders en de kinderen, en maakt hun beiden tot bewonderaars der goede zaak.

Dat vervolgens alle lands en stedelijke bedieningen van regtswege de vergelding zouden worden van den betoonden vlijt, is in den aard der zaken, en in het plaats hebbend gebruik reeds opgesloten. Het zou echter voor het oogenblik noodzakelijk wezen, om de groote meerderheid daar van aan Noord-Nederlanders of Vlamingers af te staan, doch de tegenwoordig in functie zijnde Walen, zouden daarentegen door de Hollandsche provincien te verspreiden zijn, en zich door die verplaatsing veelal aanmerkelijk bevoordeeld

zien. In Amsterdam, Utrecht, Leijden en Arnhem zouden zij talrijke gelegenheden vinden, om de hun ontbrekende kennis, op de gemakkelijkste en tevens op de aangenaamste wijze te verkrijgen. Er waren daar ook betrekkingen aan te knoopen, die zich van zelven zouden opdoen, en welke de verbroedering voordeelig, en de vermenging, de eenheid der Nederlanders zeer bevorderlijk konden worden.

Zoo veel als mogelijk was, is dit in het militaire vak reeds beproefd, en de uitslag leert ons, dat dit middel ook nog voor verdere aanwending, voor uitgebreider toepassing geschikt blijft.

Bij den zeedienst heb ik Walen gezien, die in veertien dagen Hollandsch verstonden, vloekten en tabak rookten, het is dus zeker, dat onze matrozen goede leermeesters, of wel, dat onze Walen uitmuntende leerlingen zijn. Het kan evenwel waar wezen, dat men op de schepen eenige huismiddelen aan de hand heeft, die in de provincien van eene al te krachtige werking zouden zijn, en daarom wil ik andermaal herinnerd hebben, dat het beter is om niets te doen, dan om onze waalsche landgenooten door gestrengheid te verbitteren en te bedroeven.

Zij hebben onbegrijpelijk veel goeds, veel edels en veel vernuft. In de muzijk zijn zij de Italianen van het Noorden, en daar was, onder eene verstandige leiding, nog veel meer van te wachten. Zij zouden in de eerste plaats aan de Nederlandsche poëzij kunnen dienstbaar worden, geheel onze opera, als het ware, een nieuw leven geven, en een kunstvak in de hoogte beuren, dat in ons land reeds al te lang aan het vervallen is. Zij vooral, die van 's Konings wege

ondersteuning genieten in hunne musicalische studien; zij behoorden immers tot het bewerken van vaderlandsche voortbrengselen verzocht te worden. Eene bede van het ministerie wordt zelden geweigerd. Er zouden daar bij groote voordeelen aan een goeden uitslag kunnen verbonden wezen, want schier op alle noordelijke *athenæa* en scholen heeft men hoogleeraren in de toonkunst, en in het theoretische van de muzijk. Dat is een opwekkend vooruitzigt. — Het is in het belang van alle dichters, om op de muzijk te letten, en er zijn vele genootschappen en tooneelbesturen in het Noorden, die de zaak ter harte kunnen nemen, en de compositie na Nederlandsche woorden over geheel het land dienden aan te moedigen. Het Institut mogt daar ook wel op bedacht wezen, en dat zou meer nut doen, dan de geschiedenis van onze verouderde muzijkanten, welke door hetzelve nog kortelings als een prijsvraag ter compilatie is opgegeven.

Even als in vroegere dagen, wenschte ik, dat er ook nu nog door geheel ons vaderland op alle scholen gezongen werd; zoo als van zelven spreekt, diende dit in de Nationale taal te geschieden. Ik twijfel niet of dit zou in de Waalsche provincien al zeer spoedig van eene gelukkige werking zijn. In de eerste dagen kan het niet anders, of die nieuwheid moest bespot worden, doch die bespotting zou weldra tot oplettendheid, en kort daar na tot bewondering overgaan.

Met eenen Nederlandschen schouwburg is het even zoo gesteld, en ik verbeelde mij dus, dat dezelve om die reden behoorde opgerigt te worden. In Luik, Namen en Bergen kon men daar niet te spoedig mede aanvangen, want hoe zeer er voor het oogen-

blik nog weinige liefhebbers te vinden zijn, zou hun getal reeds voldoende wezen, om een goed begin te maken en tevens een goed voorbeeld te geven. Intusschen is het niet te ontkennen, dat speelgezelschappen kostbaar zijn, en er, zonder geldelijke ondersteuningen niets gedaan kan worden. Die opofferingen nogtans behoeven de overheid niet af te schrikken, zij zouden van jaar tot jaar afnemen, en dus een kapitaal wezen, dat tegen den hoogst mogelijken interest was uitgezet.

Voor de studenten, kunstenaars en ambtenaren kon de daarstelling van een nationaal tooneel onberekenbaar nuttig zijn, en het zij, dat zij in het Noorden zochten geplaatst te worden, het zij dat zij bij voorkeur in hunne provincie wilden blijven, zoo werd hen in beide gevallen de Nederlandsche taal onontbeerlijk, en de aanleering daar van allergemakkelijkst. De noodzakelijkheid om zich nu reeds te oefenen, hebben zij te duidelijk begrepen, dan dat zij werkeloos zouden blijven, te midden van eene algemeene inspanning en verlevendiging der natie. Neen, zij hebben meer gedaan, dan te verwachten was. Het spraakkunstig onderwijs is evenwel op den duur vermoeijend en droog, zoo dat het te hopen blijft, dat zij welhaast in de gelegenheid zullen komen, om het geleerde in toepassing te breng en, en hunne uitspraak te verbeteren.

Wat de Walen tot nog toe in het Nederlandsch begonnen hebben, is geheel zonder leiding geweest; indien men echter hunne vorderingen aandachtig gade slaat, dan mag men eene guntige meening opvatten omtrent al dat gene, wat er van hun, onder eene betere begunstiging, te wachten was.

Bij meerder aanmoediging zouden zij ook meerder inspanning aan den dag leggen, en zij hebben zeker nog veel noodig, voor dat de Nederlandsche taal in allen opzigte nationaal zal wezen.

Om de aangevangene studien te gemoet te komen, en de noodzakelijkheid van verder te gaan, nog duidelijker te maken, ware het van belang, dat het Gouvernement die zaak ondersteunde, en zich voor alle ambtsbetrekkingen uitsluitend van het Nederlandsch bediende. Er is niet eene zwarigheid hier tegen in te brengen, want ik stelle op den voorgrond, dat die ambtenaren, welke in dadelijke aanraking met het volk zijn, voor als nog gemagtigd blijven, om met hetzelve in het Fransch te handelen. Het Bulletin Administratif zou in een provinciaal dagblad kunnen veranderen. Even als de contributie-biljetten, plakaten en allerlei exploiten, zouden ook de journalen, gedurende de eerste vijf en twintig jaren, in de beide talen moeten geschreven worden. — Dat alles toch kon niemand schaden, en velen tot nut zijn.

Ik beken het, dat eenige beambten zich welligt verhinderd zouden vinden in de uitoefening van hunnen pligt, dan het grootste gedeelte is reeds min of meer geoefend, terwijl een ander gedeelte zich in dagelijksche betrekkingen met vlaamsche administratien en vlaamsche burgers geplaatst vindt. Het gebruik der algemeene taal moet hen gevolgelijk niet meer zoo lastig vallen, als misschien wel vermoed wordt. Eindelijk, zou geheel de zwarigheid met eenige verplaatsingen gevonden wezen, en bij aldien dit zonder overhaasting, echter spoedig en met oordeel geschiede, dan kon het niet anders, of die schikking zou

zoo wel tot genoegen der ruilenden, als tot welzijn van het lieve vaderland moeten afloopen.

Wat burgerlijke overeenkomsten betreft, deze zou men bezwaarlijk in het Nederlandsch kunnen doen stellen en schrijven. Dat zou voor eerst eene hardheid wezen; doch al verschuift men het oogenblik dier invoering ook nog zoo lang, zoo zal die hardheid toch altijd daar zijn met het oogenblik zelven. Om die reden dan, komt het verkieslijker voor, slechts langzamerhand daartoe te geraken. Onder verbetering, kon men het aangaan van contracten op den tegenwoordigen voet laten, met verpligting alleen, om dezelven voor de registratie of hijpotheek bewaring te doen vertalen, en zulks om de zeer natuurlijke reden, dat alle lands en plaatselijke besturen, zoo als daar even gezegd is, zich uitsluitend van de Nationale taal moeten bedienen.

De notariele acten behooren alle tot die soort van verbindtenissen welke hier bedoeld worden, de vertalingen konden dus niet achterwege blijven, de oefening bleef aanhoudend, en die schikking behoorde van kracht te blijven, gedurende het leven van de tegenwoordig erkende notarissen. Met de nieuwere was de zaak om te keeren; men kon hun verpligten, om alle hunne akten in de landtaal op te stellen, en alzoo te doen registreren, behoudens hun regt om de zelve vervolgens te laten overzetten en vertalen, zoo dikwijls als partijen dit mogten verlangen. Op die wijze zouden de oude lieden geheel geene hindernis hebben van de nieuwe orde van zaken, en zich bediend zien door het tegenwoordig geslacht, dat geregtigd bleef om hen in Fransch te bedienen; terwijl, met eene opkomende generatie de verbetering als van zelven, en zonder botsing tot stand

moest komen. Slechts van nu af aan, diende er voor de toekomst gezorgd te worden, en er behoorden in iedere stad niet meer, dan twee nieuwe notarissen te wezen, om met de hervorming dadelijk en zachtkens aan te vangen.

Met de geregtshoven wilde ik denzelfden regel gevolgd hebben, en niet een advocaat tot het gebruik der Nederlandsche taal verpligt zien. Ik zou alleen de aankomenden daar toe noodzaken. De beambten, de Vlamingers en de jonge lieden zouden zich van hun bedienen en de oude Walen bleven bij hunne gewoonte.

Met dat al, zou ik de vervolgingen van 's Konings stedehouders, en alle de requisitien van het openbaar ministerie, even als de vonnissen, in de Nederlandsche taal, alleen, willen gesteld hebben. Men zou er nogtans de verpligting kunnen bijvoegen, om van beiden eene vertaling te geven, bij aldien dit door een advocaat verlangd werd, die in 1820 reeds in functie was.

In de aankondigingen, en bekendmaking van alle regterlijke verrigtingen diende men, met de overige besturen van algemeen welzijn, eenen gelijken stap te houden, en daar ik zoo even reeds heb voorgeslagen, om het Bulletin Administratif gedurende een vierde eeuw in de beide talen te laten, zoo komt het mij voor, dat deze tijdsbepaling voor de geregtshoven insgelijks kon verpligtend wezen. — Bij militaire regtspleging was geheel die zaak in drie jaren te regelen, en het is te verwonderen, dat dit niet over lang reeds geschied is.

Wat nu het gelijktijdig gebruik van twee talen bij de regtbanken betreft, zoo gevoel ik zeer wel, dat

er iets ongeschikts, en vooral dat er een groote last in dien maatregel zou gelegen zijn. Waar die last bestaat, behoort dezelve op te houden; doch daar, waar men niet verre genoeg gevorderd is, om het uitsluitend gebruik van de Nationale taal te gebieden, daar toch is er wel geen ander middel tot nadering te bedenken. — Bij de Staten generaal heeft men zich, tot nog toe, van die brug bediend, en daar dit voor de wezenlijke belangen der natie geene kwade gevolgen heeft opgeleverd, in tegendeel, de goede verstandhouding bevorderd, en den overgang tot het vaderlandsche heeft gemakkelijk gemaakt, behoorde men voort te gaan, en het bij die eene proeve niet te laten.

Het gene ik voorgeslagen heb, is daarenboven niet geheel nieuw, het bestaat reeds min of meer, en zou slechts wat meer uitgebreid en bevestigd moeten worden. In Luik, ten minste, zijn de geregtshoven in dagelijksche aanraking met die der Vlaamsche provincien, en wel in een omgekeerden zin van dat te Brussel; want terwijl deze de, in appel gebragte, zaken van een gedeelte der Waalsche-kwartieren ontvangt, zoo bekomen gene dezelve uit Limburg en aangrenzende oorden. Die proceduren derhalve, welke aldaar in het Vlaamsch of in het Nederlandsch begonnen zijn, worden er verder in die taal voortgezet en behandeld. Wanneer nu de Luiksche regters tot een zoo gewigtig werk bekwaam zijn, iets waar aan niet de minste twijfel is, dan volgt daar uit, dat zij ook geene zwarigheid zouden vinden, om de pleitrede van alle jonge advocaten te verstaan, en regt te doen op de vlaamsche requisitien van den fiskaal of zijnen plaatsvervanger.

In Bergen en Namen is die omstandigheid niet dezelfde, het Nederlandsch is daar tot de regtbanken nog niet doorgedrongen. Intusschen zou er dezelfde maatregel met goed gevolg te nemen zijn, althans zoo dezelve gelijktijdig in werking kwam met alle andere middelen van verbetering, van welker dringende noodzakelijkheid een ieder bewust moet wezen.

Over het zoogenaamde hooger onderwijs in de Waalsche provincien, heb ik in dit hoofddeel tot dus verre gezwegen, want op eene andere plaats is het reeds aangetoond, dat hetzelve aldaar zoo min zou moeten bestaan, als in de overige provincien. Ik wil het evenwel nogmaals herinnerd hebben, en zulks te meer, daar de tegenwoordige inrigting geenszins geschikt is, om de algemeenmaking der Nederlandsche taal in de hand te werken, iets dat gewisselijk zou moeten plaats grijpen, zoo dra de Luiksche jeugd hare geleerde opvoeding in eene algemeene, en dus altijd meer Noordelijke universiteits-plaats te voltooijen had.

De tegenwoordige hooge school is zekerlijk van veel gemak voor de minvermogenden, doch dat groote gemak heeft ook zijne kwade zijde, en de kosten, die er als nog zullen vereischt worden, voor dat onze zes universiteitjes een degelijk aanzien krijgen, zijn onberekenbaar.

Zoo als elders, zou ook de, te Luik bestaande, akademie in een *athenæum* behooren verkeerd te worden. De collegien van Bergen en Namen konden daar niets tegen hebben, en ofschoon Luik het voordeel zou missen van het vertier der studenten, zoo moet men zich nogtans van dat gemis geen al te groot denkbeeld maken. In Leijden, Utrecht en Gronin-

gen zou dit gemis een wezenlijk verlies geven, de winstderving zou merkbaar wezen, maar in de Zuidelijke provincien is dit geheel anders. De professoren zijn daar minder vermogend, en de studenten hebben er niet half zoo veel te verteren. In Holland leert men uit weelde, en in Braband uit behoefte. De groote overdaad der Leijdsche studenten is hier te lande geheel vreemd, en de duizende van beurzen, welke door vele duizenden gezocht worden, kunnen het beste denkbeeld geven van de geringe geldsommen, welke door de jeugd verteerd worden. Wat het wetenschappelijke en nuttige betreft, zoo is het gemakkelijk in te zien, dat de stad Luik bij de voorgeslagene verandering veel eer te winnen, dan te verliezen heeft.

De *athenæa*, zoo als zij vroeger reeds beschreven zijn, blijven altijd nog eene volstrekte behoefte, zij zijn dit voor de Walen en zij zijn dit voor alle de Nederlandsche provincien. In die, waar over hier gehandeld wordt, zou er in iedere hoofdplaats eene moeten tot stand komen, en dat was uit aanmerking van het bestaande, eene zaak van geringe moeite en nog geringer zorgen. Alleen het onderwijs in de Nationale taal kon er eene zwarigheid wezen, want het is voor de burgers, dat die school bestaan zou, en het zijn juist deze, die in het aanleeren van eene nieuwe taal altijd de traagste zijn. Eenige toegevendheid dient dus op den voorgrond te staan. Een groot deel van den arbeid zou ook buitendien onnoodig worden, en van al het goede dat ik mij anderzins van het onderrigt in de schei- en natuurkunde, in de teeken-schilder- en oudheidkunde beloven durf, zou niet het minste te voorschijn komen. Ik wilde dus in den aan-

vang, zoo veel mogelijk eene zachtzinnige, vriendelijke en voorkomende leerwijze gevolgd zien, al het noodige zelfs, door middel van het fransch tot duidelijkheid en klaarheid brengen. Doch het Nederlandsch diende in alles tot grondslag te worden gelegd, en de leermeesters moesten den last krijgen, om van dag tot dag verder te gaan, en van jaar tot jaar nader aan het doel te komen.

Ook van het Groot-Hertogdom heb ik schier niet gesproken bij de behandeling van dit hoofddeel, en met reden, daar toch deze provincie, hoezeer in zekeren zin tot de Waalsche gewesten behoorende, nogtans in vele opzigten van dezelve verschilt. In het spraakgebruik is dit zelfs zoo in het oog loopende, dat ik niet nalaten kan, een paar woorden over Luxemburg in het midden te brengen.

De taal die er algemeen bij het volk gesproken wordt, is eene soort van plat duitsch, de meer beschaafde stad voegt daar de taal van Schiller bij, en de groote wereld hangt het fransch aan. Die verkleefdheid is er van geene oude dagteekening; eigenlijk een soort van geweld, dat men zich zelven aandoet, ten gevallen eener kleine kring verbasterde of onverschillige vaderlanders. Even als in alle de overige gedeelten der Zuidelijke provincien, is er de Fransche taal door onze voormalige overheerschers zoo bevallig gemaakt als mogelijk; doch hier, zoo wel als elders, is zij eene vreemde plant gebleven, en heeft niet voorgebragt, dan onrijpe vruchten. Niet een Luxemburger heeft in die taal een naam verkregen, veel minder nog eenig gedenkteeken opgerigt, hetwelk zijne landgenooten of zijnen geboortegrond zou vereeren. De menigte is er

dan ook tegen, maakt er ongaarne gebruik van, en voedt zelfs een afkeer omtrent de taal, en het volk, waarvan ik spreek. Deze afkeer neemt zijnen oorsprong in een aanmerkelijk verschil van zeden en inborst, en schijnt ook op de vroegere verkleefdheid aan het huis van Oostenrijk gegrond te zijn.

Nog in dezen tijd onderscheiden zij zich merkelijk door eenen duitschen geest, door eene groote opregtheid en onbreukbare trouw, hunne gezinningen zijn edel en hun gemoed komt met dat der Noordelijke Nederlanders het meest overeen. Ofschoon nu het Fransch eene nieuwheid was in de regeringszaken van dat gewest, zoo heeft men, tot nog toe van alle die gunstige omstandigheden geen voordeelig gebruik weten te maken.

Voor de groote meerderheid is dit eene wezenlijke hindernis, want hoewel zij het verre verwerpen zou, om plotseling tot een ander uiterste over te gaan, of tot het uitsluitend gebruik van het Hollandsch gedwongen te worden, zoo is het in alles toch duidelijk, dat zij geene Franschen zijn, en zich ongaarne in eene vreemde taal laten besturen. Zij zijn aan hunnen benedenrijnschen tongval verkleefd, en beminnen het Duitsch. Daar nu het Dietsch de geliefde spraak is der Vlamingers, en zich alle die dialecten, om het Nederlandsch als om haren oorsprong bewegen, zoo liggen de middelen tot toenadering en vereeniging gelukkigerwijze vlak voor ons. Indien onze geleerden en staatsmannen zien willen en handelen kunnen, dan is het onmogelijk mis te tasten.

Tot nu toe hebben de Luxemburgsche scholen voor geene andere moeten onderdoen, hunne deugdelijk-

heid is bekend, van tegenwerking heeft men er nimmer gehoord, even min ook van eene merkbare voortgang of afschaffing van algemeen ingewortelde misbruiken. Wat onder de Franschen was, is bij het herstelde bestuur zoo gebleven, alleen heeft men er het Nederlandsch, als ware het eene vreemde taal, bij het ander onderwijs ingeschoven. Aan hooge bescherming en aanmoediging heeft het den leerlingen ontbroken, er is althans niets meer gedaan voor hen, die de goede zaak ter harte namen, dan voor hen, die in de cathechismus hebben uitgemunt. De Luxemburgers evenwel hebben zich zelven overtroffen, en wij hebben uit hun midden professoren zien opstaan, die nu reeds met het beste gevolg de schoonheden van Vondel en van Hooft aan hunne landgenooten verklaren. De Heeren Wurth en Olinger zijn de meest bekenden, en ook de meest begunstigden van dat getal; doch er zijn er zelfs in deze stad, die hen in beminnelijkheid en kennis, niet het minst behoeven toe te geven.

Zoo ik derhalve aandringe op de bevordering eener meerdere nationaliteit, ook in dit gedeelte van ons vaderland, dan vleije ik mij, dat men er voor het minst de mogelijkheid niet van betwisten zal. Er zijn streken waar ik zelven wel eens aan het wanhopen geraak; in Luxemburg evenwel reken ik op den goeden wil der burgers, en zoo men die aan de eene zijde in verband brengt, met de opgeklaarde denkbeelden der geestelijken, en aan den anderen kant, met het tegenwoordig gebruik van het Duitsch, dan is er geen de minste twijfel of men kan er van stonden aan de Nationale taal invoeren. Het uitsluitend gebruik van het Nederlandsch zou echter hier en daar

verwarring kunnen geven, of 's Konings dienst op eenige plaatsen hinderlijk zijn, zoo dat de voorgestelde verandering niet wel anders, dan met de ambtenaren zou te beginnen, en met de gemeente te eindigen zijn. Eene plotselinge overgang verwekt afkeer, en de onberadenheid brengt ook onberadenheid voort.

Na het volksbegrip te oordeelen, zou het Nederlandsch eene geheel andere taal wezen, dan die waarvan men zich in Luxemburg bedient, en daar nu een gebod maar zeer zelden grooten bijval vindt, zoo wenschte ik hen nog eenen geruimen tijd tot het gebruik van twee talen geregtigd te zien. Alleen het fransche opstel zou ik willen doen vervangen, door dien tekst, welke in de Noordelijke provincien gebruikt wordt, en welke ook de Vlaamsche gewesten overtuigd heeft, dat wij allen te zamen landgenooten, broeders en vrienden zijn.

Op die wijze kon de herstelling en invoering der landtaal terstond en op alle punten te gelijk begonnen worden. De hooge overheid zou daar in de maat slaan, er zou van haar niets anders uitgaan, dan in het Nederlandsch, er zou ook niets tot haar terug keeren, dan in die taal, en de plaatselijke en andere magten, zouden naar omstandigheden slechts hebben te wijzigen, te bevorderen en aan te moedigen.

Zoo immer, dan is het nu de tijd, want wij hebben vrede en welvaart, partijschappen zijn ons vreemd, en de eerlijke inzigten van den Vorst zijn nog nooit door een eerlijk man in twijfel getrokken. Ook is de natie er reeds aan gewoon, om in 's Konings verlangen zijn eigen voordeel te zien, de belangens zijn aan beide de zijden volstrekt

gelijk, en er kan dus onder zulk een bewind vrijelijk aan verbetering gedacht worden.

Met het *athenæum* te Luxemburg was er in die provincie een goed begin te maken, binnen drie jaren kon er geheel de inrigting op een Nederlandschen voet zijn, en dat zou de burgers een waarborg geven voor hunne regten, en een prikkel voor hunnen ijver. Zoo als het onderwijs thans nog is ingerigt kan het niet anders, of de overheid behoort aan de Franschen de voorkeur te geven, zij was daar onlangs nog toe genoodzaakt. De Luxemburgers moeten daarom mijne redeneringen ondersteunen of hunne klagten verzwijgen.

Bij eene langzame, of liever bij eene gematigde invoering der Nationale taal, is het niet mogelijk dat er zich onvoorziene zwarigheden opdoen. De zwarigheden zijn in de vertraging, maar niet in den voortgang. Indien men verder een blik werpt op de ligging van die gewesten, waarvan hier gehandeld wordt, dan kan het niet twijfelachtig wezen of de Nederlandsche geest is in het Luxemburgsche slechts te verlevendigen, om onze eigenlijke Waalsche provincien als van zelven in te sluiten, en derzelver overgang tot de Nationale taal ook voor hen zoo wenschelijk te maken, als voor het algemeen.

Wat nu het arrondissement Nivelles aangaat, zoo weet een ieder, dat hetzelve tot de zoogenaamde Vlaamsche provincien behoort. Het is echter een hoek lands, die geheel Waalsch is, en in het taalgebruik met Henegouwen en Namen overeen komt. Tot nog toe is dezelve bij het gebruik van het Fransch gebleven, en maakt derhalve eene kleine uitzondering, die niet zonder groot nadeel is. Hoe

klein die landstreek zij, zoo bragt de billijkheid het mede, om derzelver bewoners door geene harde maatregelen te verstoren; en in zoo verre kon het ook niet anders, of Nivelles moest bij voortduring in het Fransch bestuurd blijven, ook ongeacht de herstelling der landtaal in de twee overige arrondissementen van Zuid-Braband. Voor de beambten was dit echter zonder noodzaak, aangezien zij zich met dezelfde gemakkelijkheid als alle andere, na het nieuwe stelsel zouden gevoegd hebben, het welk ook nog dit voordeel had te weeg gebragt, dat de provincie, waar toe zij behooren, niet in tweeën was gedeeld geworden, en de hoofdbesturing eene dubbele werkzaamheid, en dus het gebruik der Fransche taal voor altoos had kunnen vermijden.

Op zich zelven komt dit als eene kleinigheid voor, die schier de aandacht niet waardig is. Bij de behandeling althans van zoo vele zaken in de landtaal, moet het slechts van gering belang wezen, zoo op dien algemeenen regel niet anders, dan eene uitzondering, ten behoeve van twee of drie kantons kan worden aangewezen; dat men zich echter niet bedriege, er is hier meer aan vast, dan bij den eersten opslag vermoed wordt. De twee kantons schijnen dikwerf in den regel, en het overige van de provincie in de uitzondering te vallen.

Zoo veel ten minste is zeker, dat de betrekkingen, welke met Nivelles in het Fransch onderhouden worden, ook het gebruik van het Nederlandsch op alle punten belemmeren, en dat dezelfde wet, waarbij de herstelling der Nationale taal verzekerd is, ook tevens het geschiktste middel bevat, om dezelve te ontduiken en krachteloos te maken.

Dit is zeker niet de bedoeling geweest, en ik geloove dus dat de zaak allerdringendst eenige voorziening behoeft, al ware het dan ook, dat men voor het overige geene verandering zocht te maken in het taalgebruik der Waalsche gewesten.

Intusschen, herinner ik nogmaals aan het groot belang, dat in de eenheid van taal gelegen is, en bid den lezer, om met bedaardheid te oordeelen, en niet te verwerpen dan na rijpen rade. Het geldt hier de zaak van het vaderland, en die zaak wordt wel te weinig, maar nooit te veel ter harte genomen.

VEERTIENDE HOOFDDEEL.

OVER HET BEPALEN DER LANDTAAL.

Reeds op meer dan eene plaats heb ik van onze letterkunde gesproken, en onze achterlijkheid in eenige punten doen gevoelen. Ik heb er ook op aangedrongen, om, zoo veel mogelijk, met onze naburen eenen gelijken tred te houden, en ik moet dit hier weder herhalen. Zoo er geene groote, geene zeer belangrijke werken te voorschijn komen, zoo er geene mannen opstaan, die het tegen de vreemdelingen kunnen vol houden, dan zal men onze Nederlandsche taal met geene mogelijkheid zoo algemeen kunnen maken, als voor het welzijn der gezamenlijke provincien dienstbaar is. Zij moet niet alleen in de kantoren geschreven, maar ook in de huizen gesproken worden, en in aller harten levendig zijn. Onze dichters, letterkundigen en geleerden kunnen daar alles aan doen, en buiten hunne medewerking mag men alle pogingen voor vruchteloos houden.

Onze taalkenners wacht eene andere taak, en wel de bepaling en vaststelling van eene algemeen geldende spraakkunst, de regeling van eene eenparige en gemakkelijke spelling.

Het is waar, dat de aard van onze taal geene vaststelling, geene bepaling toelaat, zoo als de Fransche. Het is eene harer voornaamste schoonhe-

den, zich telken dagen nog te kunnen verrijken, en is voor geene nieuwe woorden, voor geene overdragtelijke en dichterlijke uitdrukkingen bevreesd. Onze poëzij ontleent daar van hare kracht en hare welluidendheid, en onze redenaars weten er wonderen mede te doen, die bij eene slaafsche navolging van vreemde begrippen, misschien voor de laatste maal zouden zijn waargenomen.

Het gene Bilderdijk over deze gewigtige zaak heeft te boek gesteld, kan niet te veel gelezen worden; zoo als hij te regt aanmerkt, is de taal eene wetenschap, die nimmer haar toppunt bereikt heeft, en dus ter gener tijd als voldoende onderzocht, en zonder beroep moet worden vastgesteld. Het gene hij daar van zegt, en in zijne verschillende werken verspreid heeft, verdient meer belangstelling, dan er over het algemeen aan gegeven wordt.

Doch, wat hier over ook geschreven en beslist is; wat men in Vlaanderen ook te driftig begeert, en in Holland te onbepaald verwerpt, eene zaak toch blijft noodig, en dat is de behoefte om elkander over de waarde der woorden, in derzelver dagelijksche beteekenis te verstaan; voor al in onderhandelingen met het Gouvernement, in regterlijke geschillen, in notariele en onderhandsche overeenkomsten moeten alle dubbelzinnigheden te vermijden zijn, en eene zekere en gezaghebbende verklaring, voor zoo veel des noods, kunnen beslissen.

In Frankrijk is men al vroeg op zulk een middel bedacht geweest, tot dat eindelijk onder den cardinaal De Richelieu de akademie werd opgerigt, en het zoo bekende woordenboek, door den arbeid van derzelver leden tot stand kwam. Vele

andere natien hebben dat voorbeeld gevolgd, en hoe men er ook over denken mag, wat ook de aard zij van eene taal, zoo is dergelijk een gezag altijd nog beter, dan de verwarring, die te voren bestond.

Bij ons is die verwarring nog tegenwoordig aanwezig, en zij is merkelijk vergroot sedert het tijdstip, dat er schier twee millioenen Nederlanders tot het gebruik der landtaal zijn toegetreden. Deze Nederlanders volgen, voor zoo veel de spelling betreft, grootendeels het oud gebruik, slechts eenige wijken daar van af, doch allen bezigen een aantal .woorden, die bij de andere hunne eerste beteekenis verloren hebben, of geheel verworpen zijn.

De Noord-Nederlanders daarentegen, zij die de taal het meest beoefend hebben, zijn hier en daar van die zachtheid afgeweken, welke onze taal eigen is; zij hebben eenige volzinnen uitgevonden, die nog langer zijn dan de nieuwe el, daar bij, hebben zij eenige woorden van de Duitschers ontleend, of uit het latijn en Fransch zoodanig te zamen gesteld, dat het raadsels zijn geworden voor den ongeleerden, voor vele regters en voor duizende beambten.

In staatsstukken geeft dit aanleiding tot vele ongelegenheden, veroorzaakt verkeerde opvattingen, schadelijke uitlegging, en bij terugwerking op den geest van het volk, baart dit eenen nieuwen weerzin tegen de Nederlandsche taal.

De Hollanders hebben hier geen last van, eensdeels om dat het hun eigen stelsel is, het welk den voorrang heeft, en anderdeels om dat al de stukken, welke bij het Gouvernement gesteld, of aan de beslissing der geregtshoven onderworpen worden, op eene, voor hen, verstaanbare wijze geschreven zijn. — Dan

eerst zouden zij denzelfden last gevoelen, wanneer zij zich te beroepen hadden op geschriften en verbindtenissen, welke hier waren gemaakt of aangegaan, en waar onder er zich zekerlijk bevinden zouden, die voor Amsterdam onduidelijk, voor Leeuwaarden en Groningen onverstaanbaar moeten wezen.

Eenig taalverschil moet er altijd tusschen de provincien plaats hebben. De Noordelijke gewesten hebben dit voordeel, dat zij gezamenlijk de verordeningen der voormalige Bataafsche republiek, in het stuk van de taal nakomen, en daar door eene regelmaat hebben, welke hier ontbreekt. Die regelmaat mag gebrekkig en zwak zijn, dit wil ik voor het oogenblik niet onderzoeken; zij is in de eerste plaats het goede verstand dienstig, en dit is de hoofdzaak.

Het woordenboek van Weiland is zekerlijk een onvolledig werk, het heeft niet eens eene eenparige spelling, en bezit geen erkend gezag. In het Noorden is het echter beslissend, en brengt de partijen altijd overeen. Voor de spelling raadpleegt men een ander handboek, en behelpt zich, zoo doende, op eene eenparige en gemakkelijke wijze. Men is ook inschikkelijker in de Hollandsche provincien, niet zoo pleitziek, niet zoo spitsvinnig, en dus ook minder omzigtig in het gebruik, en in de keuze van woorden. Alle die omstandigheden te zamen maken er de behoefte tot een verbeterd woordenboek, oneindig minder groot. Doch hier, waar de werken van Weiland volstrekt geen gezag hebben, noch door het regt der gewoonte, noch op grond van eenige hooge verordening; hier, zeg ik, dat eenige bepaling dienaangaande noodig was.

Het geheele stelsel der Hollanders te doen overnemen, zou de kortste weg wezen, en een einde maken aan vele verschillen, welke nu door de gedeeltelijke nakoming van den een, en de volstrekte afwijking van den anderen ontstaan.

De knoop zou dan doorgehakt, maar niet ontstrikt zijn, en daar het laatste boven het eerste te verkiezen is, kan zulk een maatregel ter goeder trouw niet worden aangeraden. De billijkheid vordert hier eene schikking, en zij vordert die te meer, daar de bestaande woordenboeken, zelfs in de Noordelijke provincien, als onvolledig beschouwd worden, de spelling eene gestadige wederspraak ontmoet, en de, in gebruik zijnde, spraakkunst zich ter naauwer nood, tot het noodzakelijke bepaalt. Indien men dus het Siegenbeeksche of Weilandsche stelsel in zijn geheel overbragt, dan nog zou men slechts gedeeltelijk geholpen zijn.

Dan er zijn andere redenen, welke zich tegen de onvoorwaardelijke invoering van het Hollandsche dialect verzetten, en wel in de eerste plaats de gegronde aanmerkingen omtrent dit belangrijke stuk van tijd tot tijd door Behaegel en Willems, en ook door hunne tegenstrevers bekend gemaakt. Het volstandige gebruik billijkt ook in deze provincien, de voorliefde omtrent een aantal zeer nadrukkelijke en echt Nederlandsche woorden, die de Hollanders niet kennen, of liever niet willen kennen. Daar nu dit gebruik bij de Bataafsche taalregeling, het gene trouwens natuurlijk was, is over het hoofd gezien, zoo volgt daar uit, dat men zonder nieuwe overeenkomst, geene eenparigheid in taal noch in spelling verwachten mag.

Ik wil in geene bijzonderheden treden, welke dit onderwerp anders zoo rijkelijk aan de hand doet. Zij, die in staat zijn de onderhavige zaak te beoordeelen, hebben dit niet noodig, en om de minkundigen te onderrigten, zou er een boekdeel vereischt worden. Door eenige wenken op te geven, of eenige bijzondere inzigten te verduidelijken, ware het misschien mogelijk de strijdende geleerden tot elkanderen te doen naderen; doch het zou altijd boven mijn vermogen blijven, om hen tot eenstemmigheid en overeenkomst te brengen. Ik zie er daarom van af. Alleen wil ik ter dezer plaats nog aanmerken, dat de Hollanders en de Vlamingers niet wel als gelijkstaande partijen kunnen beschouwd worden. De eerste hebben eenige kleinigheden veronachtzaamd, misschien eenige groote fouten begaan; maar zij hebben ook hunne taal beschaafd, en eene geheele letterkunde daargesteld. Hun spraakkunstig stelsel is er de grondslag van. De anderen hebben de taal gelaten, zoo als die bij de vaderen was, en komen nu met eene verdediging van het vroegere Nederduitsch op de been. Zij ondersteunen dit veeltijds met goede gronden, en zouden er nog betere kunnen aanvoeren; maar al die bewijzen zijn redeneringen *in abstracto*. Om hunne gehechtheid aan het oude eenig gewigt bij te zetten, ontbreekt het hen aan schrijvers en dichters. In later dagen is de taal verwaarloosd, en nu nog hebben de nieuwere Brabanders niet een eenig stuk, waar in hunne spraakkundige begrippen zoodanig zijn toegepast, dat men hetzelve een behagelijk geheel, een goed Nederlandsch werk zou kunnen noemen.

Bij de overeenkomst, die ik veronderstel, dat getroffen moet worden, kunnen dus de Noord-Neder-

landers wel zekerlijk tot geene groote opoffering genegen zijn. Zij zullen de meerdere regelmatigheid van eenige Vlaamsche taalregels wel erkennen, en ook somtijds de spelling goedkeuren, waar die een enkele maal, beter dan de hunne te verdedigen is. Zij moesten de dwazen gelijk worden, indien zij tot den schrijftrant van Cats terug gingen, zijne woordvoeging wederom aannamen, of voor die van Hooft eene blinde ingenomenheid in zwang bragten. Zij behoeven zich hunnen voortgang niet te schamen, en zouden verachtelijk wezen, zoo zij slechts een enkelen regel van Van der Palm gingen doorhalen, of zijnen mannelijken stijl naar nieuwe grondregels lieten omzetten. Zoo verre behoort de inschikkelijkheid niet te gaan. De Vlamingers mogen zich met zulk een triomf niet vleijen. Naar getijboeken en legenden verbetert men geene meesterstukken, en het zijn inzonderheid deze, welke de taal vaststellen. De letterkundige geschiedenis van Frankrijk bevestigt deze stelling. Door De Loire in tweeën gedeeld, had ook dat land zijne Noordelijke en Zuidelijke provincien, zijne *langue picard* en zijne *langue provencal*, zijne *troubadours* en zijne *trouveurs*. Zoo als hier had zich de taal van het Noorden aan het Hof beschaafd, was meer in geschrifte gebruikt, en bekwam alzoo de overhand. François I bragt dat alles tot eenheid.

Intusschen had de Zuidelijke taal verscheidene voordeelen boven hare mededingster, zij was welluidender en buigzamer, zij was ook rijker, of liever zij verrijkte zich met meer gemak. Ondanks dit alles, zag zij zich overal door die taal vervangen, welke, zoo als daar even gezegd is, door de geleerden verheven, en door den adel toegejuichd werd.

Dat is de gang van alle soortgelijke zaken. De menschelijke geest wil altijd voorwaards, om eene kleine onachtzaamheid te herstellen, keert hij niet terug. Met betrekking tot onze landtaal zal men dit andermaal bevestigd zien. De Hollanders hebben haar verrijkt, en door het gebruik veredeld. Zij zullen haar nu verdedigen, en in dien strijd moeten de Vlamingers bezwijken. Er is geen dialect in onze taal, het welk niet zijne voordeelen heeft; die van het Zeeuwsch en Geldersch zijn algemeen bekend, die van het Brabandsch weten onze jonge schoonen wel te doen uitkomen, die van het Overijsselsch hebben zelfs geleerde verdedigers bekomen; maar alle deze verschillende tongvallen ontbreekt het aan beschaving, het ontbreekt hen aan eene letterkunde, en daarom spant het Hollandsch de kroon. Om die reden zal hetzelve ten allen tijde een veelvermogend overwigt blijven behouden.

Het is niet te min noodzakelijk, op eenige schikking bedacht te wezen. Een nieuw stelsel in te voeren, of gezamenlijk een ander woordenboek, en eene verbeterde spraakkunst te ontwerpen, zou vele zwarigheden hebben, en daarenboven onredelijk zijn; doch de bestaande grondregels te laten herzien, door hen, die de zelve vereenigd hebben, en vervolgens aan het Vlaamsch te doen toetsen, dit is uitvoerbaar, en heeft volstrekt geene nadeelige zijde. Dat zou voor Weiland niet vernederend, en voor Siegenbeek niet onaangenaam zijn. Beide die geleerden konden zich met de zoodanigen in de Zuidelijke provincien verstaan, welke met de betrekkelijke waarde van onze verschillende dialecten bekend zijn, en omtrent derzelver rijkdom de beste opheldering weten te ge-

ven. Op die wijze kon hun stelsel naar de algemeene behoefte geschikt en gewijzigd worden, en door de uitspraak van het Institut al die wettigheid en dat gezag bekomen, welke hetzelve noodig heeft, om door geheel Nederland de eenparigheid te bevorderen, de geregtshoven uit de onzekerheid, en de ambtenaren uit die verwarring te brengen, waarin zij zich, ten aanzien der taal, zoo menigmaal bevinden.

Het zou van veel belang wezen, indien Bilderdijk te bewegen was, om aan zulk eene herziening mede te werken als hier bedoeld wordt; tegen zijne beginselen kan dat niet aandruischen, en van zijne ondervinding en geleerdheid was veel partij te trekken. In allen gevalle zou men zich van zijne geschriften en van zijne beloofde spraakkunst met voordeel kunnen bedienen.

Eene enkele zwarigheid doet zich hier nog op, het is deze, of het Institut, in dit geval, niet regter en tevens partij zou zijn. Zoo als het thans is te zamen gesteld, hebben er de Noordelijke geleerden de overhand, en de beslissing zou dus niet anders dan in hun voordeel kunnen uitvallen. Die zwarigheid is nogtans denkbeeldig; want hoe men het Institut ook verlange, het zij dat men er deze en gene inriep, of dat men er hen buiten sloot, de meerderheid zal altijd naar die zijde overhellen, waar de taal eene letterkunde heeft. Al waren het enkel Brabanders en Vlamingers, aan wien men de beslissing overliet, dan nog zouden zij voor het grootste gedeelte in dier voege oordeelen. Ik wil echter toegeven, dat de billijkheid, ook hier, is in acht te nemen. Ter voorkoming van nieuwe onaangenaamheden, kon de bedoelde akademie haar personeel versterken.

Vervolgens zou zij als een letterkundig congres over alle de, in geschil zijnde, punten moeten uitspraak doen; eene uitspraak, waar toe zij zeker meer geregtigd is, dan de voormalige Bataafschere publiek.

Zoo deze eenvoudige schikking plaats greep, dan hadden wij welhaast een verbeterd woordenboek, eene uitgebreidere spraakkunst, en eene eenparige spelling te wachten. Het Institut zou gezag geven aan die verbetering, en door het Gouvernement ondersteund worden. De grondbeginselen door dit achtbaar ligchaam goedgekeurd, werden dan van zelven in alle staatsstukken, en in alle provincien op dezelfde wijze gevolgd. Hier mede was de taal, voor zoo veel dit wenschelijk en noodzakelijk is, genoegzaam bepaald.

Als wetenschap beschouwd, moet de taalkennis noodwendig nog vooruit gaan, en de gelegenheid daar toe zou niet gesloten wezen; in tegendeel, de belangstelling in het Nederlandsch zou er over het algemeen door opgewekt worden, en bij velen, die haar nu van onbestemdheid beschuldigen, nog aanmerkelijk toenemen.

BESLUIT.

Indien men met oplettendheid gelezen heeft, dan zal men bevonden hebben, dat ik in dit tegenwoordig geschrift van de allerbelangrijkste zaak ben uitgegaan, en telken reize daar weder op terug kom. Ik heb over de landtaal geschreven, en de middelen zoeken aan te wijzen, welke tot derzelver volkomen herstel zijn aan te wenden. Dat gene, wat reeds met eenig gevolg beproefd is, heb ik vermeld, en overal heb ik het verband doen gevoelen, het welk er tusschen het gebruik der Nationale taal, en den duurzamen welvaart van ons Vaderland gelegen is.

Aan dat groot belang wenschte ik alle andere, alle mindere belangen te zien opgeofferd, en dat is ook de geest, die onze overheid bezielt. Ik ben dus in het geval geweest, om dezelve eenen welverdienden lof te geven, en misschien wat meer te prijzen dan men dit anders wel gewoon is. Welligt baart dit ergernis aan eenige onvergenoegden. Er zijn er, die hunne eigene zaken altijd met die van het algemeen verwarren, en het geheele vaderland in gevaar wanen, om dat hunne inzigten geenen bijval vinden, of hunne baatzuchtige wenschen niet bevredigd worden. Aan het oordeel dezer lieden is mij

niet het minste gelegen. Er zijn ook andere, die zich met grond over dezen of genen maatregel te beklagen hebben, en die ter goeder trouw eene zwarte kleur geven aan alles wat hen omringt, het eerste aan de regering, van welke zij het verlang de te gemoet zien. Het is niet ongewoon, om hen de beste inrigting te hooren afkeuren, en zelfs de verdiensten, en den ijver der regenten in verdenking te zien brengen. Ook, deze zijn moeijelijk te verbeteren, en even moeijelijk van standpunt te verplaatsen, zij brengen zich zelven in een doolhof, en van daar beschouwen zij den loop der zaken. Ik vleije mij nogtans, dat zij ten gevalle van het hier behandelde onderwerp, de redelijkheid zullen plaats geven. Zij zullen erkennen, dat wij, over het algemeen genomen, sedert de laatste twaalf jaren zijn vooruit gegaan, dat onze verschillende provincien meer en meer zijn vereenigd geworden, dat de landtaal uit hare vernedering is opgebeurd, en dat dit het werk is der overheid.

Die slechts een onbekrompen oordeel heeft, zal dit terstond beseffen, en dat is mijne regtvaardiging; hij zal zien, dat ik het goede heb weten op prijs te stellen, en tevens, dat ik het onvolledige van eenige maatregelen, en het gebrekkige in de uitvoering van eenige andere, met even zoo veel nadruk heb te boek gesteld, als de lofspraak, waar die te passe kwam.

Over de verdienste en oorspronkelijke schoonheid van het Nederlandsch, had ik tot in het oneindige kunnen uitweiden; doch dit onderwerp is door anderen reeds meermalen behandeld, daarenboven heb ik altijd bespeurd, dat zulke bespiegelingen slechts zeer weinig

belangstelling te weeg bragten, althans bij de bevooroordeelden. Voor deze is geene andere overtuiging mogelijk, dan met de stukken in de hand, zij willen niet *a priori* erkennen, maar *a posteriori* tot beschaming gebragt worden.

Ik heb het daarom noodig geoordeeld, de aandacht van den lezer bepaaldelijk op onze letterkunde te vestigen. Het voortreffelijke dat daar in voorkomt, moet hem van de taal zelve eene verhevene gedachte inboezemen, en met eene levendige belangstelling voor derzelver instandhouding vervullen.

Het onvolledige der Nederlandsche letterkunde, had ik kunnen verzwijgen, en in de beoordeeling van eenige tijdgenooten, had ik het gebruik kunnen volgen, hetwelk in de Noordelijke provincien bestaat en waar door de dwaling vereeuwigd wordt; doch ik zag daar schade in, en niet het minste voordeel. Door eene partijdige verheffing van onze aanwezige letterschat, stelt men zich aan vergelijkingen bloot, die niet anders dan ongunstig kunnen wezen voor onzen nationalen roem. Eene te groote vooringenomenheid met de geleerden van het vaderland, eene al te toegevende beoordeeling, geleidt tot hetzelfde einde, en verdooft alle verdere ontwikkeling. Zij is de goede zaak verderfelijk, zij is zelfs onteerend voor de mannen, die zij betreft, voor de verdienstelijke lieden die men moest hoogachten in plaats van hen te vleijen en te bedriegen.

Door hen alleen kan onze letterkunde dat gene worden, wat zij wezen moet, en onze landtaal die algemeenheid verkrijgen, welke van zoo veel waarde is voor onze eendragt en onafhankelijkheid. Ik heb dat op verschillende plaatsen zoeken aan te toonen. En dat heeft mij genoodzaakt, om in bijzonderheden te

treden, die met geene mogelijkheid aan ieder een bevallen kunnen. Niet alle lezers zullen het goedkeuren, dat ik om den Heer Ekama, gelagchen, en onze hooge scholen, zoo oneerbiediglijk heb durven naderen, doch de bijval van bekrompene verstanden is mij ten eenenmale onverschillig. Mijne bedoeling was ten goede, en dat zullen de onbevooroordeelden het best kunnen begrijpen. Het is mij te doen geweest, om de Nederlandsche taal in waarde te doen rijzen, en zoo veel mogelijk in algemeen gebruik te brengen. Met mij en mijn geschrift kan men handelen zoo als men wil, men kan mij voor een ketter houden, en des noods voor een ongeloovigen, want ik veracht de jesuiten, en twijfel aan de voorspellingen van Bilderdijk. Wanneer evenwel een geestelijke zonder bedrog, en Nederlands grootsten dichter zonder gekheid het woord voeren, dan ben ik zekerlijk onder hunne grootste bewonderaars. Ik behoor tot geene partij, en zoek niet anders dan de eenheid. Ik zoek de achting te bevorderen, voor alles wat groot en goed, wat echt Nederlandsch is, wat verbindt en wat sterk maakt. Het is daarom onverschillig of men mij prijze, dan of men mij lake. Het zij dat ik gedeeltelijk, het zij dat ik in alles gelijk heb, de teerling is geworpen. Mijn geschrift zal de Nederlandsche taal tot het onderwerp maken van vele gesprekken. Die opgewekte aandacht moet haar voordeelig zijn, en dat is alles wat ik verlang.

Door de omstandigheden, waar in zich de Zuidelijke provincien van ons land bevinden, is het mij dikwerf te pas gekomen over den invloed der Franschen, en het gebruik van derzelver taal te moeten spreken. Mijne Noordelijke landgenooten zullen

waarschijnlijk wel de eerste wezen, die mij daar omtrent zullen bijvallen. Ik twijfel echter of zij mijne aanmerkingen tegen het akademiesch onderwijs, vooral omtrent het gebrnik van het latijn wel zullen goedkeuren. — Dat is een oud vooroordeel, waar tegen Grotius reeds heeft te kampen gehad, en waar over ik gewisselijk niets meer, en niets beters zal kunnen zeggen, dan deze groote man gedaan heeft. Hij prees het bij de Franschen, dat zij hunne landtaal in alles voortrokken. Hij schaamde zich over onze nalatigheid. Hij noemde onze volharding eene verdwazing, en riep de Hollanders gestadiglijk van den dwaalweg terug.

De aanwending van eene vreemde taal noemde hij een schijn van geleerdheid, en geloofde dat zijne eeuw, bij aldien zij slechts van die dwaling terug kwam, niet alleen de geleerdste, maar ook de verstandigste had kunnen wezen. Zoo als ik de zaak in het IV hoofddeel heb voorgesteld, werd zij ook door hem begrepen. Hij wilde de wetenschappen in de landtaal verklaard hebben, en langs dien weg algemeen maken: *Omnes* (zegt hij), *omnes enim artes tunc maximos progressus habuere, cum vulgari lingua et vernacula omnibus patuerunt.* En daar op laat hij volgen: *Hoc Græcis placuit, hoc Romanis quorum cum linguam imitamur, institutum contemmimus.*

Ook over de uitspraak van het latijn heeft Grotius zich beklaagd, en er geestig mede gespot. Er zijn nog meer Hollanders op te noemen, die vroeger en later van zijn gevoelen waren, en derhalve eenig gezag aan mijne redeneringen kunnen bijzetten. Ik wil echter niet meer gelijk hebben, dan noodig is, en vooral geen gewigt hechten aan zulke dwa-

lingen, welke reeds merkbaar beginnen af te nemen, en die het volgende geslacht niet meer kennen zal.

Zoo wij bij het gebruik van eene doode taal gehouden worden, dan moet er noodzakelijk eene verbeterde, althans eene algemeen verstaanbare uitspraak plaats grijpen, en dat zal ten minste een vertroosting in den druk zijn.

Het is echter mogelijk, dat men op geheel de zaak terug komt, en dat was nog veel beter. Van de voorkeur, welke het onderwijs in de landtaal verdient, heb ik niet te veel gezegd. Ik had er, ter handhaving van hare eer, of in het belang der wetenschappen, nog wel het een en ander kunnen bijvoegen. Ik verbeeld mij echter, dat het geschrevene voldoende kan wezen, om de aandacht ook op dit onderwerp te vestigen. Voor het minst zullen mijne landgenooten zich aan de raadgevingen van dien geleerden herrinneren, die ik in deze laatste bladzijden reeds eenige malen genoemd heb, en die in zijnen tijd het vaderland met eenige kleine verbeteringen van dien aard geluk wenschte. Hier en daar was men begonnen de wetenschappen in die taal te behandelen, welke men niet in de school, maar in de wieg geleerd had, en dat verheugde hem. Zie hier, hoe hij zich uitdrukt: *Sed utcunque ea se res habet, gratulamur patriæ, jam artes et prælegi et scribi cæpisse eo sermone, quem non in scholis sed in cunis discimus : quod si procedet, sine dubio absolutissimam disciplinarum omnium scientiam aut acquiremus, aut recuperabimus.*

Dat is de duidelijkheid zelve, en op mijne aanhaling kan men staat maken, want Grotius gebruikte niet alleen dezelfde woorden, maar hij gebruikte die met hetzelfde doel, als ik hem heb toegeschreven.

Ik heb te veel achting voor zijnen tekst, om die bij te brengen zoo als sommige geestelijken het evangelie. — Men zie overigens de verhandeling, welke ik op de 48ste bladzijde van dit boek reeds vermeld heb.

Het gene ik in de vorige hoofddeelen behandeld heb, is van geen minder belang dan de verbetering onzer hooge scholen. Wat den invloed van ons tooneel betreft, het vermogen der dagbladen, de nuttigheid der genootschappen, en al wat verder zou kunnen medewerken om de landtaal, niet alleen in het eigenlijke Nederland, maar ook in de Luiksche en Waalsche arrondissementen te doen bloeijen, dat alles is vermeld. De middelen die tot herstel kunnen leiden, heb ik naar mijn besten vermogen bijeen gebragt, en ik heb dat gedaan op de plaats zelve, alwaar zich derzelver behoefte het meest bespeuren laat. Het is nogtans niet mogelijk geweest alles aan te roeren, wat in de Zuidelijke provincien een anti-nationaal voorkomen heeft, en gemakkelijk te verbeteren was. Ik heb op de uithangborden en postwagens niet willen rondzien, want ik heb begrepen dat het grootste gedeelte der min-belangrijke verzuimen, van de herstelling der hoofdzaak afhankelijk was.

Indien men de Nederlandsche taal in het groot weet te handhaven, dan zullen er nog verschillende nieuwigheden van eene ondergeschikte, doch altijd van eene zeer beduidende nuttigheid uit voortvloeijen. De kleinigheden moeten van zelven volgen.

Over het geheel zal de lezer zich overtuigd hebben dat er voor de algemeenmaking van het Nederlandsch reeds bijzonder veel is beproefd geworden, hij zal

ook ontwaren kunnen dat er nog veel, nog zeer veel te doen blijft; welligt is er nog meer, en nog beter nut te stichten, dan op die wijze, welke ik hier en daar heb voorgesteld. Welligt ook heb ik mij in het een of ander bedrogen, ik zal daarom iedere teregtwijziging met dankbaarheid ontvangen en er voor het vervolg mijn voordeel mede doen.

EINDE.

INHOUD.

EINDE VAN DEN INHOUD.

